

اژدهای خودی

دفتر اول، دوم، و سوم

نویسنده

پوهاند دوكتور سيد بهاء الدين مجروح

1399

اژدهای خودی

نویسنده: پوهاند دوکتور سید بهاء الدین مجروح

ناشر: اکادمی فلسفی مجروح

سال نشر: ۱۳۹۹هـ / ۲۰۲۱م

نوعیت نشر: دیجیتالی

دیزاین: هارون صافی

نهاد همکار و تسهیل کننده: موسسه تحقیقاتی انسان

یادداشت:

این مجموعه کتابهای پوهاند مجروح به همکاری موسسه تحقیقاتی انسان که حمایت کننده اصلی اکادمی فلسفه مجروح میباشد، بازنشر شده است.

www.majrooh.org

info@majrooh.org

یادبست

په ۲۰۰۱م کال کې په افغانستان کې د نوي نظام د پيل راهيسې تر ننه پورې د هېواد د روشنفکرۍ د ډگر يوه مهمه ستونزه د نږدې ۴۰ کلنې انقطاع په پايله کې رامنځته شوې تشه ده چې په پايله کې يې زموږ د اوسني ځوان روشنفکر نسل معرفتي اړيکه د خپلو اسلافو سره شلولې ده. په بل عبارت د افغانستان نوي نسل ته چې په تېرو ۲۰ کلونو کې روزل شوی دی، تاريخ تر ۲۰۰۱ وروسته پيلېږي. دا نسل تر جگړې وړاندې افغانستان کې د توليد شوي معرفت سره ډېره لږه بلدتيا لري او له همدې امله په معرفتي ډگر کې د هېواد د د يوې معلومې او مشهودې جزيرې د بياځلي پلټنې او

کشف په هلو څلو کې سرگردانه دی. دې ستونزې ته په کتلو سره زموږ یو رسالت دا هم دی چې د یو ارتباطي پله په توګه نن له پرون سره وصل کړو.

د افغانستان نومیالی فیلسوف، شاعر او لیکوال پوهاند ډاکټر سید بهاوالدین مجروح د ۱۹۲۸م میلادي کال د فبرورۍ په ۱۲مه د کونړ ولایت د اسمار په ولسوالۍ کې وزېږېدلو او د ۱۹۸۸م میلادي کال د فبرورۍ په ۱۱مه نېټه په پېښور کې په مرموز ډول شهید شو.

پوهاند مجروح په فرانسه او جرمني کې د ادبیاتو او فلسفې په ډګر کې د دوکتورا تر کچې زده کړې وکړې او بیا په کابل پوهنتون کې د فلسفې استاد پاتې شو او تر څنګ یې یو شمېر اداري دندې هم ترسره کړې.

د پوهاند مجروح د زده کړو منځپانګه او د ژوند اصلي رسالت د غربي فلسفې مکتبونو او د شرقي - اسلامي فلسفې څخه د یو په زړه پوري سنتیز رامنځته کول وو. مجروح د افغانستان په معاصر تاریخ کې ممکن لومړنی فیلسوف وي چې د غرب فلسفه یې د شرق د عرفان سره په ګډه مطالعه کړه او او په پایله کې یې د ځایي معرفت بې ساری متن تولید کړ. په بل ساده عبارت هغه فلسفي مباحث چې نوموړي د فرانسې او جرمني په پوهنتونونو کې لوستلي وو، د افغان انسان لپاره د ځایي معرفت سره پخلا او د عیني واقعیتونو په نظر کې نیولو سره یې په ساده ژبه بیان کړل.

د پوهاند مجروح نږدې ټولو آثارو په مرکز کې د نفس، ژوند او آزادۍ د اصطلاحاتو د معنا او مفهوم پلټنه ده. د بېلګې په ډول «د جبر او اختیار په ډیالکتیک» کې د بېلابېلو فلسفي بحثونو په محور کې د ځان پېژندې او انسان پېژندنې تر څنګ د فلسفي مکتوبونو اړوند مباحث شامل دي چې په ساده پښتو لیکل شوی دی. د پوهاند مجروح تر ټولو مهم اثر بیا «ځانځاني ښامار» دی چې په ۶ دفترونو کې لیکل

شوی دی او په فلسفي او سمبولیکه ژبه یې د انسان، ټولني او سیاست په اړه بحث کړی دی. د نوموړي په وینا خانخاني بنامار د هر هغه بنیادم کیسه ده چې په خپل ځان کې بتان جوړوي او بیا یې عبادت کوي. په حقیقت کې همدا بنامار دی چې هر انسان یې په خپل ځان کې روزي او بلاخره یې همدا په خپل لاس روزل شوی بنامار تر ستوني تېروي.

د مجروح فلسفي اکاډیمي په پام کې لري چې د ۲۰مې پېړۍ ددې نوميالي فیلسوف (۱۹۲۸-۱۹۸۸) د ۹۳مې کلزيې او د ۳۳م تلین په مناسبت د نوموړي یو شمېر آثار په وړیا ډول خپاره کړي. په دې آثارو کې (د جبر او اختیار ډیالکتیک)، (د خانخاني بنامار- اژدهای خودی ۶ دفترونه)، (ناآشنا سندري) او (سید جمال الدین و برخورد شرق و غرب) کتابونه شامل دي.

ددې آثارو د خپرولو اصلي موخه نوي ځوانانو ته د پوهاند مجروح د معرفي سربېره په روشنفکري ډگر کې د جگړې وړاندې افغانستان له روشنفکرانو سره د نوي روشنفکر نسل نښلول دي. سربېره پر دې د هېواد په اوسنیو حساسو شرایطو کې پر ټولو فرض ده چې ددې پړاو

خانخاني بناماران وپېژني. اوسمهال زموږ ټولنه د پوهاند ډاکټر سید بهاؤالمدین مجروح آثارو ته تر بل هر وخت ډېره اړتیا لري.

په درنښت

مجروح فلسفي اکاډیمي

فهرست

- ۱۰ به قلم دکتور روان فرهادی
- ۱۰ کتاب و نویسندهء کتاب
- ۱۰ این کتاب چیست؟
- ۱۷ بقلم عبدالرحمن پژواک
- ۲۷ به قلم استاد خلیل الله خلیلی
- ۳۰ به قلم محمد هاشم میوندوال
- ۳۱ بقلم س، شمس الدین "مجروح"
- ۳۱ سیاحت در جهان انفس
- ۳۴ د گل پاچا الفت په قلم
- ۳۶ پیشگفتار مؤلف
- ۴۳ دفتر اول
- ۴۳ مرگ اژدها
- ۴۵ بخش اول
- ۴۵ بازدید از شهر خموشان
- ۴۷ فصل اول
- ۴۷ رهگذر نیمه شب
- ۴۷ ۱- در جستجوی سواحل گمشده: (۴)
- ۴۸ ۲- رمز شهر نشینان:
- ۵۳ فصل دوم
- ۵۳ قهرمان سیه پوش^(۱)
- ۵۴ ۲- مدینهء فاضله: (۳)

- ۵۵-۴-فتاح روی زمین:(۱).....
- ۵۶-۵-در معبد ازدها پرستان:.....
- ۵۷-۶-سراعظم:.....
- ۵۹-۷-شهرستان بیماران:.....
- ۶۳-فصل سوم.....
- ۶۳-ازدها در ویرانه دل.....
- ۶۴-۸-صدای خاموشی:.....
- ۶۵-۹-غائب بزرگ، گمشده نامعلوم:(۹).....
- ۶۶-۱۰-مهاجرت ملکه ماران:(۱۵).....
- ۶۸-۱۱-پیشگویی های رب النوع بهار:.....
- ۷۱-بخش دوم.....
- ۷۱-تراژیدی یک قهرمان.....
- ۷۱-انجام سر نوشت.....
- ۷۳-فصل چهارم.....
- ۷۳-معماران خانه دل.....
- ۷۴-۱۲-چشم به راه رب النوع بهار:(۱).....
- ۷۴-۱۳-پذیرایی از ازدها:.....
- ۷۷-فصل پنجم.....
- ۷۷-جهنم اوهام.....
- ۷۷-۱۴-در جولانگه بیکران یک لحظه:.....
- ۷۸-۱۵-اشباح مرموز:.....
- ۸۰-۱۶-بادهای خزانی:.....
- ۸۱-۱۷-بیابان بیدردی:.....
- ۸۳-۱۸-تشنگی (۱) در آن ریگستان:(۹).....

- ۱۹- تسلسل ایام: ۸۴
- ۲۰- محکوم به آزادی: ۸۵
- فصل ششم ۸۷
- مرگ اژدها ۸۷
- ۲۱- خواب های پریشان: ۸۷
- ۲۲- عصیان جهنمیان: ۸۸
- دفتر دوم ۹۵
- بازگشت اژدها ۹۵
- بخش سوم ۹۷
- آزادگان آشوب طلب ۹۷
- فصل هفتم ۹۹
- جدایی از "من" ۹۹
- ۲۴- مغاره نشینان افلاطون: ۹۹
- ۲۵- مسافر منزل های دور: ۱۰۰
- ۲۶- رهنمای نابلد(۵) ۱۰۲
- ۲۷- وداع با همسفر زنده گی: (۱) ۱۰۳
- فصل هشتم ۱۰۵
- سفری در روشنی ها ۱۰۵
- ۲۸- اشکی به یاد دوست: ۱۰۵
- ۲۹- هنگامه انقلاب: ۱۰۶
- ۳۰- کلید اسرار: ۱۰۶
- ۳۱- در آستانه روشنی ۱۰۷
- بخش چهارم ۱۰۹
- رهگذر نیمه شب در شهر خموشان ۱۰۹

- فصل نهم ۱۱۱
- سر زمین ارژدها خیز ۱۱۱
- ۳۲- تلاش لایعنی: ۱۱۱
- ۳۳- سراب زنده گی: ۱۱۲
- ۳۴- سرُّالاسرار: ۱۱۴
- فصل دهم ۱۱۵
- عودت به شهرستان ۱۱۵
- ۳۵- سبز پوش ناشناس: ۱۱۵
- ۳۶- کوژپشت نایینا: (۱) ۱۱۶
- ۳۷- ییگانه از خود: ۱۱۸
- ۳۸- معنی هستی: ۱۱۹
- ۳۹- خنده ابلهان: ۱۲۰
- ۴۰- خرابات هستی: ۱۲۱
- ۴۱- صیادان سایه اموات: ۱۲۵
- ۴۲- شهری در خطر: ۱۲۸
- ۴۳- دعوت به پرستش لیلی: ۱۲۹
- ۴۴- دفتری روبه اختتام: ۱۳۰
- ۴۵- معجون در در بار ارژدها: ۱۳۲
- ۴۶- باز گشت ابدی: ۱۳۵
- پسگفتار ۱۳۹
- یادداشت های ضمیمه ۱۳۹
- راجع به ژان پول سارتر: ۱۶۰
- راجع به افلاطون: ۱۶۲
- راجع به امکانات رهایی از تسلط "منیت" و شعور خود پرست: ۱۶۴

- ۱۶۶..... موسس علم النفس امروز:
- ۱۶۹..... یونگ C.G. Jung و نظریهء تحت الشعور:
- ۱۷۲..... شرح گراف:
- ۱۷۴..... سخنی پس از خواندن کتاب.....

به قلم دکتور روان فرهادی

کتاب و نویسندهء کتاب

درین سالهایی که سرچشمهء کتاب نویسی در افغانستان باز خشکیده است، درین ایام که از موجودیت کتاب خوبی که تازه در کشور نوشته شده باشد خبری نیست، خواندن نسخه قلمی "ازدهای خودی" برایم نهایت شوق انگیز بود. کتاب را پسندیدم. نویسنده را از روزگار کودکی و جوانی به اینسو می شناختم و این سطور را در بارهء کتاب و نویسندهء آن، به خوانندگان تقدیم میدارم.

این کتاب چیست؟

اساساً این کتاب از جمله آثار در زمینه روانشناسی، تشخیص و صنف بندی می شود؛ کتابی که توسط یک دانشمند پس از چهل سالگی در قید اندیشه آمده و در ۴۴ سالگی وی در بستر شفاخانه نگاشته شده است. البته این اثر مانند دیگر کتب روانشناسی نیست.

این کتاب، یک حسابرسی شخصی و محاکمه "خود" است، توسط نویسندهء رهشناس که از هر پیچ و خم خط السیر روح، آدمی را چه از روی دانش امروز و چه از روی تجربهء شخصی، با خبر است.

این رهنورد، گاهگاه ازین راه دریم می افتد، و آرزومند است با فرورفتن در اندیشه ها و آنگاه بانگارش این اندیشه ها خویشتن را اصلاح کرده، از خطرات این سفر چهل تا پنجاه سالگی و بالاتر از آن برهاند.

شاید کسی اصرار کند در سطور این کتاب مطالب سیاسی درک کند؛ مگر این کتاب نه به آرزوی سیاست و نه به مقصد سیاسی نگاشته شده است. مطلب از اژدهای خودی اشاره به کدام حاکم یا آمر نیست. اژدها همان نفس اماره هر آدمی زاد است، که صاحب‌بدلان و صوفیان ما بیش از هزارسال به اینسو از آن سخن گفته اند و پیشتر از بهاء‌الدین، آن نفس خیره سر را به اژدهای دمان تشبیه کرده اند.

درین کتاب نویسنده اندیشمند، با کدام طبقه اجتماعی یا با کدام سپاه دولتی و لشکر خصم دین در پیکار نیست تا در جهاد اصغر باشد؛ بلکه با نفس طاغی، آن مسیطر خانه جان، در ستیز است؛ ستیزی که آنرا نیکان و پاکان، هادی اکبر می شناسند. حقیقت این است، گرچه نویسنده نه اصطلاح نفس اماره و نه جهاد اکبر را به کار می برد؛ زیرا دیدگاه وی دانش غربی و عصری است.^(۱)

(۱) من به حیث یک خواننده این کتاب، بسا چیزها را که از روی دانش غرب آموخته ام، در دانش شرق هزار بلکه هزاران سال پیش باز یافته ام. مثلاً در گذشته در جهان ما شخص از قناعت و کم خوردن می گفت، اکنون دانش وطب امروزی از دشواری اجرای وظیفه قلب در تن مردمان فربه و خطر انفراکتوس در حال بلند رفتن مقدار کولسترول در خون آدمی سخن میگوید. در زمان پیشین، رهایی آدمی را از دیو شهوت، شرط عروج آدمیت می شمردند؛ و امروز سخن از انواع بیماری‌ها و انحرافات روحی مبنی بر غلبه غیرعادت‌ت‌ت‌تمایلات جنسی آدمی می گویند. در جامعه دیروز شرق همزمان با پیشرفت اقتصادی و فرهنگی، خرقه پوشان و قلندران به آداب اجتماع پشت پازده دست به دامن مخدرات می افگندند و امروز "هی پی" ها از مترقی‌ترین جوامع غربی بیرون آمده همین کار را میکنند. (و غرب درین زمینه ابتکاری نکرده است؛ جز آنکه قلندران مؤنث را در انبوه این جماعت ریش داران افزوده است) پدران ما پاکیزه نگهداشتن آب را توصیه میکردند و جهان امروز از آلودگی آب و هوا به سختی نگران است. امروز هزاران پیشرفت در زمینه دانش آدمی صورت گرفته است؛ اما خطرات متوجه زندگانی وی هزاران هزار گردیده است. درمیان آدمیان از تناسب عده سنگدلان، دیوانگان، تیره نهادان و مرتکبان خودکشی کاسته نشده است.

اگر بهاء‌الدین، هزار تا صد سال پیش می زیست، به جای نوشته این کتاب چله می کشید و آنگاه کتابی می نوشت. مگر جوان امروز آن کتاب او را نمی خواند؛ جوان امروز، این کتاب او را به نام اینکه مؤلف دکتور یک یونیورسیتی غربی نوشته است، می خواند.

بنا برین، این اثر از آن رساله های روانشناسی امروزی نیست که مشحون از سطور دشوار باشد، و جز استادان یا شاگردان طالب دیپلوم (که هنگام امتحان مجبورند)، دیگران به خواندن آن رغبت نکنند. بلکه داستانی است که رقیب آن در شرق به سبک پیشینیان کتابهای زیاد نوشته شده؛ چون منطق الطیر شیخ عطار یعنی داستان رهنوردی گروه سالکان که سیمرخ سرگرداند که سرانجام به سیمرخ می رسند و یا (مثنوی حسن و دل) که در آن محمدیحی سبک نیشاپوری مراحل جهانگردی "دل" دل داده را در کوه و دشت و دریا در پی وصال (حسن) ترسیم کرده است. (و این داستان تا اقصای غرب در قرون وسطی انتقال یافته بود) و بسا آثار دیگر که اکثر به شعر است. کتاب بهاء‌الدین مجروح، گرچه از روی صورت، نثر است؛ اما در سیرت، سراپا کلام رنگین است و نقاشی طبیعت و شرح حال دل و تپش دل و هراس جان، که در اعرافی میان شعر نو و نثر جاگزین شده است.

بهاء‌الدین، داستان را چنان نوشته است که از کودک ده ساله تا پیر صد ساله آنرا با علاقه مندی بخوانند و هر کدام بر حسب حال خود از آن ثمری بگیرند. مرغکان، آهوان، آهوبره گان، رودخانه خروشان، لاجوردی آسمان، سبزپوشان، و پریوشان درین صحنه خواننده را در هر حالتی باشد جلب میکنند، و برای هریک تا اندازه ای، پی بردن به اکثر معنی این داستان را آسان میسازد.

بهاء‌الدین در حال نوشتن این کتاب، قهرمان مشخصی را در نظر نداشته است. شاید گاهگاهی این کس و آنکس خواه مخواه زیر چشم وی بوده است. مگر

اکثر در خودنگریسته و خویشتن را محاکمه کرده است و خواسته است خود را رهبری و تیمار داری کند، پس باید خودش را بهتر بشناسیم.

نویسندهء کتاب:

سید بهاءالدین مجروح پسر سیدشمس الدین مجروح و یکی از اهل سادات درهء کمر مشرق کشور است؛ در جائیکه سادات از صدها سال به اینسو به نام (پاچا صاحبان) مقام گرمی دارند.

اکثر مردم آن درهء شورانگیز؛ به زبان پشتو سخن میگویند. دیگر زبانها، زبانهای بی نهایت کهن سال علاوه بر زبان دری چون پشه ای و گوربتی نیز در کنار رود کمر (که همان رود چترال است) شنیده می شود و عجیب تر آنکه در آن سوی کهسار سرزمین خیال انگیز نورستان، همسایه در به دیوار افتاده است. سرزمین گفتم گرچه جز کوه و دره و جنگل و صخره نیست، و تا هفتاد سال پیش از همه گیتی بر کنار بود. کمر از اهل آن کوه قاف محلی در آنسوی قله های دیوار زمان و مکان کافران سیاهپوش و سفیدپوش شنیده بودند و ایشان را کمتر می شناختند. آن مردان و زنان که یک نسل پیش بهاءالدین را می پروردند، در هنگام کودکی خود از مادر و دایه، داستان های هراس انگیز و هوس پرور در چنان محیط افسانوی و دل انگیز شنیده بودند.

بهاءالدین که به تاریخ ۱۲ دلو ۱۳۰۶ (فروری ۱۹۲۸) در آن آشیانه عقاب به جهان آمده بود، چون خانواده اش اهل علم و ادب بود زود خواننده شد و نزد معلم خصوصی گلستان و بوستان و حتی اسکندر نامه و بهار دانش را خواند. پدرش در سال تولدش بیشتر از (۲۰) سال نداشت و برای کار دولت به کابل آمده بود و فرصت تربیت مستقیم فرزند خود را تا زمانی که بهاءالدین به کابل آمد نیافت؛ اما در دره کمر حتی محیط زنانهء پیرامون کودک از ادب بیگانه نبود و شبها در روشنائی چراغ در حالیکه از پنجره آواز بیدریغ غرش آبهای

زلال رود کنر تاریکی دره را می شکافت، یکی از خواهران پدرش برای مادر کلاتش، شاهنامه فردوسی را میخواند.

بهاءالدین و دیگر کودکان، سراپا گوش می بودند. بنا برین آنهمه زیبایی های طبیعی که درین کتاب ازدهای خودی ترسیم شده است، نویسندہ را در روزگاران کودکی و پرورده بود: رود خانه، کوه و جنگل (یگانه چیزی را که نویسندہ در کودکی در قریه زادگاه خود شناخته بود، دشت و بیابان بود؛ مگر هرگاه از درهء خود به سوی شهر جلال آباد فرود آمده بود، آنرا نیز در یافته از باغها زیبایی شگوفهء نارنج را دیده بود.)

سیدشمس الدین مجروح پدر بهاءالدین جوان، آراسته به دانش آن زمان و دارای فراست و توانایی اجرای کار رسمی بود و اکثر وقت در پایتخت میبود و از آنجا بود که کودک در محضر پدر به کابل آمد و شامل سال چهارم مکتب استقلال شد. همصنفان او کودکان خانواده های نخبه پایتخت بودند. بهاءالدین در اثر همزیستی با ایشان، به کودکی از خطر عقدهء "روستایی به شهر آمده" بر کنار گردید، و در باقی زندہ گی، ازین رهگذر، در زیر دل احساس حقارتی دامن گیرش نشد. بهاءالدین شاگرد خوب بود. ریاضی را دوست نداشت و شامل بکلوریای فلسفه گردید و در سال ۱۹۵۰ از لیسه فارغ شد. در سال ۱۹۵۱ بهاءالدین از طرف دولت برای تحصیل به فرانسه اعزام شد. من دو سال پیش از او از کابل به پاریس رسیده بودم و موصل او را به فرانسه به خاطر دارم. وی نخست در پاریس و سپس در مون پلہ تحصیل کرد. باسر گرمی و بدون مقابل شدن به رویدادهای ولولہ انگیز، تحصیل خود را پیش برد. علاوه بر زبان فرانسوی، زبان انگلیسی و آلمانی را نیز آموخت. و در سال ۱۹۴۲ چند هفته به لندن رفت و با یکی از نویسنده گان گرانمایہ کشور، عبدالرحمن پژواک، که آتشہ مطبوعاتی سفارت افغانی در لندن بود، آشنا گردید. درین کتاب، هر گاہ سخنی از کاخها و مجسمہ های مرمرین میگوید،

از خاطرات آن زمان اروپای اوست. و در سال ۱۹۵۶ درجه لیسانس را از شعبه فلسفه و روانشناسی، از مون پلیه به دست آورد و تا دوسال دیگر دیپلوم تحصیلات عالی مافوق لیسانس را در روانشناسی (به درجه "خیلی خوب") حاصل کرد و راهی وطن گردید و در فاکولته ادبیات کابل به کار تدریس گماشته شد.

بعد تر مسوولیت های اداری و تنظیم تدریس را به دوش گرفت. معاون و سپس رئیس فاکولته گردید و درین ایام با عدهء زیادی از اهل قلم و ادب و هنر آشناشد. و از جمله بارها به صحبت دوست پدر خود استاد خلیل الله خلیلی رسید و آن ژنده پیل زبان دری از بهاءالدین در دیوان خود یاد کرده است.

بهاءالدین مجروح در اثر تقاضای حکومت جدید در ۱۹۶۳ مدتی تدریس را ترک کرده والی کاپیسا (ولایت واقع شمال شرق ولایت کابل) شد و به این طریق با مردمان کوهستان، نجراب، تگاب و سروبی، بهتر آشنا گردید و فهم وی در مسایل آدمیان، بر اساس تجربهء مشخص گسترش یافت.

در سال ۱۹۵۴ نمایندهء فرهنگی افغانی در مونیخ شد و با همسر و کودکان خود به اروپا رفت. این وظیفه به وی موقع ادامهء تحصیل را داد و به پاریس نیز رفت و آمد زیاد داشت". در ۱۹۶۷ دکتورای ادبیات را از شعبه فلسفه به درجه خیلی با افتخار به دست آورد. رساله دکتوری او در زمینهء "تربیت خود" بود، همان که در زبان معلمان اخلاق ماترکیهء نفس نامیده میشد (و این کتاب خود یک تجلی ادبی رسالهء علمی دکتوری اوست) سپس به وطن عودت کرد و دوباره استاد فاکولتهء ادب شد و از راه انتخابی رئیس آن مؤسسه گردید. از نظر فعالیت در زمینه تدریسات عالی، درین دوره بیش از همه فعالیت کرد. هیئات که در سنبله ۱۳۴۹ (تابستان ۱۹۷۰) در حادثهء موثر پایش شکست و تا یک سال چندی در کشور و خارج، معالجه نتیجهء سودمند

نرساند. تا آنکه یکسال بعد از حادثه در سنبله ۱۳۵۰ درحالیکه سه ماه در یک شفاخانهء دهلی پایش در پلستر جراحان بود و حرکتی کرده نمی توانست. از زیاد اندیشیدن و حتی خواندن تنگدل شده بود، قلم برداشت و نسخهء شگفتی نوشت. با بهم آوردن یادداشتهای پراکنده در زمینهء روانشناسی و خاطرات کودکی و جوانی و اندیشه های زادهء تحمیل رنجوری و درد جسمی، و بانیت حساب گری با ازدهای نفس خویشتن، پیغامی از خودش به خودش را نوشت و سر انجام از آن کتابی بار آورد که برای خودش و برای همه کس نگاشته شده و در حقیقت به هیچکس به طور انحصاری منسوب نمی شود.

در اثر این تیمارداری طولانی، جسماً صحت یافت و از نتایج آن حادثه، جزیک عذرلنگی و عصا برداری به جا نمانده است. به تلاش و تتبع علمی ادامه داد. از نوشتن این کتاب، روحاً نیز بسیار صحت حاصل کرد، و امیدوار است بسا چون وی از خواندن آن مانند وی سود برند و ازینکه ناخودآگاه در نهاد خود ازدهایی را می پرورند با خبر گردند و آن ازدها را بشناسند و راه فارغ شدن از خطر افسون و زهر آن را در یابند.

بقلم عبدالرحمن پژواک

"اژدهای خودی" را دکتور روان فرهادی^(۱) با نامه ای از دکتور بهاءالدین مجروح به من داد؛ ارمغانی بود و زیبا ارمغان، پربها جانی و پرارزش روان. این اثر را که مظهر زیبایی خیال و شکوه اندیشه و جلال دل (Human Mind) انسانی است بیش از یکبار خواندم. من هر اثری را که مرا بگیرد، یکبار تا آخر بخوانم بار دیگر میخوانم و آن را یک فایده میپندارم نه ضایع کردن وقت؛ زیرا وقت را یکبار خواندن آثار بی ارزش ضایع می کند نه چندین بارخواندن آثار خواندنی. شاید این اشاره به "اژدهای خودی" در میان آثار جهان مبالغه پنداشته شود؛ اما در میان آثاری که در کشور ما نوشته می شود مبالغه نیست. اگر چیزی با ارزش در کشور پدید می آید مرا که دور افتاده ام شادمان و هم متعجب میسازد. از خواندن این اثر مسرور و از التفات معنوی نویسنده آن شاکرم.

درین آوان نه اراده و نه وقت تحلیل این اثر را دارم؛ از آن رو آنچه را به پندار و اندیشه خود از آن برداشته ام براین صفحه باز میگذارم. نویسنده "اژدهای خودی" از آنچه در "پیشگفتار" آن میگوید، خود ارزش درست اثر خویش را درک کرده است: "سرگذشت رهگذر نیمه شب این داستان میتواند تا حد زیادی سرگذشت هرانسان باشد." به درستی که از آدم تا

(۱) تذکر:

در تابستان ۱۹۷۲ دوست مؤلف دکتور روان فرهادی، برای اشتراک در مجلسی عازم امریکا بود و مؤلف توسط وی یک نسخه مسوده این کتاب را در لفافه به مطالعه سفیر کبیر پژواک به نیویارک فرستاد. بین سفیر پژواک و دکتور روان فرهادی، راجع باین کتاب صحبتی صورت نگرفته است و بنا برین نظریه هر کدام آن از تاثیر نظریه دیگر شان برکنار است.

ایندم و از باستان تا این آوان، سرگذشت آدمیان در بنیان خویش آنقدر میان یک انسان و انسان دیگر، ما ناست که همه داستانها را میتوان یک داستان خواند.

عمرها انسان به وجود کاینات مشترکی میان همه آدمیان متوجه گردیده اند؛ ولی این کاینات (Universals) را همگان نیافته اند. ازینرو، صفات انسانیت (Qualities of Humanness) مجهول مانده است؛ اما از روی شواهد بیشمار می دانیم که نه تنها سرگذشت انسانهای یکزمان بلکه انسانهای گذشته و حال مشترک بوده و اگر انقلاب عظیمی را که هنوز نمی دانیم رو ندهد، با سرگذشت انسانهای آینده نیز مشترک خواهند بود. وجود کاینات مشترک را میان همه زندگان نیز میشاید به خاطر داشت. داستان مشترک انسان، حیوان های دیگر و نباتات را نباید فراموش کرد.

از امکان توارد در شعر دوشاعری که قرنها از هم دور بوده اند، گرفته تا شباهت و فرق میان دوقطره منی، دوجنین، دو کودک، دوانسان بالغ همه را باید به خاطر داشت.

"رهگذر نیمه شب" از بسیار آواره گان وادی های آفرینش به یاد می دهد. یکی ازینها که در نزد همه معروف است، شاید خضر باشد. اگر روزی کسی خاطرات مادی و روانی خضر را که زنده گی سرمد بر او تحمیل شده است بنویسد، همه داستان های زنده گی کوتاه تر دیباچه آن شده میتواند.

اگر به نوعی فکر کنیم که در باره قوانین می اندیشیم، آنچه را روح قانون (Spirit or law) نامیده اند، نمیتوان انکار کرد. به دستور این پندار توجه خاصی به روح داستان "ازدهای خودی" لازم است. درین مختصر تنها به یک صبغه آن اشاره میکنم که یکی از خواص این داستان به شمار می آید. اینکه شعوری است یا غیر شعوری یا شعوری، نیازمند تصدیق و تشریح نویسنده آن است؛ اما همه ما در تعبیر خود آزاد هستیم.

یک روح اعتراف درین داستان موجود است و این روح خاص برخی فلاسفه و علماست که همه گان چه از راه بینش و چه از ناحیه شجاعت از آن بهره مند نیستند. بسیار مردم که بینش داشته اند پس از آنکه آنچه را جسته اند یافته اند، از آن گریخته و خود را پنهان کرده اند. بدان می ماند که آن ملکهء بد گل چون رویش را در آئینه دید، آن آئینه را شکست و فرمان داد دیگر آئینه نسازند و آنچه ساخته اند همه را بشکنند و چون نمی توانست پادشاه را مانند دیگران کور سازد، روی خود را با نقاب زر پوشید. یکی از رازهاییکه در نزد همگان فاش است ولی هر انسان می پندارد که هیچکس جز خودش آنرا در باره وی نمی داند این است که از زشتی ها و خردی های خود، تنها خود را آگاه می پندارد و آنگاه تصور می کند خود را از دیگران پنهان کرده میتواند؛ میکوشد خود را از خود پنهان کند.

امثلهء اعلانی این اندیشه یا پندار را نمیتوان در زمان و محیط ما که شرایط و قیود گوناگون بر اظهار افکار گذاشته اند باز گفت. مثال ساده آن این تواند بود که انسانهای بی شمار اعتراف نمی کنند که: "آدمی هم پیش از آن کادم شود بوزینه بود" اگر چه داروین به آن معروفتر است، من از زبان ابوالمعانی بیدل استعانت کردم.

چنان است که هیچ رشته تار و پود هستی انسان طوریکه آفرینش آنرا بر او تحمیل کرده است، بی گره نیست. اگر چه اندیشهء انسان نارسا و دانش وی اندک است و شاید نتواند این گره ها را باز کند؛ چیزی که در زمان ما و محیط ما قابل تأسف است که نمیتوانیم به صراحت در باره آن حتی حرف بزیم و از آنروی به ایما پناه می جوئیم.

"سمبولیزم" روش نگارش نویسندهء داستان "اژدهای خودی" را باید ازین لحاظ قدر کرد و آنچه را در اشاره های وی مکنون است، ستود.
"کردم اشارتی و مکرر نمیکنم."

مراد آن است که داستان "اژدهای خودی" را باید در روشنی افسانه‌ء داستان آفرینش و به ویژه در پرتو آنچه و آنقدر که از دل انسانی (Human Mind) معلوم و نیز آنچه آن را صفات انسانیت (Qualities of Humanness) گفتیم، خواند و رنه بدان خواهد ماند که آنرا در شب تاریکی، بی شمع و چراغ خوانده باشیم. اگر این درست باشد یکی از خصوصیات دیگر این اثر را روشن میسازد.

وقتی به معبد "اژدها پرستان" می‌رسیم، می‌بینیم که "قهرمان سیه پوش" وقتی آنجا رسید، "مجسمه سنگی بزرگی از خود تراشید که نیمه انسان و نیمه اژدها بود." این اژدهای بهاء‌الدین است و اژدهای خویست.

جان ملتن (John Milton) شاعر معروف انگلیسی در اثر مشهور خود "بهشت گم شده" (Paradise Lost) یکی از کرکترهای داستان خود را چنین معرفی می‌کند: "نامش اژدها (Dragon) بود، پیکری چون کوه داشت که در آب زاده و زیسته بود. تنهء بالای او انسان و تنه پائین او ماهی بود." این اژدها نیز مانند "قهرمان سیه پوش" معبدی بلند ساخت که پرستندگان وی در آن نیایش میکردند. این بنای عظیم در "ازوتوس" (Azotus) بلند شده بود. هراس از آن، در سواحل فلسطین (Palestine) گاث (Gath) اسکلون (Ascalon) و مرزهای میان اسکلون و غازه (Gaza) حکمفرما بود تا آنکه مانند اژدهای بهاء‌الدین در معبد خویش تباه و نا بود گردید. این را نیز جان ملتن گفته است که "کسانیکه با نیرو غلبه میکنند، تنها نیم دشمنان خود را مغلوب ساخته اند."

آری چنانکه فتح آفریننده انتقام است و یگانه داروئی که مرض خودی را علاج می‌کند تباهی و مرگ است و آنچه بسیار خوب است این است که هیچکس ازین دارو محروم نمی‌ماند.

تلقین "پیرمرد زردپوش" داستان (Ceres, Erysichthon) را به خاطر آورد.

"پیرمرد زردپوش" به "رهبانان رمز آشنا" میگوید: "ای رهبانان رمز آشنا با من بگوئید: قهرمانا! پادشاهی روی زمین تراست. تو گرسنه تر از همه گرسنگانی و تشنه تر از همه تشنگان، تمام زندگان جهان را می بلعی و هنوز گرسنه تری، تمام ابحار روی زمین را می نوشی و هنوز تشنه تری....."

چنانکه در اساطیر روم آمده است (Ceres) یک "زن - خدا" بود (اتفاقاً از لحاظ باروری با "آلههء سبزپوش داستان اژدهای خودی" بی شباهت نیست). (Erysichthon) از فرمان وی سر می پیچید. چون (Ceres) خدای روزی بود، به قهر می آید و او را به مرض گرسنگی و تشنگی گرفتار میسازد. به چارپایان و زاینندگان میفرماید که بزایند و بزایند. به مرغان میگوید سفال بگذارند و بگذارند و چوچه بکشند. به آسمان میگوید بیارد و بیارد. به زمین میگوید که بر رویاند و بر رویاند. درختان را به بار آرد، دانه ها را پخته و خوردنی سازد. به اقیانوس ها می سپارد که خود را از زندگان در یایی پرکنند. به چرخش ها میگوید بگردند و بگردند و دریا دریا شراب سازند. به چشمه ها میگوید آبهای روشن بزایند و بزایند. آنگاه خوانی میگسترده به پهنای گیتی و (Erysichthon) را بران می نشاند، میخورد و می نوشد می نوشد و میخورد. دریاها شراب و آب های اقیانوس ها، دریاچه ها، رودها و چشمه ها را مینوشد. رویدنی ها را میخورد، زنده جانان را می جود و می بلعد و آنگاه (Ceres) فرمان می دهد که خون را بردارند. چون وی هنوز گرسنه و تشنه است، ب جان خود می افتد. چون خون خود را می مکد، گوشت خود را می خورد و استخوان های خود را میجود، نابود میگردد.^(۲)

آنچه نتیجه این حکایت به ما تعلیم میکند، یکی از تلقین های داستان "اژدهای خودی" است. "اژدهای خودی" را نباید تنها از لحاظ روانشناسی و فلسفه خواند. از حیث یک اثر ادبی اجتماعی و سیاسی ارزشی دارد که نشاید

(۲) من این داستان را به نام "قهرخدا" به نظم دری نوشته ام.

آنرا فرو گذاشت.

شگفت این است که بی "خودی" نمیتوان زیست و یا "خودی" میتوان خود کشی کرد. زشتی و زیبایی "خودی" را از هم جدا کردن همانقدر سخت است که زشتی را از زیبایی جدا کرد.

زیرا به زعم انسان زیبایی، کمی زشتی؛ و زشتی، کمی زیبایی بیش نیست و نیز همه چیزها در همه نظرها زیبا یا زشت نیستند. با اینهم نویسنده "ازدهای خودی" به دستور علم خود برگزیده است نکوهش "خودی" را از نکوخوانی "خودی" برتر داند. اینگونه اختیار حق متفکر آنست. و نیز از "خودی" در یک حیوان سخن گفته و آن انسان است. از همین است که من به ارزش اجتماعی این اثر اشاره کردم. اما در حقیقت زنده گی اجتماعی نیز منحصر به جامعه انسانی نیست. چنانکه "خودی" از خواص انسان نیست.

اما اساس بحث بر داستان "ازدهای خودی"، "من" است که نویسنده آنرا "شعور خودپرست" میخواند.

نویسنده "ازدهای خودی" مینویسد: "رهگذر نیمه شب، می بیند که اسپ سوار سیهپوش این داستان، چون قهرمان جنگ و فاتح روی زمین است. از حس تفوق پسندی و قدرت طلبی مطلق و نامحدود هر شعور خودپرست نمایندگی میکند."

یکی از زنان زیبای فرنگ لارد بایرن شاعر انگلیس را دوست داشت. بایرن ازوکام گرفت و آنگاه وبا نامهربان شد. این زن در هنر دست داشت و کاریکاتوری کشیده است که مردهء بایرن را روی بستری نشان میدهد. پیکر بایرن همگان پوشیده و تنها دل او برهنه است. جراحان به دور او گرد آمده و میخواهند دل شاعر را باز کنند و در یابند که سبب مرگ شاعر چه بود؟ در یافتند که بر روی دل او با خط بسیار درشت و جلی یک کلمه نوشته شده است. این کلمه "I" بود: به زبان ما "من".

از زمان فرعون های باستان تا فرعون های این زمان، هزاران هزار افسانه به خاطر داریم که همه داستان "اژدهای خودی" هستند.

پیش از ظهور یکتا پرستی ارباب انواع خدایان کهنتر بودند و هر یک "من" جهان خود بودند. با ظهور یکتا پرستی همه جهان های انواع جهان یک "من" گردید و پیرهن کاینات برای گنجایش یک "من" بریده شد.

"من" در قبرغه آدم، "من" در دل هوا، "من" در جبین شیطان؛ همه همان "من" است که رهگذر نیمه شب آنرا در کتیبه ای می خواند که "اسپ سوار سیه پوش" آنرا با نیزه خود به شهرستان می آورد و آنگاه بر در و بام و دیوار معبد و پیکر تمثال خود می نگارد.

این همان کتیبه بهشت شداد، آتشکده نمرود، دسته کارد ابر راهیم، رواق کاخ سلیمان، کلاه رویین سکندر، دشنه چنگیز و چوب های دار منصور و ... و ... و ... است.

ستیز زنده گی جنگ یک "من" با "من" دیگر است. از جنگ دومورتا جنگ دوپیل، از گربه تا پلنگ، از مگس تا شهباز، از ساقه گیاه طفیلی تانته درختان آسمانخراش؛ همین یک شعار بقای محکوم به فناست. مناظرهء علما، مشاعرهء شعرا، و رزش یلان، آرایش زنان؛ همگان مظاهر همین یک چیزاند. رنگ زیبای گل، آواز سنگ شکن بلبل، غرش شیر، عف عف سگ و ... و ... و ...، جز همین نیست و در سکون و سکوت بوم و شب پره و جهش آنها در دل شب، گرمی و نور مهر، سردی و تابش ماه، سپیدی ایام و سیاهی لیالی آشکار است.

مسیح، بی پدر به دنیا آمد و به قول صائب تبریزی: "در دورهء تجرید بزرگی به نسب نیست - عیسی به فلک برد سربی پدری را". پیشتر از وی موسی کلیم الله بود؛ اما زبان او لکنت داشت. بعد تر از وی محمد "ص" امی بود؛ اما معجزه او فصاحت و بلاغت قرآن.

نویسنده "ازدهای خودی" فیلسوف و روانشناس است. من شاعرم و حد خود را میشناسم و چنانکه سروده ام:

از فرش تا به عرش مرا جایگه بس است
پا از گلیم خویش فرا تر نمیکنم

و یا آنکه خیال کرده ام و هنوز بدان خیالی که:

گویند در ورای حقیقت تصویرست
اندیشه را چه خوش بود ار وقف آن کنم

در میان نکویی های این اثر، توجه نویسنده به مفاهیم افسانوی است که به گفته درست او "مطالب تحت الشعور را خوبتر و بهتر ادا میکنند." این حقیقت در کتب سماوی آشکار و در کتب غیرسماوی عیان است. سوره یوسف در قرآن مجید شاهد آن است و نیز اشاره به "قل هو الله و زبان ملاعثمان" را نباید فراموش کرد. از ویدها و اوستا گذشته آن کتاب مبین دیگر را که گفته اند "هست قرآن در زبان پهلوی" اعنی "مثنوی مولوی معنوی" باید به خاطر داشت. اگر بیشتر مثال بیاورم شرح این گفتار بیمه می شود. من هر چه از روانشناسی خوانده ام، در زبان بیگانه بوده است. جای شکر است که معانی و مفاهیم ژرف علمی را در یکی از زبانهای خود و به شیوه و اسلوبی که در نزد من پسندیده است خواندم.

زنی که پیکر زیبا دارد اگر لباس زیبا بپوشد، زیبایی او پنهان نمی شود؛ همچنان اگر علم به زبان شعر درآید هنوز زیباست. اگر اندیشه زن و شعر قبای آن باشد، انسان بند این قبارا بکشد یا نکشاید، شادمانی جان و سرور روان خود را یافته، دل عقل و منطق را شگافته، خون شراب حقیقت این دل را مکیده، آب چشمه زنده گی سرمد تخیل را چشیده است.

داستان "اژدهای خودی" داستان بدبخت ترین آفریدهء طبیعت است، اعنی انسان؛ اگر چنین نبود، عنوان "اژدهای خودی"، "فرشته خودی" میبود که فرقی مگر در طرز نامگذاری، نمی داشت. چنانکه بهشت گمشده دوزخ بازیافته ای بیش نیست.

نویسنده درین داستان راز زنده گی را نشان میدهد. آن راهیکه باید سپرده شود؛ این راه با گام نخست آغاز می گردد ولی انجام نمی یابد. احساس گام اول است. جاییکه احساس باز می ایستد، اندیشه آغاز میگردد. آنگاه چون گام دوم می ایستد، پای اول بر داشته می شود و بدین منوال این ره نوردی، دوام می کند و انسان درین آوارگی آنچه را به راستی میجوید، "خود" اوست.

این راه گاه کوه است و کتل دارد. گاه دشت پر از مارو غنجل است. گاهی دریاست و مسکن نهنگ. گاه بیشه است و مسکن پلنگ. گاه مگاکی است و میهن اژدها؛ اما در آن کوه یاقوت، در آن دشت لاله، در آن دریا گوهر، در آن بیشه گلهای رنگین و حتی دردهان آن اژدها لعل شب چراغ دارد. اگر هواست و درخش و تندر دارد، مروارید نیز می بارد و مهر و ماه و اختران در آن شنا میکنند. با همهء آنچه آنرا زیبایی، شکوه، تاریکی، روشنی، ترس، امید، خوب، بد، نشیب، فراز، پیروزی و زبونی می نامیم، راه ابهام و اوهام است.

..... سال پیش من و نویسندهء "اژدهای خودی" در لندن بودیم. او طالب علم استدلال بود و من از تلامیذ شیطان و جویندهء جمال. خواندن اثر او یک خاطرهء شخصی را در دل من زنده کرد که آنرا نمیتوانم نا گفته بگذارم. مطلع غزلی که در آن سروده بودم:

"نسرشتند جهان را جز از اوها می چند"

ننبشتند بر این صفحه به جز نامی چند"

این حقیقت در نبشتهء او ظهور کرد و مرا با خیالهای خودم به بستر برد و اندیشه های او را در خواب دیدم.

این (Reflections) را که بعد از خواندن داستان "اژدهای خودی" به دوست معنوی عزیزم بهاء‌الدین مجروح میفرستم، با این چند سطر پایان می‌رسانم:

"ترا می‌پرسند روح چیست؟ بگو روح از امر پروردگار من است."

دستور سکوت در باره حقیقت این امر، از یکسو اشاره به ایمان بدون استدلال و از سوی دیگر ایمان به تعقل و اندیشهء بیناست. خدا اراده دارد به انسان پیامی بفرستد و آنگاه اراده می‌کند که در آن پیام چیزی نگوید. شاید حکمت این رمز آن باشد که وقتی انسان وجود مریی را می‌بیند، آن بخش را که در نهاد وی و کاینات (Universals) مشترک نهان است، خود دریابد.

منهتن. نیویارک. اتازونی
اخیر سال ۱۹۷۲ ع.

به قلم استاد خلیل الله خلیلی

بسمه تعالی

اقامت موقتم در برگریزان سال ۱۳۵۱ خورشیدی به کابل، دیده‌اند انتظار مرا به خواندن رساله "اژدهای خودی" تالیف متفکر جوان و روشن بین کشور سید بهاء‌الدین مجروح روشنایی بخشود.

آشنایی من با این پیغمبرزاده فرهنگ آموخته‌ء فرنگ رفته، از سالیان دراز است. از آن روزها که وی خانقای جد مجاهدش را در (کنر) زاد گاه سید جمال الدین گذاشته و به قصد تحصیل به مدارس کابل روی آورده بود، از وقتیکه در اروپا مشغول تحصیل بود، از هنگامیکه به وطن بازگشت و بر صدر ولایت نشست و از زمانیکه در پوهنتون، استاد شد و به تحقیق، تدریس و تألیف پرداخت.

در طی این همه فرودها و فرازاها، اندیشه وی با فلسفه پیوستگی خاص داشت. گمشده خود را گاه در اشراق فلاطون و فلوطین می جست. گاه در استدلال ارسطو و شاگردانش سُراغ میکرد. گاه از نظر متکلمان مستفید میشد و گاه به دامان حکمای الهی می آویخت. دبستانهای مختلف غربیان را در می کوفت و زمانی از آثار دانشمندان هند تمتع بر می داشت.

رساله "اژدهای خودی" ره آورد این سفر طولانی است؛ ارمغان آواره گی ها و تلاش های اوست. سر انجام صدای شکستن طلسم خودخواهی، وی را به خود آورد و به قول میرزا به هزار کوچه دوید به تسلی نرسید؛ اما از قد خمیده

شنیده است آنچه را می خواست:

**بهار کوچه دویده ام به تسلی ای نرسیده ام
ز قد خمیده شنیده ام، که چو حلقه شد به دری رسد**

رسالهء مجروح ما را به راه های دور تاریخ می برد که اندیشهء بشر آنرا نوشته، این رسالهء ملحمهء گلگامش پادشاه و رکا (ورقا) را به یاد می دهد که چهارهزار سال قبل در کنار دریای فرات می زیست و ملحمه شگفت وی مانند سر آغازی درین راه به وجود آمد و هنوز آن سرآغاز به انجامی قناعت بخش منتهی نشده است.

تمثیل مغارهء افلاطون، نظر (ارداویراف) دانشمند چندین قرن قبل زردشتی، معراج سلطان العارفين بايزيد، رساله غفران ابوالعلا، ناینای روشندل معره متوفی (۴۴۹ هـ ق) و کتاب جهنم (دانتی) متوفی (۷۲۱) که خود مبنی بر ترجمه "کتاب الزینه" عربی است، این ها مثال هایی است از تلاش اندیشهء بشری در کشف آن حقیقت که نویسندهء جوان ما به شکلی از اشکال آن، متوجه شده است.

اثر نفیس امام الغیب و فخرالعارفين حکیم سنایی غزنوی خودما مثال برین است که درین مبحث هشتصد و اند سال قبل به سلک نظم کشیده شده و آن منظومهء فاخر هنوز مورد نیاز اهل تحقیق است. ازدهای یک سرو هفت روی و چار دهن که سنائی در آن سفر هولناک ادراک نموده و اندیشهء تابناک مولانا جلال الدین رومی که مادر بت ها را شناخته و بت نفس را به شکل ازدهای بزرگ دریافته، هر کدام به سوی یک جهت راه می گشایند.

سنایی راست:

**افعی ای دیدم اند رآن مسکن
یک سرو هفت روی و چار دهن**

مادربت ها بت نفس شماست
لیک آن بت مارو این بت اژدهاست

در خلال القآت متفکر جوان ما مجروح، به نکاتی برمی خوریم که دال بر ابتکار و ژرف بینی ممتاز اوست.

نگارندهء این رساله از سیر آفاق به سیر نفس گرائیده است. آنچه از بیگانه سراغ می شده در نهاد خود آدمی در یافته و اثری بدیع، مملو از حکم به وجود آورده است.

توفیق الهی همواره مشعل طریق وی باد.

کابل، اول جدی ۱۳۵۱

به قلم محمد هاشم میوندوال

این اثر فلسفی و ادبی، خودخواهی انسان را در انحرافات فکری او خوب به میدان کشیده است و بسیاری جهاتی که فکر می شود قربانی انسان به خاطر یک مقصد مقدس است، در آنوقت هم قیام وی در حقیقت برای حفظ تقدیس (منمی) وی بوده است. مثلاً میگوید من برای حفظ دین خود یادفاع از وطن خود یا برای مسلک خود سر میدهم و یا سرمی برانم گویا غربت او در اصل خود او را تقدیس نموده است، نه چیزی دیگر را. ولی خودخواهی تا خودی تفاوت دارد. در صورتیکه در اجتماع ارزش های کاذب از بین برود و زور و زر و فرمان جای خود را خالی کند، خودخواهی به خودی می گراید و خودی سعی می کند که یک گوهر شایان ترصیع در اجتماع گردد. آن وقت خودخواهی ذهنی گری را ترک نموده و به اشتراک اجتماع، سعی خواهد کرد نسبت به هر چیز وقت فارغ و آسوده زیاد تری داشته باشد، تا انعکاس خودی را در زیبایی ما حول بیابد.

کابل، ۲۵ سنبله ۱۳۵۱

بقلم س، شمس الدین "مجروح"

سیاحت در جهان انفس

نویسنده در مقدمهء کتاب خود بیک نکته بسیار مهمی اشاره کرده است که میگوید: "حوادث شعوری و غیرشعوری را به دو زبان میتوان بیان کرد و دو راه در پیش است. یکی لسان عقل و منطق و دیگری زبان شعر و مفاهیم کنایوی یعنی سمبول و افسانه."

راستی برهان و استدلال، زبان عقل است و زبان عواطف و احساسات، شعر و افسانه به شمار می رود؛ اما سرحد بین جهان عقل و عواطف، به اندازه ای باریک و نامریی است که آنرا میتوان مغشوش و مخلوط گفت. میگویند نبوغ و جنون را خط فاصل و یا برزخ بسیار باریکی از هم جدا میکند؛ اما در بین این دو جهان (عقل و عواطف) برزخ و یا فاصله باریکی را هم به مشکل میتوان یافت.

علم از افسانه و جادو آغاز می شود و به جهان شناسی (Cosmologie) معاصر و فزیک اتومی منتهی میگردد و جهانشناسی نو، باز در داستان نو و تیاتر نو و نقاشی نو انعکاس میکند. علم و فلسفه، همواره از عواطف و احساسات سرچشمه گرفته است. و هموار دستخوش قضاوتهای ارزش جمال دوستی و دیگر تمایلات بشری بوده است. همچنان عواطف و احساسات هم، گاه گاهی از طرف علم و منطق رهنمایی شده و آنرا رام کرده و استدلالی

ساخته است. و تجارب جهانی هنرمند خواه ناخواه در اثر او پدیدار می شود و جهانی هر انسان، زاده اندوخته های علمی و تجارب عملی اوست. به همین دلیل است که ادبیات و افسانه نگاری در طول تاریخ فکر و فلسفه عصر خود را به زبان خود بیان کرده است.

بیان هر نکته و یا فکر به زبان شعر و افسانه، دلنشین تر و به فهم نزدیکتر می شود. فرق بین این دو زبان (عقل و عواطف)، همین است که اگر از یک حادثه کسی به زبان عقل صحبت کند و دیگری بشنود، آن را می داند و به معنی آن پی میبرد. و اگر از همان حادثه کسی به زبان عواطف (یعنی شعر و افسانه) حکایت کند، دیگری آنرا احساس می کند و به تمام موجودیت خود در آن حادثه سهیم می شود.

وظیفه دیگری که این زبان دارد، این است که انسان همواره مقابل سختگیری های اجتماع با همین زبان انتقاد کرده است و فکرهای انقلابی هم در پیرایه شعر و ادب یا داستان و افسانه بیان شده است.

سارتر میگوید: "انسان افسانه گویی است." انسان تلخ ترین حوادث گذشته زنده گی خود را وقتی به یاد می آورد و آنرا تخیل می کند و یا صحبت می نماید، آن حادث را به صورت افسانه در می آورد و خودش ازین تخیل لذت میبرد. و وقتی به حوادث بسیار عادی حیات روزمره خود می نگرد، آنرا درامه ای میسازد و رنگ و صبغه افسانه میدهد؛ مگر هنگامی که به آن حادثه عملاً رو به رو می شود، آنرا مبتذل و پیش پا افتاده می یابد. گویا داستان سرایی و افسانه گویی، خاصه غریزه بشری است.

در بین این افسانه گویان و داستان سرایان، بزرگترین هنرمند کسی است که جهانی عصر خود، افکار و نظریات آخری جهان علم را به زبان شایسته عواطف بیان کند و آنرا در هنر خود به درستی تمثیل نماید. به عقیده من ادب و شعر نو همین است.

نویسنده این کتاب، از عهده این کار توانسته است برآید. کتاب او سیر و سیاحتی در جهان نفس است و روانشناسی ناخودآگاه را به زبان افسانه بیان می‌کند و مراجعه به حواشی و یادداشت‌های ضمیمه، میتوان ازین مکتب روانشناسی آگاه شد و در همین زمانیکه هدف آن بیان روانشناسی ناخودآگاه به زبان ادب است، مانند رسامی‌های نو (Abstract, cubism) میتوان چیزهای بسیاری در آن یافت. مثلاً جهان طبیعی و ساده و پاکیزه‌یی را که روسو جستجو میکرد، شماییک گوشه‌ء آنرا درینجا خواهید دید و جهان عشق و سوزی را که مولانای بلخی در پی آن میگشت، یک شعله‌ء آنرا درینجا خواهید یافت. خلاصه، این کتاب را میتوان در ردیف هنرنو قرار داد. به عقیده‌ء من؛ این کتاب در محیط ما اثر منحصر به فردی به شمار می‌رود و به صورت عام، هر کس در هر جای دیگرهم آنرا فکر بکری خواهد شناخت.

د گل پاچا الفت په قلم

د تورو تيارو په څمخو او غارو نوکښې لاس تپول او تېر بدل په مجهولاتو پسې هڅه کول هېڅ نه لیدل او له نا آشنا غیر مرثی محیط او ماحول سره تماس او تعلق پیدا کول هغه کار دی چه معرفت غوښتونکي یې په ظلمت باندې دغلبې د پاره کوي (یخر جونهم من الظلمت الی النور)

نوی عرفاني کشفیات او له تورتم نه رڼا ته څه راویستل داسې شغل دی چه د معنی طالبان ورپسې شپې سباکوي او د ظواهرو له سطحې نه ورپسې د اسرار و او خفایاؤ تل ته ښکته کېږی چې هلته بینا اوړندی سترگی یو حکم لري بلکه لیدونکې سترگی د تورتم احساس لاډېر کوي.

هغه څه چې له دغسې تماس څخه په انساني شعور کېښی منعکس کېږي ددې خلکو الفاظ او کلمات یې نشي افاده کولی او د تعبیر له حدو دو څخه لري وي ځکه یې ترجماني په اشارو او کنایو، په استعارو او رمزو ایما کېږي یعنی شاعرانه ژبه او فلسفي فکر غواړي چې د ابهام تفسیر په ایهام ورته ویلی شو. مجاز او حقیقت په همدغسې ځایونوکښې خپل ځان یو په بل کېښې ورکوي او شعرو فلسفه خپل کور یو کوي. د شعور له رڼا نه د تحت الشعور تورتم ته نوتل ډیر مشکل سفر دی او د "سراعظم" کشف دهر چا کار نه دی.

د ښاغلی سید بهالدین دغه ابتکاري غامض اثر "ازدهای خودی" د شعور او تحت الشعور په قلمرو کېښي ډېره ښه سفرنامه ده. زه نشم ویلی چې زه به څنگه او څومره پری پوه شوی یم مگر دا په یقین ویلی شم چې په خوند یې پوهېدلی یم.

په دې اثر کښې نفسياتي ښامار له افسانوي ښامار او سياسي ښامار سره تلمیحي ارتباط لري چې ضمني مطالب يې له اصلي مطلب څخه لږ ارزښت نه لري. که څوک غواړي په ځان او جهان کښې د اژدها د مرگ په راز او رمز پوه شي او دسپه پوښ قهرمان پر ضد د سبز پوښ رب النوع پرستش ته مخه کړي دا اثر دې په غور او دقت مطالعه کړي.

ښايي چې په دغه وسيله لکه دنيمې شپې لاروی "رهگذرنيمه شب" د لاشعوری د مغارې تل ته پرېوزي او بيا له ځان سره د عشق ډېر مهم پيغام خپل کور وکلي ته را وړي او خلک ورته لېونی ووايي داسې لېونی چې د سراعظم دښکارولو جرئت او شهامت ورسره وي او په ډاگه ووايي: ستاسو قهرمان بادار اژدهادی چې په ټول جهان نه مړېږي او په دریا بونويي تنده نه ماتېږي. که غواړئ دغه ښامار مړ کړئ اول پخپل ځان کښې دښامارو ژلو هڅه وکړئ او هغه آشوب طلبه آزادگان چې د تحت الشعور په مغار وکښې په ځنځيرونو تړلی پراته دي خوشي کړي.

په عقل نشي لوی کارونه په جذباتو کېږي
بد نظامونه د جنون او عشق طوفان ماتوي
د افلاطون په حکمت نه کېږي دحق پالنه
لښکر د ظلم و معصیت ابن عمران ماتوي

ظلم نفس را سه روی است:

- یکی آنکه بر ذات خود جنایت می کند؛ چنانکه از وی درنگدرد.
- دیگر آنکه بر خویشاوندان و نزدیکان جنایت کند.
- سوم آنکه بر دیگران ظلم کند و وُبال آن ظلم به وی بازگردد (از آثار صوفیان)

پیشگفتار مؤلف

این سفرنامه، بیان ما جرایبی سیرانفسی یک رهرو راه تنهایی است و از فاجعهء زندگانی هر فرد انسانی حکایت میکند. هر آدمی، پرستشگاهی در خود میسازد و بت سنگی یا یک شکل متحجر از شخصیت خود به نام "من" در آن قرار می دهد. خود به پرستش آن می پردازد و آرزو دارد تمام عالم به پرستش آن گردن نهد. و اگر احياناً دیگری را بپرستد، در آن دیگری هم، انعکاس از موجودیت متحجر خود را خواهد پرستید (1) و فاجعه آدمی در همه جاست. و داستان ازدهانیز از اینجا آغاز می یابد.

چه هر آدمی اژدهایی در خود نهفته دارد و هر انسان سر انجام طعمهء همین اژدهای خود می شود. خودپرستی و شعور خود پرست در حقیقت همان اژدهای افسانه یی است که در خانهء دل جا گزین می شود و در پایان آنرا به ویرانه ای مبدل میکند.

سر گذشت "رهگذر نیمه شب" این داستان میتواند تا حدزیادی سر گذشت هر آدمی باشد؛ چه هر شخص در یک مرحله (۲) معین و پیشرفتهء زنده گی، مواجه به بحران عمیق می شود. در نتیجه مقابل قضایائی اساسی زنده گی قرار می گیرد. و سوال همه سوالها را طرح می کند و از خود می پرسد: معنی زنده گی چیست؟ اینهمه تپش و تلاش برای چه بود؟ انسان چون درین مرحله (۳) حصه مهم و آفرینندهء زنده گی را در عقب خود می یابد، احساس می کند چیز مهمی را از دست داده و برای یافتن این گمشدهء ناشناس و پی بردن به معنی حیات مانند رهگذر این داستان از شهر بیرون می رود. یعنی از میدان زنده گی با همی، کناره می رود و از ساحه شعور در رابطه بادیگران، دوری می گزیند. از دیگران فاصله میگیرد و در تنهایی، به جستجو می پردازد. این تجسس پر از ماجرا است داستان ها و افسانه ها دارد.

سیر بحران شعور خود پرست در سفرنامه به شکل افسانه آمده است. اکنون میتوان پرسید چرا برای بیان موضوع شکل افسانه یی و کنایه بکار برده شده و معنی رموز و کنایات چیست؟

حوادث شعوری و غیرشعوری این بحران را به چه زبانی میتوان بیان کرد؟ چگونه مفاهیم می توانند مطلب را بهتر ادا کند؟ دو راه در پیش است: یکی گزینش زبان عقلی و مفاهیم تخنیکی روانشناسی و دیگری بکار بردن زبان شعر و مفاهیم کنایتی و رموز و افسانه.

تحلیل های علمی حوادث نفسی به دسترس ماست. در آن سعی ورزیده شده محتویات غیرشعوری در قالب مفاهیم عقلی ریخته شود تا برای فکر منطقی

و شعور استدلالی روشن شود. ولی بدبختانه فهم عقلی حوادث غیرشعوری، بعضی اوقات در حد الفاظ باقی میماند و فهم لفظی محض بوده هیچگونه تأثیر عملی در ساختمان نفسی فرد نمیتواند داشته باشد.

مثلاً چنین فرد راجع به تمام نظریات و همه جزئیات میکانیسم شعور و تحت الشعور، معلومات داشته و میتواند سخن گوید. مگر عقده های روحی و مشکلات کرکتری وی، بجای خود باقی مانده زیر اثر این دانش لفظی واقع نمی شود. به طور عموم این دانش سراپا بیهوده هم نیست. بسیاری از اشخاص توسط فهم عقلی جریانات غیرشعوری نفس، به مسائل روانی خود بهتر پی میبرند و قادر به حل آن میشوند.

اما زبان عقل و شعور؛ برای شعور ناخود آگاه، بیگانه و غیرقابل فهم است. و قتی محتویات تحت الشعوری در چارچوب مفاهیم مجرد عقلی ریخته شود، به آن حیوان مرده شباهت پیدا می کند که در یک آزمایشگاه کالبد شگافی می گردد. محتویات تحت الشعوری نیز در چارچوب مفاهیم عقلی مانند کالبد یک حیوان مرده فاقد معنی حیاتی گردیده و فهم واقعیت آن مشکل می شود. شعور ناخود آگاه وقتی با خود سخن میگوید، مفاهیم عقلی و منطقی را بکار نمی برد، بلکه زبان خاصی از آن خود دارد. زبان شعور ناخود آگاه عبارت است از زبان شعر و افسانه، زبان رمزها و کنایات و استعارات. تنها فکر سطحی و نارسا، تجسمات تخیلی شعر و تصورات افسانه ای را بازیچه اطفال دانسته جدی نمی گیرد. از طرف دیگر این موقف منفی در مقابل افسانه، عکس العمل طبیعی شعور در مقابل شعور ناخود آگاه بوده پیکار مداوم شعور و تحت الشعور را منعکس میسازد.

واقعاً شعور همیشه در پی آن است تا بر حوادث غیرشعوری، مسلط باشد و نورم ها و مفاهیم خود را بر آن تطبیق کند و نورمها مفاهیم تحت الشعور را از ارزش بیندازد. این مجادله همیشه به نفع شعور تمام نمی شود. شعور

ناخودآگاه همواره تاثیر عمیق و تسلط خود را نگه میدارد. ازینرو، فهم صحیح تحت الشعور توسط زبان خاص آن، بسیار مهم و با ارزش است. چون از ملاحظات عقل سطحی بگذریم، اندکی دقت به ما ثابت خواهد کرد که روشنترین و سادهترین مفاهیمی که تحت الشعور را در جریان زنده و فعال آن قابل درک سازد، عبارت اند از مفاهیم افسانه‌ای و شعر یعنی یگانه‌لسانی که تحت الشعور توسط آن احوال خود را بیان میکند. زبان تخیلات و تصورات، زبان استعاره‌ها و کنایه‌هاست. از اینجاست که این زبان جدی‌تر و مهم‌تر از آن است که معمولاً تصور می‌شود.

علاوه برین، این زبان ساده است که مستقیماً و بدون واسطه در ذهن جا می‌گیرد و محتاج به تعریف و شرح و تفسیر نیست. به این شرطی که با مفاهیم عقلی و منطقی آمیخته نباشد.

واقعاً مفاهیم عقلی و منطقی، محدودند و نارسا. مفاهیم افسانه‌ای مطالب شعور ناخودآگاه را خوبتر و بهتر ادا میکند. به طور مثال کلمه "غریزه" مفهوم مجردی است که اگر تعریفات آنرا در ذهن نداشته باشیم، هیچ معنی ندارد. همچنین است مفهوم "غریزه جنسی" مثلاً اگر بجای: "غریزه جنسی آمیخته با احساس محبت و احساس زیبایی" کلمه "پری" را بکار بریم یا در عوض: "غریزه جنسی آمیخته با زشتی و احساس حیوانی" کلمه "دیو" را استعمال کنیم، آیا مطلب، روشن‌تر و ساده‌تر نخواهد شد؟ و بعد اگر افسانه‌ها را میخوانیم و راجع به زندانی بودن پریان در چنگال دیوان چیزی می‌شنویم، فوراً درک می‌کنیم منظور چیست؟ این فقط مثالی است و لازم نیست تمام مفاهیم شعور ناخودآگاه با مفاهیم عقلی در معادله گذاشته شود؛ چه مفاهیم عقلی، این گنجایش و رسایی را ندارند. از طرف دیگر وقتی شعری را می‌پسندیم و یا افسانه‌ای را می‌شنویم، پیغام آن را مستقیماً درک می‌کنیم و معنی آنرا بدون تعریف و تفسیر می‌فهمیم و هیچوقت به قاموسی مراجعه نمی‌کنیم که در

آن درج باشد که مثلاً:

سپیده دم = تبسم، آغاز زنده گی، خوشی

تاریکی شام = اندوه، زنده گی رو به انجام و غیره

شعور ناخودآگاه به وسیله تصورات و تجسمات با خود حرف میزند. طوریکه
حین خواب، اشیا و حوادث در نظر ذهن ما مجسم میشوند و هر تجسم، کنایه
ای است از چیزی و اشاره ای است به مطلبی. همچنین تحت الشعور، در
بیداری پیغام خود را توسط رمزهای تخیلی به ما می رساند. برماست که پیغام
آنها به درستی درک کنیم.

علاوه برین؛ چون ساحت تحت الشعور، بسیار پهناور و ژرف است، تجسمات
و تخیلات هم تا یک عمق محدودی بکار میروند. و اگر آنها عمیق تر نفوذ
دهیم، تصاویر ذهنی مغشوش میگردند و تصورات، اشکال معین و مشخص
خود را از دست میدهند تا سرانجام می رسیم که ژرفای بی نام و ناگفتنی
تحت الشعور (ع) در آن ساحت؛ دیگر هیچ لفظی، هیچ مفهومی و هیچ تجسمی
نمی تواند بکار رود و شعور ناخودآگاه با تجسماتی که شکل و صورت معین
ندارند مواجه خواهد بود:

مانند تجسم "اشباح" یا تجسم "دمه و غبار" یا "دریای بیکران" یا "تاریکی بی
پایان" و غیره... این میدانهای خاموش و نامعلوم، تحت الشعور است که فکر
روشن را در آن راه نیست.

ازین جاست که خودشناسی، کار دشوار است. فرد برای پی بردن به خود و
فهم حوادث شعوری و غیرشعوری، خود به عقل و پندار مراجعه میکند. چون
عقل و پندار به زبان تحت الشعور پی نمی برد از این رو، فرد فقط از یک
حصه کوچک موجودیت خود، آگاه می باشد. و از طرف دیگر عقل و پندار
نمی توانند اساساً در عمق تحت الشعور نفوذ کنند. چه اگر چنین کاری
صورت گیرد و عقل و پندار در ژرفای شعور ناخودآگاه، عمیقتر روند، در

آنجا منحل میشوند و معنی این حادثه، جنون خواهد بود. از این جهت "رهگذر نیمه شب" این داستان، بعد از عبور ماجرا انگیز از بیابان بی دردی در دهن مغاره لاشعور، منتظر می نشیند و ناگزیر (طی دفتر اول) از دهن مغاره شعور ناخودآگاه به تماشای میدان خشک و بی حاصل ذهن میپردازد و در آنجا بقایای زنده گی و واقعی گذشته را به شکل ویرانه شهری می بیند و به داستان آن گوش میدهد و می فهمد که چطور آن اژدهای افسانه ای، آن بلایی خودی آدمیان را می بلعد و چگونه تغییر شکل میدهد.

"رهگذر نیمه شب" می بیند که اسپ سوار سیهپوش این داستان، چون قهرمان جنگ و فاتح روی زمین است، از حس تفوق پسندی و قدرت طلبی مطلق و نامحدود هر شعور خود پرست، نماینده گی میکند. چطور آبادی را به ویرانی میکشاند و چسان در انجام سرنوشت اجتناب ناپذیر، قهرمان خودی با حالت رقت باری با فرشته تاریکی ها رو برو می شود؟ در پایان این داستان "رهگذر نیمه شب" با انقلاب عظیمی سردچار میگردد. با اژدهای خودی پنجه نرم میکند. شعور خودپرست خویش را از پا در می آورد و می پندارد که زنده گی، شعورنوینی و یا اصطلاح خودش سفر مستقیمی را در روشنها آغاز خواهد کرد؛ مگر متوجه نیست که هنوز سفر دشوارتر و اجتناب ناپذیرتر دیگری در پیش دارد. چه شخصی که آنقدر مدت طولانی در آستانه لاشعور اقامت کند و سد و مانع شعور خودی را در هم شکند ناگزیر در تحت الشعور فرو می رود. و "رهگذر نیمه شب" راه این سفر مشکل و ماجرا انگیز را در اعماق تاریکی نیز می پیماید و سرانجام مجنون به شهر بر میگردد؛ اما نه مجنون ساده و عادی. وی حقایقی را کشف کرده است و به فلسفه زنده گی راه یافته و پیغامهای مهمی برای شهرنشینان با خود آورده است.

حالا بهتر است رشته سخن را به داستانرا گذاریم، پیغام "رهگذر نیمه شب" را از زبان خودش بشنویم؛ سخن او به اندازه کافی و واضح و روشن است و

ایجاب شرح و تفسیری را نمی کند. (۵)

(۱) هر سنگ که بر سینه زدم نقش تو بگرفت آنهم صنمی بهر پرستیدن من شد
(۲-۳) برای شرح میکانیسم روانی این بحران و بیان داستان ازدها به زبان روانشناسی رجوع شود به یاد داشت
های ضمیمه شماره (۱) و (۲)

(۴) قافیه اندیشم و دلدار من گویدم مندیش جز دیدار من
حرف چه بود تاتو اندیشی در آن صوت چپود؟ خار دیوار رزان
حرف و صوت و گفت را برهم زخم تاکه بی این هر سه با تو دم زخم

(۵) با این هم معنی داستان از نگاه روانشناسی در یادداشت های (۱) و (۲).
معنی فلسفی آن در یاد داشت های (۳) (۴) و (۵) شرح داده شده و درین یاد داشت های اخیر، خواننده خواهد
دید که "رهگذر نیمه شب"، به یک فلسفه حیات ضد فلسفه های خودی مانند فلسفه "نیچه" و فلسفه "سارتر" به
یک فلسفه معکوس فلسفه "افلاطونی" راه یافته است.
در متن داستان؛ برای شناسایی معنی سمبول ها، در حاشیه اشاره ها داده شده است.

دفتر اول

مرگ اژدها

یا

داستان قهرمان سیه پوش ورب النوع سبز پوش

نگفتمت مرو آنجا که آشنات منم

درین سراب فنا چشمهء حیات منم

وگر به خشم روی صد هزارسال زمن

به عاقبت به من آیی که منتها منم

نگفتمت که منم بحرو تو یکی ماهی

مرو به خشک که دریای با صفات منم

نگفتمت که چو مرغان به سوی دام مرو

بیا که قوت پرواز پر و پات منم

نگفتمت که ترا ره زنند و سرد کنند

که آتش و تپش و گرمی هوات منم

اگر چراغ دلی، دان که راه خانه کجاست

وگر خدا صفتی، دان که کدخدات منم

(از دیوان شمس تبریز)

بخش اول

بازدید از شهر خموشان

کاش بر بنیاد موهومی نمی کردم نظر
فهم خود بیش از خرابی ها خرابم میکند

در فراموش خانه هستی عدم گم کرده ام
یادی از کیفیت آن الفت آبادم دهید

میرزا عبدالقادر "بیدل"

رموز وضع جهان را کسی چه در یابد
که خلق کور سوادند و این کتاب غلط!

فصل اول

رهگذر نیمه شب

شخصی (۱) را به خاطر دارم که در شهر بزرگی اقامت داشت و اندیشیدن را پیشه خود گزیده بود. کلید اسرار زنده گی و رموز سرچشمه وجود را سالیان دراز در گرد و خاک اوراق و کتب جستجو کرد و بالاخره روزی گفت: "جهنم عبارت است از دیگران".

فکر نمی کنم چنین باشد. سیاحت در دشت و بیابان (۲) به من چیزها آموخت و عبور از ریگستان (۳) پرده ها از حقایق برداشت. از آنجمله یکی اینکه: راه به سوی سرچشمه زنده گی از جهنم عبور میکند. و دیگر اینکه جهنم عبارت است از خود.

و این است ماجرای سیاحت تا آستانه جهنم:

۱- در جستجوی سواحل گمشده (۴):

شامگاهی از غوغای شهر (۵) بیرون رفتم شب هنگام دروازه های شهر بسته

شد و من در جستجوی سواحل گمشده روبه صحرا نهادم. همه شب را با آرامش خاطر راه رفتم و احساس تاریکی نکردم. روشنی من در آن بیابان تاریک انعکاس های درونی غوغای شهر بود. صدای قهر آمیز آن یکی و آواز ملایم و پر از محبت آن دیگری، در گوشم هنوز طنین انداز بود. دوستی آن یکی را به خاطر می آوردم و لذت می بردم. دشمنی آن دیگری به یادم می آمد و متاثر میشدم. هیاهو و خندهء کودکان راهنوز می شنیدم که در کنار جویبار بازی می کردند. رمه گوسپندان را هنوز می دیدم که در نیمه تاریکی شام از دشت ها باز میگشتند. غبار آبی رنگی از خاک در عقب آن بلند میشد و بره های کوچکی که پس می ماندند، با شتاب جست و خیز زنان خود را به مادران خویش می رسانیدند.

بدین سان در آن نیمه شب تخیلات و تفکرات، مشعلی می افروخت و صحرای تاریک را روشن میکرد. به شهریان و سرنوشت ایشان می اندیشیدم. انسانها را تحلیل میکردم. اشیا و حوادث را نزد خود تجزیه می نمودم. از تسلسل افکار و استدلال های خود نتیجه می گرفتم و راه می پیمودم. وقتی صبحگاه فرارسید، از شهر و غوغای آن به حدی دور شده بودم که خفیف ترین انعکاس آن هم به من نمی رسید. با گذشتن تاریکی شب، از مناطق روشن عبور کرده بودم و با دمیدن روشنی صبح، به مدخل سیاه مغاره (۶) تاریکی رسیده بودم.

۲- رمز شهرنشینان:

در روشنی صبح ما حول دور و نزدیک (۷) در نظرم به کلی بیگانه و نا آشنا جلوه کرد. معلوم بود که از آبادی و جهان انسانها به هزاران هزار فرسنگ دور شده بودم. خارزار سوزان و هموار تاکرانه های افق دور خاموش افتاده بود.

بستر رودخانه ای از آغاز جهان بین سنگلاخها خشکیده بود. صخره سنگ های سیاه، کوه های غول پیکر در سکوت مطلق، عقب همدیگر صاف بسته بودند. تصور کردم همه در انتظار وقوع یک حادثه هولناک و غیرقابل فهم، یک پیشامد ترسناک و غیرانسانی، از نفس کشیدن باز مانده و بجای خود منجمد شده اند. و در نزدیکی من، دهن مغاره باز بود و اعماق آن در ظلمات نا معلوم فرو رفته بود.

من ازین تماشا به رموز شهرها پی بردم و اسرار آنرا دریافتم که چرا آدمیان با هم گرد می آیند.

انسانها شهرها آباد میکنند. دیوارهای بلندی پیرامون آن می افزانند. در آنجا خود را بین دیوارهای دیگری محصور میکنند و بعد با همدیگر مشغول ستیز و جنگ میشوند و خوشبخت زندگی میکنند.

هدف شان فقط و فقط زنده گی کردن است؛ اما دورازین دشت های سوزان. و فراموش کردن موجودیت این مغاره هولناک بزرگترین ترس باشنده گان شهر، این است که گاهی از شهر تنها بیرون روند، شامگاهی دیر برگردند و دروازه های شهر را بسته یابند.

گرچه هیچ یک از شهرنشینان، از نزدیکی دیوارها خیلی دورنرفته اند؛ اما گاه گاهی چون از جنگ و ستیز روزمره با همدیگر خسته می شوند، شب در روشنایی چراغ گرد هم می نشینند و داستانهای عجیبی راجع به آن بیابان های دور دست و کوه های ناشناس می سرایند.

میگویند در آنجا مغاره بزرگی است که اعماق آن تا جهنم میرسد و نیم شب ارواح هولناکی از آن بیرون می آیند، در خرسنگ ها و کوه های سیاه حلول میکنند و اشکال دیوان را به خود میگیرند. بستر خشک و ماریچ رود خانه، به اژدهایی مبدل می شود و در دشت ها اینطرف و آنطرف می خزد و گاهی تانزدیک دیوارهای شهر میرسد. کودکان به این داستان ها به دقت وجدیت

گوش فرامیدهند. چه به معنی واقعی آن پی میبرند. اشخاص بالغ به شنیدن آن ظاهراً تبسم تمسخر آمیزی می کنند، مگر در واقعیت، ترس ایشان کمتر از دیگران نیست.

اما من بدون اراده و بدون فهم صحیح خطرات، از آن بیابانها عبور کرده بودم؛ و چون صبحگاه بالای تپه بلندی ایستادم و دور و نزدیک را تماشا کردم، به نکته مهم دیگری متوجه شدم: باشنده گان شهر به حدی مشغول خوبی و بدی یکدیگر اند که نمی دانند شهر ایشان با دیوار و حصار آن، در مقابل دشت های پهناور و کوه های بیشمار، بسی نا چیز است. مانند واحه کوچکی است در صحرای اعظم، مانند جزیره خُردی است در اقیانوس بیکران (۸) و بی خبراند که اگر طوفانی (۹) از ریگستان بر خیزد و او قیانوس متلاطم شود، آن شهر کوچک را در یک چشم بر هم زدن نابود کرده و در خود فرو خواهد برد.

می ترسیدم که شبی از شب ها، هنگامیکه باشنده گان شهر چراغها را خاموش کرده و به خواب فراموشی فرورفته باشند، باشنده گان ناشناس اعماق این مغاره، دشت ها را اشغال کنند و قبل ازینکه صبح بدمد، از شهر کوچک، بیابانی بسازند.

با این هم من از طوفان های ریگستان، چندان هراسی نداشتم و از باشنده گان اعماق تاریکی ها نمی ترسیدم. بیم من از ازدهایی بود که از دهن این مغاره بر می خیزد، در تاریکی شب در دشت ها این سو و آن سو میخزد و تا دروازه های شهر نزدیک می رود.

شهرنشینان چرا داستان ها را جدی نمی گیرند و به پیام پر اسرار و رموز مغاره نشینان، گوش فرامی دهند. آیا داستان شهر خموشان را نشنیده اند که چگونه ازدهایی بر آن مسلط شد و شهرستان سرسبز و شاداب را به ویرانه ای متروک، مبدل کرد و باشنده گان آنرا در خود فرو برد؟

اما من اکنون منزل های بی شماری را در راه خاموشی طی کرده ام. از شهر و باشنده گان آن به هزاران هزار فرسنگ دور شده ام و آواز خود را نمی توانم به گوش کسی برسانم ...

-
- (۱). رک یاد داشتهای ضمیمه شماره (۴) مربوط ژان پول سارتر فیلسوف وجودی معاصر فرانسه.
 - (۲-۳) ساحت بابر و بی ثمر و خشکیده ذهن تحت تسلط شعور خود پرست.
 - (۴) ایام طفولیت، عشق های جوانی
 - (۵) شعور، حس ارتباط با همی، حس تعلق به یک نظم اجتماعی.
 - (۶) تحت الشعور، شعورناخود آگاه در تمام عمق و وسعت آن.
 - (۷) ساحهء نیمه شعور و دورنمای ذهن تحت تسلط شعور خود پرست.
 - (۸) ساحت محدود و کوچک شعور در پهنا و وسعت لاشعور.
 - (۹) خطر جنون.

روزی از روزها، ناگهان باد سردی از جانب
دشت به وزیدن آغاز کرد. ابرهای سیاه از کرانه
های افق سر برافراشتند و نزدیک غروب آفتاب
اسب سوار سیاه پوشی به شهر نزدیک شد...

فصل دوم

قهرمان سیه پوش^(۱)

من در آنجا در دهن مغاره هولناک منتظر نشسته بودم:
در نزدیکی من بین سنگلاخ ها و خارزارها خرابه (۲) کهن سال شهر فراموش
شده ای دیده میشد. دیوارهای فرو افتاده، ستون های آزاد شده از بار سقف،
نیمه رواق های معلق در هوا به نظر می رسید.
با خود میگفتم: حتماً کسی به یاد ایام دیرین در جستجوی خاطرات زمان
باستان به دیدار این ویرانه های خاموشی خواهد آمد و از زنده گی و مرگ
باشنده گان مدفون فراموشی، برایم داستان خواهد گفت.

۲- مدینه فاضله (۳):

میگویند: درینجا شهری بود خرم و شاداب؛ سیاحانی که از آنجا عبور میکردند، روزهای بیشماری را بین چمن ها، مرغزارها و جنگ ها، در کنار دریاچه ها و جویبارها، راه می پیمودند. اسپان وحشی (۴) در چراگاه های سرسبز به اینطرف و آنطرف جست و خیز می زدند و آهوان (۵) بی پروا در کوه و دمن آزاد می خرامیدند. تا نزدیکی های شهر رفته با کودکان بازی میکردند. مرغان (۶) بدون ترس در هوا پرواز می کردند و بدون قید از صبح تا شام بین درختان انبوه به نغمه سرائی می پرداختند. هنوز قفس اختراع نشده بود.

شهر، دروازه بی نداشت و خندق و دیواری آن را محاصره نکرده بود. منازل زیبایی در کنار رود خانه، بین بوته های گل، بر فرش سبز چمن ها بنا یافته بود. هرطرف جاده ها به سوی کوه و جنگل، دشت و دریا کشیده شده بود. زنان و مردان جوان، یا به تنظیم و ترتیب زنده گی شهر خود می پرداختند، یا با هم سرگرم رازونیز می شدند. پیرمردان سالخورده زیر سایه درختان، دورهم می نشستند و از هر دری سخن میگفتند. کودکان در کنار رود خانه یا در چمن ها و جنگل ها با آهوان صحرا و مرغان هوا بازی میکردند. صدای خنده پرشور و هیاهوی شان دایم بلند بود.

کسانیکه مبتلا به عصبانیت و یا ملال خاطر می شدند، از جمله بیماران به شمار میرفتند و تحت معالجه طیب سالخورده و مجرب شهر قرار میگرفتند. مردم هنوز غلامی و باداری (۷) را نیاموخته بودند و خادم و مخدومی نداشتند. فرمانروایان حقیقی آن بلاد، کودکان بودند. چه عقیده برین بود که اطفال، به طبیعت نزدیکتراند و به پوشیده ترین اسرار آن راه دارند. راستی هم ایشان به زبان پرنده گان و جانوران پی میردند. با ارواح کوه ها و دشت ها و دریاها و جنگل ها شب و روز سروکار داشتند و از رموز مغاره های تاریک پنهان در

دره ها و سنگلاخها آگاه بودند. ازین سبب در امور مهم زنده گی، بدون مشوره و نظر کودکان اقدامی صورت نمیگرفت. بارها دیده میشد که پیرمردان و کودکان، زیر سایه درختان می نشستند، خنده کنان و بازی کنان حرف های جدی می زدند و تصامیم مهم می گرفتند.

۴- فاتح روی زمین (۸):

روزی از روزها؛ هنگامی که مانند همیشه گلهای رنگارنگ شگفته بود و پرندگان می سراییدند و صدای خنده و غلغله اطفال از کنار دریا شنیده میشد، ناگهان باد سردی از جانب دشت های دور به وزیدن آغاز کرد و ابرهای تاریکی از کرانه های افق سر برافراشتند. نزدیک غروب آفتاب، اسپ سوار سیاهپوشی (۹) از دور دیده شد که به سوی شهر در حرکت بود. نیزه بزرگی در دست، تیر، کمان و سپری در پشت آویخته، کلاه پولادینی به شکل اژدها بر سر داشت. دو چشمش چون دو کاسهء خون، سرخ بود و از سیمایش آتش خشم شعله می زد. کودکان، مرد وزن، پیر و جوان، همه برای تماشای این موجود غریب از شهر بیرون آمدند.

اسپسوار سیاهپوش نیزهء خود را بلند کرده، به آواز بلند، خشن و تهدیدآمیز خطاب به مردم کرده چنین گفت:

- من منم! مرا ایگو (۱۰) می نامند! من قهرمان جنگم! من فاتح روی زمینم! شهر شما بعد ازین در تسلط من است و شما ازین لحظه به بعد، تحت فرمان من قرار دارید. کسانیکه از اوامر من سرپیچی کنند، محکوم به مرگ خواهند شد (وبا این گفتار، نیزهء خود را سه بار به طرف مردم دراز کرد) و کسانیکه مطیع و فرمان بردار باشند، در امان خواهند بود و من محافظ و نگهبان ایشان.... درین وقت تیر و کمان خود را برداشت و آهوی جوانی را که در آن نزدیکی،

بی خیر از خود مستانه می خرامید، هدف قرارداد و با یک تیر آن را از پا درآورد و (۱۱) خطاب به زنان کرده گفت:

- چون از سفر امروز اندک احساس خستگی و گرسنگی میکنم، جای راحت مرا آماده کنید و غذایی لذیذ از گوشت آن آهو (۱۲) برایم بپزید! سکوت مرگ باری به هرسو حکمفرما شد. آهوان به سوی دشت های دور فرار کردند و دیگر هیچ به نزد یکی های شهر بازنگشتند. پرنندگان نیز از سرودن بازماندند.

مردان تحت امر قهرمان جنگ، مشغول کندن خندق و ساختن دیوار بلندی دورادور شهر شدند.

دیگر آواز خنده و هیاهوی کودکان شنیده نشد. ایشان اجازه نداشتند از خانه بیرون روند، دختران و جوانان، حق نداشتند در آغوش همدیگر وقت خود را به رازونباز تلف کنند. زیرا قهرمان سیاهپوش از دوچیز خیلی تنفر داشت: یکی غلغله و هیاهوی اطفال و دیگری بوس و کنار پسران و دختران. زنان به پخت و پز پرداختند و در آن قصری که به عرقریزی و آبله دست مردان آباد شده بود، آماده خدمت شدند.

۵- در معبد ازدها پرستان:

قهرمان سیاهپوش (۱۳) در پهلوی قصر خود یک بنای باشکوه دیگر اعمار کرد و نام آنرا معبد گذاشت. مجسمه بزرگی سنگی از خود تراشید که نیمه انسان و نیمه ازدها بود و بر فراز یک پایه بلندی در آن معبد قرار داد. پیرمرد زرد (۱۴) پوشی در پای آن مجسمه نشست و از دهن مجسمه سنگی، به مردم اوامر و نواهی صا در میکرد. پیر و جوان، صبح و شام برای پرستش و دعا به معبد می رفتند. در مقابل مجسمه سر تعظیم فرود می آوردند و به سخنان

پیرمرد زردپوش با ترس و لرزگوش می دادند. قربانی ها به معبد تقدیم میکردند و هر چیز زیبا و باارزشی که داشتند نذر و نیاز کرده در پای مجسمه میریختند. ازین سبب تمام اشیای زیبا و زینتی از شهر گم شد و بیهوده در کنج و کنار معبد متراکم گردید.

۶- سراعظم:

بین شهرنشینان تنها همین راهب زردپوش، می دانست قهرمان سیاهپوش کیست. وی در کنج نیمه تاریک معبد با شاگردان خاص خود می نشست و ضمن تعلیم رموز و اسرار به ایشان چنین میگفت:

"ای رهبانان رمز آشنا! او خونخوارتر از گرگان صحرا است و سنگدلتر از دزدان دریا. مگر مردم نمی دانند و عبرت نمی گیرند!

"ای رهبانان رمز آشنا! بامن بگوئید:

"قهرمانا! پادشاهی روی زمین تراست. تو گرسنه تر از همه گرسنگانی و تشنه تر از همه تشنگان. تمام زندگان جهان را می بلعی و هنوز گرسنه تری. تمام ابحار روی زمین را می نوشی و هنوز تشنه تر. مگر مردم نمیدانند و عبرت نمی گیرند.

"ای رهبانان رمز آشنا! به مردم بگوئید:

"آب رو و عرق جبین، برین آتش بریزید تا اخگر تشنگی شعله ور ترشود. قربانی خونین دل ها به این گرسنه تقدیم کنید تا گرسنگی بیشتر شود. و مردم نمی دانند که او خونخوارتر از گرگان صحرا است و سنگدلتر از دزدان دریا.

"ای رهبانان رمز آشنا! اکنون اسم محضهء او را به زبان اظهار میکنم و سراعظم را به شما آشکار.

"ای رهبانان! از آن آگاه باشید مگر آنرا از خود در پردهء دل نهفته نگهدارید

و از همگان در جامه عمل بپوشانید. تا از گزند او در امان باشید و از خشم و غضب او پنهان.

"ای رهبانان! بدانید و خاموش بمانید که خداوندگار ما اژدها است و ما بنده گان اژدها. و مردم نمی دانند که او نیرومندتر از نیرومندترین درندگان است و چابکتر از چابکترین دوندگان.

"ای رهبانان رمز آشنا! کرمی (۱۵) از تخمی (۱۶) بیرون آمد و در خاک نمناک این دیار (۱۷) پرورش یافت. کرمی بود مانند کرم های دیگر بی دست و بی پا، ناتوان و نابینا. و مردم نمی دانستند که او درنده ترین درنده گان است و ترسناکترین جانوران. عاقبت چون بزرگ شد و به هیچ زنده جانی شباهت نداشت جز به خود. مار نبود چون پای و چنگال داشت. سوسمار نبود، چون منقار نداشت مگر دهن داشت و دندان. ابوالهول نبود چون ابوالهول از مردمان سوال میکرد و کسیکه جوابی نداشت جان می داد. مگر او از کس پرسشی نمی نمود و جوابی طلب نمی کرد. و کسی را که از فرمانبری، سر می پیچید، می درید. او هر زنده جانی را می گزید مگر به وی گزندی نمی رسید. هر جانوری را می بلعید مگر او از بلعیدن هراسی نداشت. او اخگر سوزانی بود که هیچ دهن و معده ای، توان فروبردن او را نداشت. و اگر سری از وی بریده میشد، سر دیگری به جای آن می رویید.

"آلههء سبزپوش (۱۸) که رب النوع این دیار بود، از ماجرا آگاه بود و می دید که قلمرو او را موجود عجیب الخلقه ای تهدید میکند. به تمام قهرمانان تحت فرمان خود چنین اعلام کرد: هرکسی اژدها را بکشد و یا از قلمرو بیرون راند، پاداش بزرگی خواهد دید، سرچشمهء حیاتش نخواهد خشکید. از سواحل زنده گی، دور نخواهد رفت. درد بیهودهء شکست و ناکامی، لذت کاذب پیروزی و کامیابی سطحی را نخواهد چشید.

"فهمیده نشد که این انعام، طرف توجه قهرمانان واقع نشد و یا اژدها زخم ناپذیر

بود و کسی نتوانست او را از پا درآورد. خداوندگار ما اژدها تشنه جان بود و گرسنه جهان و به سوی دشت ها و بیابان ها رفت. گرگ های خونخواری را درید و قوت گرفت. کاروان های بیشماری را غارت کرد و نیرومند شد. سرزمین های دوردست را زیر فرمان خود درآورد. شهرستانهای وسیع و پهناور را با باشنده گان آن در خود فرو برد و گیتی به وی تسلیم شد. پگاه و بیگاه، قربانی های خونچکان به او پیش کش نمودند. روز و شب دل و جان را نثار او کردند. و با پیشرفت زمان، خداوندگار ما اژدها تغییر در حال و تغییر در شکل می داد. و تنها باشنده گان این دیار، در جهل و گمراهی می زیستند. هنوز به پرستش رب النوع سبزپوش می پرداختند و در برابر قدرت و عظمت مولای مازانو به زمین نزده بودند. "ای رهبانان رمز آشنا! خداوندگار ما اژدها در سرزمین های دوردست، خون فراوان نوشید و شهرستان های وسیع و پهناور را با باشنده گان آن در خود فرو برد. مگر او هنوز تشنه جان بود و گرسنه جهان، و به یاد زادگاه خود افتاده، از آن شهرستانیکه برخاسته بود، هنوز تشنه تر و گرسنه تر به آن شهرستان برگشت.

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار و صل خویش

"و مردم نمی دانند و عبرت نمی گیرند. او خونخوارتر از گرگان صحرا است و سنگدل تر از دزدان دریا و مردم نمی دانند و عبرت نمی گیرند."

۷- شهرستان بیماران:

بعد از مدتی به تدریج ثابت شد که آن سوار سیاهپوش، قهرمان جنگ، و فاتح روی زمین، زهرقاتلی انتشار می داد و ناقل بیماری های ساری بود. وی سه

بیماری مهلک را با خود به شهر آورده بود: بیماری غم و اندوه، بیماری خشم و غضب، بیماری ترس و واهمه. اولین کسیکه مبتلا به مرض غم و اندوه و تب دق شد، آن طیب پیرو کارآزموده بود. بیماری طوری به سرعت پیش رفت که وی فرصت معالجه را نیافت؛ او خیلی زود از پا درآمد و جان داد. این بیماری ها در اشخاص مختلف یکسان سرایت نمی‌کرد. جوانان بیشتر به مرض خشم و غضب مبتلا میشدند. کودکان، زنان و پیرمردان را بیشتر مرض غم و اندوه از پادر می آورد. تنها مرض ترس و واهمه، بر همه یکسان مسلط شده بود. و هرکسی بدون تفاوت سن و جنس بدان مبتلا میشد. از این جهت پیرمردان، دیگر عمردراز نداشتند. جوانان به جنگ و ستیزه می پرداختند و خون همدیگر را می ریختند. و بسیاری کودکان پیش از سن بلوغ تلف میشدند.

وقتی مرض غم و اندوه و بیماری خشم و غضب، اندکی از شدت خود میکاست، مرض ترس و واهمه همیشه بجا بود. مردم دیگر برهمدیگر اعتماد نداشتند. از همدیگر می ترسیدند. شب از ترس اینکه حرف شان را کسی نشنود، آهسته سر گوشی میکردند.

جرئت بیرون شدن از دروازه شهر از ایشان سلب شده بود. از دشت های دور، از آنجائی که اسب سوار سیهپوش به شهر نزدیک شده بود، از کوه های سیه و مغاره های پنهانی آن، واهمه داشتند (۱۹) شب ها خواب های پریشان می دیدند و از ترس و واهمه، لرزان و عرقریزان از خواب بیدار میشدند.

(۱) "من". شعور خودپرست.

(۲) دورنمای روح مرده در اثر حکمرانی شعور خود پرست.

(۳) یا عصر طلایی یا هم آهنگی شعور و تحت الشعور قبل از فرمانروایی "من".

(۴) غرائز طبیعی

- (۵) آهو: احساس آزادی در معصومیت و بی گناهی.
- (۶) آمال و آرزوها.
- (۷) سیادت - مالکیت - آقایی
- (۸) - "من" شعور خود پرست.
- (۹) "من". شعور خود پرست
- (۱۰) Ego در لاتینی به معنی "من"، "خود" مثلاً در کلمات:
Egoisme: خود خواهی، خود پرستی.
- Egocentrisme: خود مرکزیت، خود را محور و مرکز جهان قرار دادن.
- (۱۱) در نظام دیکتاتوری همیشه و مقدم بر همه بی گناهان و بی آزاران بی خبر از خود، جان خود را از دست می‌دهند.
- (۱۲) آهو: احساس آزادی در معصومیت و بی گناهی.
- (۱۳) "من" شعور خود پرست.
- (۱۴) رنگ زرد: فریب، خرافات پرستی، خزان فکر.
- (۱۵) اژدهای خودی.
- (۱۶) تخم خود پرستی
- (۱۷) ساحت حاصل خیز لاشعور.
- (۱۸) غریزه جنسی آمیخته با محبت عشق و حس زیبایی.
- (۱۹) ترس از لاشعور. خطر جنون.

به خود گفتم: این همه اقامت های طولانی
در شهر، بالاخره باید خطری داشته باشد.

فصل سوم

اژدها در ویرانه دل

نمی دانم چه مدتی سپری شد تا بالاخره فرمانروای روی زمین متوجه شد که وی فرمانروایی است بدون فرمان بردار، سروری است بدون بنده، با داری است بدون غلام. چه او در کاخ مجلل خود، یگانه موجود زنده ای بود در شهر خاموشان و مردگان (۱). دیگر دروازه شهر به روی کسی باز نشد. چه دیگر کسی از آن بلاد عبور نمی کرد. چمن زارها و مرغزارها، دشتها و بیابانهای خشکی بیش نبود که روزها، آفتاب، آتش سوزانی در آن می افروخت و شب ها باد سردی خاک و خاشاک را به هرسومی راند. سنگ ها سوخته و کوه ها رنگ خاکستری به خود گرفته بود. دریاها و رودخانه ها مسیر خود را تغییر

داده بود. راه های بیشماری که به شهر می رسید، زیر بوته های خار پنهان و محو شده بود و کاروان های خیلی دور از آنجا، از راه های دیگر عبور میکردند.

۸- صدای خاموشی:

و قهرمان سیه پوش، مدت های طولانی در کنج صحرای خود، در دهن مغاره لاشعور منتظر نشسته بود و به تاریکی های خاموش آن گوش می داد. گمان میکرد که زنده گی از سرپای کوه و بیابان رخت بر بسته و به عمق آن ظلمات پناه برده باشد.

دلش گواهی می داد که در انتهای سکوت نا آرام و سکون بی نام آن سیاه های سنگین در دریای بیکرانی (۲) آرمیده، سطح آن چون آئینه شفاف و لرزان است، نسیم ملایمی بر آن می وزد و زمزمه های دلکش دختران دریا را با خود می آورد. گاهی غرش مهیبی به گوش می رسید. توگویی رب النوع دریا خشمگین باشد و به لشکر امواج غول پیکر امر می دهد تا باخرسنگ های سواحل (۳) بجنگند و زمین را بلرزانند. و هزاران هزار اسپ وحشی (۴) با سم خود زمین را می کوبیدند و به طرف نامعلومی می تاختند. گاهی هم شور و غوغای عجیبی از کرانه های دوردست، بر می خاست که در آن تصادم حلقه های زنجیر را تشخیص مینمود و تصور میکرد دیوان (۵) دست و پابسته غریو و نعره سر می دهند و تلاش دارند بند و زنجیر را درهم شکنند. شرشر خفیف و مرموزی میشنید و فکر میکرد گل های خودرو (۶) با احتیاط و ترس و لرز، سر از خاکهای نرم و مرطوب بیرون میکشند. و در آن نزدیکی در دهن مغاره، عنکبوت (۷) های غول پیکر به هرسو تار دوانیده بودند و در کمین طعمه نا معلومی خاموش نشسته بودند. پرپر یکنواخت بال های خفاش های (۸) عظیم

الجثه به گوشش می رسید. احساس میکرد که هزاران هزار چشم شب زنده دار، از آن تاریکی ها به وی نگاه میکنند و فهمید که آن محافظین اسرار خاموشی منتظر فرارسیدن شب اند تا پرواز کنند و دشت های بیکران را اشغال نمایند.

۹- غائب بزرگ، گمشده نامعلوم (۹):

و در اعماق هستی وی آن تشنه (۱۰) اقیانوس آشام، آن تشنه هستی و زنده گی، باز به تپیدن آغاز کرد. قهرمان از خود می پرسید:

- "این همه سفر طولانی در خارزار و صحرای سوزان (۱۱)، این همه آوارگی در بسترهای خشک رودخانه (۱۲) برای چه؟ آیا در جستجوی آن گم شده نامعلوم نیست که غیابش را در فقدان شور و هیجان خود احساس میکنم؟ در بی علاقگی خس و خاشاک این بیابان و در بیگانگی صخره سنگ های این کوهستان هر لحظه منعکس مبینم؟"

- "آن سرچشمه (۱۳) زنده گی چه شد که در بهاران گل های خود رو را از خاک بیجان بیرون میکشید؟ بیابان بی رنگ و بورا رنگین و معطر میساخت؟ و کوه های سیه غول پیکر را جامه سبز (۱۴) پریان میپوشانید؟ آن منبع حیات کجاست که بستر خشک را به رودخانه خروشان مبدل میکرد؟ آنکه مسافر تشنه لب خاک آلوده از راه دور می رسید در کنار آن آرام می گرفت؟"

"دیگر مدت ها است که مسافری ازینجا نگذشته است، رد پای، خط باریک راهی به نظر نمیخورد. و اگر بود همه را از زمان متمادی خارزار پوشانیده و محو کرده است." و با خود می اندیشید:

"آیا سرچشمه زنده گی در عمق این مغاره فرورفته، در خود خزیده و آرام گرفته و دیگر به طرف بیرون فوران نخواهد کرد؟"

"من همیشه با خود میگفتم که این همه اقامت های طولانی در شهر بالاخره

باید خطری داشته باشد. این همه زنده گی محصور در دیوارهای بلند، این همه گرد آمدن ها در روشنی چراغ ها و این همه اطمینان خاطر از موجودیت و نزدیکی دیگران، فراموشی بار می آورد: فراموشی بیابان سوزان، فراموشی سایه های سنگین کوه ها در عمق دره ها، فراموشی تاریکی مغاره و بالاخره فراموشی سرچشمه زنده گی که در اعماق آن تاریکی فوران می کند و چنین فراموشی طولانی، به تدریج منجر به خاموشی سرچشمه حیات می شود.

۱۰- مهاجرت ملکه ماران (۱۵):

یاد ایامی که در کنار ساحل زنده گی نزدیک به سرچشمه وجود اقامت داشت. عمری بود که عطر شکوفه نازنج به مشامش نمی رسید. مدت ها بود که مرغکان هنگام شام قبل از خوابیدن بین درختان غلغله و هیاهو سر نمی دادند و هنگام صبح او را با نغمه سرایی های خود بیدار نمی کردند. سالها بود که غرش دایمی آبهای آن رودخانه از ژرفای دره به گوشش نمی رسید. حتی شرشر جویبار نزدیک، که مانند دایه و فادار و مهربان هر شب به بالینش حاضر بود و با افسانه های دیوان و پریان او به خواب میرفت، نیز خاموش شده بود.

قهرمان سیه پوش، در آغاز به این سکوت تدریجی آنقدر توجهی نمی کرد و احساس خطری نمی نمود. حتی فراموش کرده بود که غبار آبی رنگی، هنگام آفتاب نشست اعماق دره ها را فرامیگرفت و قله های بلند و سفید پربرف را شعاع زرد طلایی آفتاب رنگین میساخت. در شب های گرم تابستان دیری به خواب نمی رفت و در سکوت پر از غوغای آن جهان، به غرش یکنواخت دریا گوش می داد و در سکوت پر از تپش آن فضای آزاد به تماشای ستارگان می پرداخت و با دامن غبارآلود کهکشانش بازی می کرد.

تامتدت زیادی گاهگاهی ستاره ها را می دید. مگر درخشنده گی و صفایی

ایام گذشته را نداشت. علی الاکثر، سقف و دیوارهای بیشماری آنها را از نظرش می پوشانید و دامن وسیع کهکشان در روشنی رقت بار و گزنده چراغهای نیون و مشعل های زندانی شهرها، آلوده و لکه دار شده بود.

ازیادش رفته بود که شب های تابستان، ناگهان غلغله مهیب طوفان، برمیخاست و سیلاب زنجیر گسیخته، دیوانه وار از جنگل های تاریک و کوه های بلند سرازیر میشد. درختان بزرگ و سنگ های دیو پیکر را مانند خس و خاشاک باخود میبرد. در چنین موارد، دریا بسی خشمگین به نظر میرسید. رنگ آب، تاریک و چون دل شب طوفانی، به سیاهی می گرایید. امواج ترسناک کف آلوده می غریدند و با شدت بیشتر سر به سنگ های ساحل زده و پاشان میشدند.

نمی دانست چطور توانست خاطره آن شب طوفانی را از یاد برد که در یا بیشتر از هر وقت متلاطم و خشمگین بود. بین امواج سیه کف آلود، تنه بزرگ درختی در حرکت بود و تمام مردم با حیرت و ترس دیدند روشنی سرخ رنگی بالای آن می درخشید.

مردم با عجله به نزدیکی ساحل دویدند. رعد می غرید و همه در روشنی زودگذر برق دیدند که مار سبز رنگی، با خال های رنگین بالای تنه درخت حلقه زده بود. گردن بر افراشته به هر سو نگاه میکرد و شعلهء سرخی از پیشانیش زبانه می زد. مردم، بین خود میگفتند که ملکه افسانوی ماران، با تاج سرخ درخشنده از جواهر اسرار آمیز، کوه و دره ایشان را ترک گفت. باشنده گان ساحلی، از مهاجرت ملکه ماران خیلی اندوهگین به نظر میرسیدند و آنرا نشانهء خوبی برای سرسبزی و شادابی آینده آن سرزمین نمی دانستند.

این هجرت، حادثهء مهمی بود و نسل های بعدی آنرا انجام عصر طلایی و آغاز یک دوره نو تاریخی دانستند.

بعد از گذشت ملکهء افسانوی ماران در آن شب طوفانی بالای آب های سیه

و خشمگین، قهرمان نیز از آن سواحل زنده گی نزدیک به سرچشمهء حیات به تدریج دور شده رفت و طوریکه آن رودخانه نمیتواند حرکت قهقرایی به سوی منابع کند او هم، دیگر نتوانست به عقب برگردد.

۱۱- پیشگویی های رب النوع بهار:

قهرمان سیه پوش از خود می پرسید:

- " آن هستی غایب، آن گمشدهء نامعلوم (۱۶) که مرا سرگردان و آوارهء بیابان کرده کدام است؟ آن قدرتی که در چشمان کسی افق های لایتناهی ابحار آبی رنگی (۱۷) را جلوه گرمی ساخت کجا فرار کرد؟ آن قامتی که با یک چرخ دامن، آسمان و ستارگان را به رقص می آورد چه شد؟ آن نوری که در تبسم لبان سرخرنگ، مژده از شفق پگاهی زنده گی می داد چرا خاموش شد؟" سر به گریبان فرو برد و بعد از اندیشهء طولانی بالاخره با خود گفت:

"من رانده و تبعید شدهء جهان عشقم! عشق است این هستی غائب! عشق است این گمشدهء نامعلوم!"

به یادش آمد که الههء بهار، روز تبعید او لباس سبز رنگی در برداشت، دست های خود را به طرف وی دراز کرد، به سوی افق نامعلوم اشاره نمود و گفت:

- برخیز برویم!

قهرمان، از پرواز به سوی آن افق نا آشنا ترسید و گفت:

- "میخواهم داخل دیوارهای شهر در روشنی چراغ دیگران زنده گی کنم." دید سواحل ابحار آبی رنگ آن چشمان را دمه و غباری فراگرفت و به تیره گی گرایید. سپیده دم تبسم، چون صبح کاذب، و سپس به تاریکی مبدل شد. شنید که چنین میگفت:

"- دشت های سوزان بی انتها را طی خواهی کرد، در قعر مغاره های تاریک

فروخواهی رفت ولی مرا نخواهی یافت. راهی که ترا دوباره به من برساند خیلی دور و صعب المرور است. ساحلی که منزلگه من است، سراب زنده گی تو خواهد بود: هر قدمی که به آن نزدیک شوی، به هزاران هزار فرسخ از نزدت فرار خواهد کرد."

رب النوع بهار، چنین میگفت و صدایش آهسته آهسته دور شده می رفت:
"- بدون من چمنزارها و مرغزارهای تو اندک خزان خواهد شد. و جویبارهای تو قطره قطره خواهند خشکید. در غیاب من باد سردی خواهد وزید و مرغکان را از نغمه سربایی باز خواهد داشت. و روزی از روزها ناگهان خواهی دید که دشت ها و دامنه های سرسبز و شاداب، خاره بیابانی بیش نیست. و تویگانه موجود نیمه زنده یی تنها، مانند سوسماری در آن دشت خاموشی خواهی خزید و من برای همیشه گم شده نا معلوم تو، غایب مهم زنده گی تو باقی خواهم ماند."

به یاد آورد که الههء بهار، چنین حرف زد و از کنارش دور رفت و نا پدید شد. و قهرمان، احساس کرد که ملکه افسانه ای ماران، بار دوم و برای همیشه قلمرو زنده گی او را ترک گفته است.

و قهرمان سیه پوش، با اندیشه های طولانی در قصر مجلل خود تنها می زیست. چه وی یگانه موجود زنده بود در شهر خاموشان. سالیان دراز پی هم میگذشت مگر در واژه شهر به روی کسی باز نمیشد. چه دیگر هیچکس از آن سرزمین عبور نمیکرد.

مدت ها بعد فقط یک بار روزی از روزها هنگام غروب آفتاب؛ پیرزن مرموزی بدریخت شبخ نمایی (۱۸) به دیوارهای شهر نزدیک شد. دروازه بزرگ خود به خود به رویش باز شد. بدون قدم گذاشتن از زینه های هموار وسیع بالا رفت،

بدون توقف از ستون های مرمر گذشت و بدون دق الباب داخل آن قصر باشکوه شد.

گویند آن پیرزن زشت و مرموز شبخ نما، با قهرمان سیه پوش ملاقات کرد. و داستان ازین قرار است

-
- (۱) جمود فکری - تحجر ذهنی - مرگ روحی.
 - (۲) منبع خلاق ولاشعور حیات به طور کل.
 - (۳) ساحت نیمه شعور
 - (۴) غرائز طبیعی
 - (۵) دیو: غریزه جنسی واپس زده شده که به غریزه تخریب و مرگ مبدل می شود .
 - (۶) تمایلات ضعیف ناشی از تحت الشعور.
 - (۷-۸) عنکبوت و خفاش: احساس ترس از لاشعور، ترس جنون
 - (۹) عشق و محبت به معنی کامل اتحاد جسم و روح.
 - (۱۰) تشنگی: دل بستگی به حیات، محبت به زنده گی.
 - (۱۱-۱۲) ساحه متحجر و بی حاصل ذهن تحت تسلط شعور خود پرست.
 - (۱۳) منبع خلاق زنده گی به طور کامل.
 - (۱۴) سبزه: بهار، آغاز عشق وزنده گی.
 - (۱۵) ملکه ماران: عشق به حالت ابتدایی قبل از بلوغ یعنی قبل از بیداری غریزه جنسی به شکل تناسلی آن.
 - (۱۶) عشق و محبت به معنی کامل اتحاد جسم و روح.
 - (۱۷) رنگ آبی: امید لایتناهی.
 - (۱۸) فرشته مرگ.

بخش دوم

تراژیدی یک قهرمان

انجام سر نوشت

بسکه غفلت در کمین انقلاب آگهی است
تا کسی چشمی کند بیدار، خفتن می شود

فتنه بی دارد جهان "ما و من" کز آفتش
زندگانی عاقبت مشتاق مردن می شود

قطع راه زنده گی بیدل نمی خواهد تلاش
بی قدم زین انجمن چون شمع کم کم رفته ای

میرزا عبدالقادر بیدل

وقتی فرشتهء مرگ بدون دق الباب داخل
قصر شد، قهرمان سیه پوش هنوز هم آمادهء
ملاقات نبود.

فصل چهارم

معماران خانهء دل

خوب به خاطر دارم، هنگامی که در آغاز کار، قصر دل را در ساحل زیبای زنده
گی، بنیان گذاری میکردم، می دانستم هدف چیست؟ آنهمه دقت در
تهدابگذاری، آن همه سعی و تلاش در زینت و زیبایی، همه ترتیباتی بود قبل
از رسیدن کسی، آمادگی بود در انتظار آمدن کسی.

هیچ صاحبدلی تنها در خانهء دل اقامت نگزیند. اگر کسی نیاید و مشعلی در
آن نیفرود، خانه تاریک ماند، صاحبدل در جستجوی مهمان گم شده بیرون
رود، آواره دشت و بیابان شود و خانهء دل بسیار زود به ویرانهء متروک مبدل
گردد.

ویرانهء شهر خموشان همه یک وقتی خانهء دلی بود که یک صاحبدلی
عاقبت نیندیش، خواست در آن خود تنها مسکن گزیند.

۱۲- چشم به راه رب النوع بهار (۱):

وقصه ازین قرار است:

در آغاز کار، انگیزه و هیجانات معماران ما هر وبا سلیقه آن قصر بودند و طوری با جوش و خروش، ذوق و شور دست به کار زده بودند که گفتی پرستشگاهی اعمار میکردند. وقتی خانه، بازینه های مرمری و ستون های لاجوردی نزدیک به اتمام رسید و قندیل ها نصب، تابلوها و پرده ها آویخته شد، انتظار شدیدتر گردید. و رسیدن کسی هر لحظه نزدیکتر احساس میشد. آهوان، وقتی از دشت به کنار دریا می آمدند، بعد از نوشیدن آب سرهای خود را بر می افراشتند و به افق دور دریا، نگاه ممتد میکردند. گفتی منتظر بودند که آن رب النوع عشق، آن آلههء بهار، پرنیان شفاف سبز رنگ بر دوش چون نسیم بامدادی بالای امواج آن دریای نیلگون، تبسم کنان خواهد خرامید و در معبد خود سکونت اختیار کرد و ما هر کدام هدایای رنگین از گل های صحرا به پایش خواهیم ریخت.

۱۳- پذیرایی از ازدها:

لحظات انتظار طولانی شده می رفت و بیش از پیش به سنگینی بی انتهای ابدیت شباهت می یافت. تا سرانجام روزی نزدیک غروب آفتاب، آن اسپ سوار سیهپوش (۲) از گرد و غبار کرانه های دوردست افق بیرون آمد و به سرعت به سوی شهر در حرکت بود. به قصر نزدیک شد. از زینه های مرمری آن، سوار بر اسپ خود بالا رفت و از پنجرهء قصر، به مردم چنین خطاب کرد:

- من منم! مرا ایگو (۳) می نامند! من قهرمان جنگم! من فاتح روی زمینم! این کاخ اقامتگاه دایمی من خواهد بود و هیچ کس نمی تواند بدون اجازه من، بدون فرمان من در آن پاگذارد...

بعد دروازه قصر را بروی شهریان بست.

آزاده گان چمن ها و مرغزارها، معماران پرشور معبد عشق، به حدی در قید و بست بی مورد، کارهای شاقه بی هدف، ناتوان شدند و در اثر اوامر مستبدانه و نواهی خودسرانه قهرمان سیه پوش به اندازه ای به ستوه آمدند که بسیاری از پا در افتادند و جان دادند و باقی یکی پی دیگری راه فرار جستند و در پناهگاه های نامعلوم پنهان شدند.

قهرمان، هیچ متوجه نشد که بالاخره بعد از مدتی، او یگانه و جود زنده نمای شهری گردید که نام آن شهر خموشان شده بود (ع). قهرمان، به هیچ چیز جز خود توجه نداشت. از خود راضی بود و به خود مغرور، در آن قصر می زیست. نقاشی های رنگارنگ را که نمایانگر زیبایی های دشت و کھسار و زندگانی مردم بود، از دیوارهای قصر برداشته و به جای آن هر طرف تمثال های خود را آویخته بود. برچوب و سنگ، بر پرده و اثاث البیت، بر فرش و ظرف، علایم نام او باعلامت اژدها درج و نقش شده بود.

قهرمان بر دیوارها آئینه های بزرگی نصب کرده بود و پگاه و بیگانه در آن به تماشای خود می پرداخت و از دیدن قد و قامت خود، حرکات دست و پای خود، تغییرات چهره و سیمای خود لذت میبرد. هیچ نمی توانست از آئینه دور شود؛ زیرا در آن دمیکه خود را نمی دید، خیال میکرد خود راگم کرده است، تصور میکرد از پا در افتاده است. سخت نگران میشد و سراپا در اضطرابی بی پایان میلرزید.

(۱) یا آلهه سبزپوش: غریزه جنسی آمیخته با محبت، عشق و حس زیبایی

(۲) "من"، شعور خود پرست

Ego(۳)

(۴) حالت جمود فکری و ذهنی، حالت مرگ روحی.

... و ناگهان چرخ زمانهء "من" از حرکت بازماند.

فصل پنجم

جهنم اوهام

۱۴- در جولانگه بیکران یک لحظه:

قهرمان سیه پوش، آهسته آهسته با مرور شبها و روزها اسیر دام لحظات شد و از درد زمانه رنجور گشت. نمی دانست پاس چندم کدامین شب است و روز چندم کدام ماه! فراموش کرده بود چه موسم های پیاپی گذشته و چه سلسلهء سال ها سپری شده است؟ بهر صورت این سوال به نظر او بسیار بی مورد و به کلی بی ارزش بود. فکر میکرد دقایق و ساعات، روزها و هفته های آینده را باید شمرد و این هم به فکر او حسابی بود بس مشکل و به کلی بیهوده! اینقدر فهمید که سفر طولانی در پیش دارد، ولی برای اندازه گیری این راه دراز، مقیاس مناسبی نمی یافت. مانند اقیانوسی که سواحل آن به سوی لایتناهی فرار کند، ثانیه ها و دقیقه ها بدینسان دوری میکرد و به درازی می افزود، به حدی که جلو و عقب آن در ابهام و تاریکی از نظر نا پدید میگردد. جام ایام راتهی می یافت. قالب ماضی و مستقبل را خالی می دید. شمار ماه

ها و سال های گذشته، حساب روزها و هفته های آینده را بی مفهوم و بی معنی می دانست.

هر ثانیه ابدیتی بود معلق در خلأ. هر لحظه آغازی بود بدون انجام. و قهر مان سیهپوش، در ابدیت لحظات می اندیشید و با خود میگفت: "یادباد آن انسانی که آرزوی آخرینش، ابدیت بود و ایدآل بر ترینش زنده گی با دوام و روح جاویدان. اگر او می دانست که سفر در جولانگه بیکران یک لحظه چه سفری است مشکل و بدون منزل و سیاحت در پهنای تاریک یک ثانیه چه سیاحتی است ترسناک در یک اقیانوس نامحدود و بی ساحل، هرگز آرزوی ابدیت را در سر نمی پرورانید." چه وی در پایان می دانست که فرو رفتن در اعماق یک لحظه، ما جرای بی سرو بی پاییی است در سرزمین نا آشنا، سیری بی انتهایی است در تاریکی های نامعلوم...

۱۵- اشباح مرموز:

قهرمان سیه پوش به سفر طولانی آغاز کرده و راهی که در پیش گرفته بود، او را به اعماق تنهایی می کشانید. راه دراز و منزل های دوری را می پیمود، مگر همه جارا خالی می یافت. از رباط ها و کاروانسراهای بیشمار می گذشت ولی همه را ویران و متروک می دید. تا بالاخره وقتی خود را در سایهء تجرید یافت؛ متوجه شد که باید از جای روشنتری آمده باشد. هنوز به دورو پیش خود نگاه نکرده بود. مثل شخص چشم بسته ای که انتقال از جای گرم به جای سرد را دفعتاً احساس کند، او را هم حس ناگهانی تفاوت مکانی، در اندیشه فرو برد. از خود پرسید:

"این آمدن از کجا؟ رفتن به کجا؟" فکر کرد: "اگر این انتقال ناگهانی نمی بود، شاید هرگز چنین سوالی از خود نمی کردم." و چون به گذشته متوجه شد، با شگفتی دید که مناظر آنرا دمه و غباری پوشانیده؛ دمه و غباری که در آن

اشباح مرموزی در حرکت بودند. تعجبش به تشویش تبدیل شد. از خود پرسید: "این ها کیانند؟ کجایند؟ من کیستم و کجاهستم؟"

در جریان چنین لحظهء تشویش که به نظرش میلیون ها سال دوام میکرد، مثل سیارات و کواکبی که در غبار کیهانی به تدریج تشکیل کنند و به درخشنده گی آغاز نمایند، اشباح غبارآلود آهسته آهسته شکل و صورت نسبتاً روشنی اختیار میکردند و از آن، چهره هائی بیرون می آمد که گمان میکرد آنها را قبلاً در جایی دیده باشد.

سایه ای که در آن قرار داشت، از آن دیواری بود خاکستری (۱) رنگ بدون دریچه و روزن که دروازهء بسته ای (۲) در وسط داشت. به عقب نگاه کرده (یعنی به طرفیکه گمان کرد از آنسو آمده باشد) - سطح همواری دید که تا کرانه های افق از گیاهان کوچک نیم سوخته و سبزه های بی رنگ خزان زده پوشیده بود (۳) و در بین آن، راه باریک پیچاپیچ، رفته رفته در دورنمای درهم برهم و مغشوش (۴) از نظر ناپدید می گشت.

چون خود را در پای آن دیوار ایستاده یافت، فکر کرد منظور این است نزدیک دروازه رود، دق الباب کند و داخل شود. مگر نمی دانست چرا؟ و برای چه؟ در آن لحظه بیشتر دلش میخواست آن راه مارپیچ را در پیش گیرد، تا بداند از کجا آغاز شده و یا به کجا می انجامد؟ تمایلش محض کنجکاوی نبود.

بلکه به نظر وی یک مسألهء حیاتی بود که باید روشن میشد. چه احساس میکرد که اشباح غبارآلود، شاید در انتهای آن راه مارپیچ، با اشکال واقعی و روشن خود وجود داشته باشند.

ولی کشودن این دروازهء، وسط دیوار خاکستری رنگ برای چه؟ نه حس کنجکاوی او را بدان وادار میکرد و نه کدام تشویش حیاتی، او را بدانسو می کشانید.

۱۶- بادهای خزانی:

قهرمان سیه پوش، در جریان این ماجرای عجیب قدم به قدم در اعماق تنهایی فرو می رفت. مگر هنوز به کلی تنها نبود و احساس مبهم یک نگرانی عمیق، همسفر دایمی او بود که گاهی مانند باد آرام مرتب در خرابه های ذهن می وزید و افکار و عواطف را در حالت برودت و انجماد نگه میداشت و گاه مانند طوفانی بر میخواست، آشکار و نهان، منظر و پیش منظر درونی و بیرونی را در گردباد خاک و خاشاک فرو می برد.

در حالیکه یکی ازین حمله های طوفانی، بنای زنده گی را می لرزاند، ناگهان علت اضطراب را دریافت: روزگاری بود که بزرگ ترین درد زنده گی، در نظرش گذشت زمانه جلوه میکرد. و حالا درک کرد که وحشتناکتر از همه، گذر زمان نیست بلکه توقف آن است.

وحشت و اضطراب او از چه بود؟ ازین بود که: دیگر آن نسیم صبحگاهی و جود نخواهد داشت که از جانب کوه های سیه، از قله های پربرف سرازیر می شد، در بین دره ها بالای رودها و جویبارها می وزید، و مرغکان سحرخیز را بیدار میکرد. دیگر آن سپیدی در شفق نخواهد دمید که از طلوع آفتاب مژده می داد. دیگر آن چاشتگاه روزهای تابستانی نخواهد آمد که از گرمی، زیر سایه های درختان انبوه چنار کنار رودخانه پناه می برد و به زمزمهء پیهم و خواب آور جریان آب، گوش می داد. دیگر آفتاب به سوی مغرب فرو نخواهد رفت، شفق را رنگین نخواهد ساخت و آن اندوه خوش آیند نیمه تاریکی شامگاهان را، احساس نخواهد کرد.

چرخ زمانه او توقف کرده بود و آن علاج همه دردهای انسانی: رفت و آمد شامها و سحرها، جریان حیات که طفولیت، جوانی و پیری را در آغوش می پروراند، از دست رفته بود. طیب تجربه کار زمانه از آنجا رفته و پرستار خندان با مدادان، بالین او را ترک گفته بود.

در هر قدم این سفر نامعلوم؛؛ خاطره راه ماریپیچ بین سبزه های سوخته و بی رنگ آن دشت بیکران پندار او را سردرگم میداشت. با خود میگفت:

"چرا آن راه باریک را در پیش نگرفتم؟ یقین دارم که به کنار دریاچهء پوشیده از دمه و غباری می انجامد و در آنجاین نیزارها قایقی منتظر من است تا مرا به آنسوی دریاچه به سواحل گم شدهء (۵) زنده گیم برساند."

لیک در هر قدم این سفر نامعلوم، احساس میکرد که بیش از پیش به زمین می چسپد. و ناگهان دمی رسید که نیم تنهء زیرین خود را دید که به تنه جامد درختی مبدل شده است. ریشه های خود را حس میکرد که در اعماق زمین به زحمت فرو می روند و به هر طرف شاخ و پنجه می دوانند. تنها نیم تنه فوقانی، جان داشت و حرکت میکرد. سر و دست و بازو، در اثر باد آرام و یا طوفان شدید اضطراب، بدینسو و آنسو خم میشدند.

و هستی نیمه جامد او در آن حالت، صحنهء ساکن و ساکت یک جهان معلق در زمان بدون آغاز و انجام را تماشا میکرد.

و هر لحظه انتظار داشت که ممثلین ناشناسی شاید وارد صحنه شوند و نمایشنامهء فاجعه ای را به سبک باستان (۶) تمثیل کنند.

۱۷- بیابان بیدردی:

قهرمان سیه پوش، در سفر خود منزل های بیشماری را عقب گذاشته بود و بالاخره به منزلگهی رسید که در آغاز راه صعب المروری قرار داشت. و آن راه از بیابان بیدردی میگذشت. لیکن وی در آن منزلگه، فرصت آرام نیافت و توقفش دوامی نداشت؛ چه دنیای ساکت و معلق در زمانه یی بدون آغاز و انجامی که زیر پایش خفته بود آبتن جهنم سردی ها بود:

دنیایی بود به کلی خاموش:

نه صدای پای کس بود، نه زمزمهء آبخاری، نه ترنم وزش نسیمی در برگ

درختان، نه نغمه سرایی مرغان، نه هیاهوی خندهء کودکان.

دنیایی بود به کلی ساکن:

نه اشارهء دست کسی بود، نه نزدیک شدن های مدی بود و نه فرارکردن های جزر، نه اهتزاز در شاخ و برگ چناران، نه لرزه ای در بال و پر مرغان. محیطی بود که نه تاریک بود و نه روشن:

تاریک نبود، چون همه اشیا دور و نزدیک با اشکال مختلف آن دیده میشد. و به خاطر داشت که آنها را قبلاً جایی دیده و میتوانست اسمی بر هر یک بگذارد.

روشن نبود، چون تضاد نور و ظلمت وجود نداشت. همه چیز مبهم و مغشوش به نظر می آمد و هیچ یک از اشیا سایه نداشت.

وقتی به دور و پیش نزدیک خود نگاه کرد، خودش نیز سایهء خود را گم کرده بود. این مشاهده، او را به آستانهء ترسی ناگفتنی قرار داد. نیمهء هستی اش از نزدش فرار کرده بود. سایهء او و یادوست وفاداری که در پستی ها و بلندی های راه زنده گی همیشه همراهش بود، او را ترک گفته بود. باخود گفت: "باید به سراغ سایهء خودروم- شاید راه سواحل گمشده را در جستجوی سایهء خود باز یابم."

ولی نمی دانست چطور و کجا گمش کرده بود؟ چه فاصله از هم دور شده بودند؟ درین تجسس، به هر سویی متوجه شد، مگر اطمینان حاصل کرد که جستجویش به کلی بیهوده خواهد بود و دستش به چیزی نخواهد رسید. نه ارادهء تلاشی در خود یافت و نه علاقهء تجسس.

نزدیک بود با این حالت نیمه هستی فاقد سایهء خود بسازد که ناگهان شک و تردیدی او را به سوی تشویش عمیق ترو وحشتناکتری کشانید. از خود پرسید: "از کجایم دانی که خود سایهء خود نباشی؟ سایه ای که وجود اصلی خود را گم کرده باشد. وهمی نباشی؟ وهمی که از منبع حقیقی تخیلات دور افتاده

باشد. اندیشهء مجردی نباشی؟ اندیشه ای که رابطه اش با سرچشمهء خلاق
سلسلهء زنجیر تصورات به کلی و برای همیشه بریده شده باشد."
فقدان ارادهء تلاش، عدم علاقهء تجسس، ناتوانی آرزوی سفر بازگشت، نظاره
اشیای دور و نزدیک، سایه بودنش را بیش از پیش به وی خاطر نشان میکرد.
فکر کرد. "اگر درین دنیای ساکن و ساکت، شاخهء درختی می بودم که به
اهتزاز در می آمد و فقط پرندهء کوچکی (۷) بر آن می نشست و آوازش به
گوשמ میرسید، شاید هرگز به سایه بودن و موجودیت وهمی خود معتقد نمی
شدم."

۱۸- تشنگی (۸) در آن ریگستان (۹):

قهرمان، اشیایی را که از دور و نزدیک او را احاطه کرده بود، می شناخت و به
خاطر می آورد که قبلاً آنها را در جایی دیده است. مگر احساس میکرد که
عین همان واقعیت نیست. به مجردی که نامی بر یکی از اشیاء میگذاشت، مانند
ریگ هایی که از مشت فشرده بریزد، مفهوم در خلأ فرار میکرد و قالب معنی
تهی و متلاشی میشد.

به یاد داشت چیزهایی که دیده بود، با یکدیگر رابطه و تناسبی داشتند. معانی و
مفاهیم را این رابطه و مناسبات روشن میکرد. کرسی در برابر میزی قرار داده
میشد. دیواری، باغی را احاطه میکرد. پله های زینه از سطح زیرین، به طبقهء
بالایی می رسید.

درینجا چه می دید؟ اشیایی می دید مستقل از یکدیگر، بدون رابطهء معلوم با
همدیگر، جدا و معلق در ابدیت، منتظر رسیدن یک معنی که شاید اصلاً
وجود نداشت. میز خیلی بزرگ و بی تناسبی که پاهایش از حرارت مانند موم
میریخت و در ساحل دریا قرار داشت.

عروسکی دست و پاشکسته بر سنگریزه ها افتاده و با چشم های باز و بی نور

خود به سوی آسمان نگاه میکرد.

روزی باشیسه های شکسته و ریخته بر فراز یک تپهء ریگی میان صحرا ایستاده بود.

برگ های بی رنگی از یک درخت نامریی، علی الدوام می ریخت و به زمین نمی رسید.

نردبان درازی در هوامعلق بود و به هیچ جایی نمی انجامید.

جام بزرگی پر از ریگ سفید رنگ، بر صخره ای میان آب های شور دریا گذاشته شده بود.

میخواست از آن تپهء ریگی بالا رود، پله های بدون شیشه ای روزن را باز کند و به آن طرف پنهان نظر اندازد. می دانست که این هوس او به کلی ابلهانه است، لیک به صورت مغشوش انتظار داشت که سواحل گمشدهء خود را از لای آن دریچه خواهد دید.

درین لحظه احساس قوی تری در خود یافت که آرزوی تماشا از روزن رامحوه کرد. مثل اینکه روشنی ضعیف امیدی، رنگ خفیف معنی ای در نیمه تاریکی های بی رنگ، به درخشیدن آغاز کرده باشد. احساسش احساسی بود معلوم و از دیر با او آشنا.

احساس کرد تشنه است. تشنه تمامی چشمه سارها و جویبارهای روی زمین، تشنه آب های شور همه ابحار جهان؛ تشنهء زنده گی.

بالاخره با خود گفت: "معلوم است که وهم نیستم؛ چه اوهم تشنگی را در نمی یابند. سایه نیستم؛ چه سایه ها آب ها را جذب نمی کنند و در ریگستان ها ریشه نمی دوانند."

۱۹- تسلسل ایام:

قهرمان سیه پوش، در ابدیت لحظات می اندیشید و با خود میگفت:

- "راه های طولانی و منزل های بیشمار را طی کردم ولی هنوز از منزل مقصود اثری پدیدار نیست. و حال درینجا دست خالی منتظر نشسته ام. تپش ها در تجسس گم شده نا نعلوم، تلاش ها در سُراغ سرچشمهء زنده گی، بالاخره باید درین شبستان انجام یابد.

در دلم نه کَشش اندوهی وجود دارد و نه تپش شادمانی، نه جوش گریه یی از آن برمی خیزد و نه نرمی لبخندی آنرا فرو می نشاند، نه بی قراری از حرارت آرزو در خود می یابم و نه لرزه از سردی یاس. در پهنای تشنگی مرموز، به حال انتظار سنگین و مکدر به سر میبرم.

"معلوم می شود هر قدمی که به سوی سرچشمهء (۱۰) حیات گذاشته ام، هزاران هزار فرسنگ از آن دور شده ام. می ترسم از بیراهه ها آمده و این همه منزل را بیهوده طی کرده باشم.

"اگر تسلسلی در ایام موجود میبود، ممکن به اشتباه خود پی میبردم و می فهمیدم چه منازلی را پیموده ام و چه مراحلی هنوز در پیش است که باید پیمود. مگر چکنم لحظات من عقب و جلوندارد. رشتهء تسلسل ایام از دستم بیرون رفته است."

۲۰- محکوم به آزادی:

دانه های مروارید را رشته با هم وصل می کند و به شکل گردنبندی در می آید. حلقه های فلزی در یکدیگر می آویزند و سلسله زنجیری از آن ساخته می شود. لحظات زمانه را رشتهء زنده گی، به همدیگر پیوند میدهد و چون گردنبندی می تواند هدیهء زیبایی باشد و حلقهء گردن الههء بهار شود. لیکن ایام، گاهی چون سلسلهء زنجیری به پا می پیچد، هر لحظه و هر روز مانند حلقه ای بر آن افزوده می شود. با هر حلقهء نو، چون زنجیر اندکی درازتر می نماید و انسان میتواند قدمی فراتر نهد، تصور می کند آزاد است و به سوی

لایتناهی سفر میکند.

قهرمان سیه پوش با خود فکر میکرد:

- "گردنبندی میساختم لیک رشته از دستم گسست. مروارید ها دانه دانه در طول راه پاشیده شد. دانه های آخرین را بیهوده در دست خود می فشارم. و یافتن مرواریدها در خاک و خاشاک این بیابان هم کاری است محال. حالا اگر رب النوع بهار باز گردد، هدیه ای برایش نخواهم داشت.

- "زنجیر ایام گسیخته، حلقه ها یک یک پراگند شده، هر لحظه ای مانند یک حلقهء مستقل و تنها در پای من است. گویی حلقهء زنجیری است که نه به جایی مرا وصل می کند و نه به بندی پابند."

و این بود معنی آزادی قهرمان: آزاد از قید زمان، آزاد از زنجیر تسلسل ایام، آزاد از بند علایق آدمیان و خدایان.

ولی نمی دانست چه کسی او را محکوم به آزادی در آن صحرا کرده بود؟

(۱) دیوار خاکستری رنگ: زمان حال.

(۲) در بسته: مستقبل.

(۳) دورنمای ذهن تحت تسلط شعور خود پرست

(۴) دورنمای معشوش: زمان ماضی.

(۵) سواحل گمشده: ایام طفولیت، عشق های جوانی.

(۶) مقصد از تراژیدی کلاسیک یونانی است که در آن سرنوشت قهرمانی را به سوی یک انجام مقدر و اجتناب ناپذیر می کشاند.

(۷) پرنده: امید، آرزو، علامهء بازگشت به واقعیت بیرون از جهنم اوهام.

(۸) تشنگی: دل بستگی به حیات، محبت به زنده گی.

(۹) ریگستان: ساختهء خشک و بی حاصل ذهن تحت تسلط شعور خود پرست.

(۱۰) سرچشمه: منبع خلاق و ناخود آگاه حیات به طور کل.

فرشته تاریکی ها گفت: - وحالا خیلی خیلی دیر است. نه پلی است که در بازگشت از آن عبور کنی و نه قایقی باقی مانده که ترا از این سو به آن سوی ساحل رساند.

فصل ششم

مرگ اژدها

۲۱- خواب های پریشان:

نا راحت ترین وقت زنده گی قهرمان در بستر خواب بود. چون در تاریکی نمی توانست خود را به بیند. و در خواب حس خودی خود را از دست می داد. هر باری که به خواب می رفت، تصور میکرد به خواب عدم فرو می رود. ازین سبب از خوابیدن می ترسید و چراغ ها را همیشه روشن می گذاشت. اگر گاهی به خواب هم میرفت، خواب های پریشان می دید: اشباح هولناک از هر طرف بر او هجوم می آورد. بال های سیاهی به رویش گسترانیده می شد. دشمن ناشناسی را می دید که او را مغلوب کرده، نیزهء پولا دین او را بر سینهء خود احساس میکرد. تکان میخورد لرزان و عرقریزان از خواب بیدار میشد.

بامداد یکی ازین شب های هراس انگیز و سراسیمه، قهرمان به صورت فوق العاده از خود احساس نارضایتی عمیق کرد. بار اول به آئینه های دیوار توجه نمود و به اطراف خود، به دور و نزدیک کاخ مجلل خویش نظر انداخت. دریافت که قصرش را از هرطرف، خرابه های منازل متروک احاطه کرده و کاخ زیبای او بنیادی است بیرنگ و بی زینت که در صحرایی خشک و لا مزروع به پا ایستاده، در دیوارهای آن درزهای خطرناک افتاده است، سنگ های آن بدینسو و بدانسو ریخته، بته های خار به هر جانب آن رویده است. قهرمان، متوجه شد که در آن دیار خموشان، او یگانه موجود زنده نما است. بعد ازین، تفاوت شب و روز در زنده گی قهرمان به تدریج کم شده رفت. آن اشباح ترس آوری که تنها در خواب ظاهر میشدند، شب و روز بر کنج و کنار قصر مسلط گردیدند. سایهء دایمی هر طرف را فرا گرفت.

قهرمان، از دور و نزدیک آوازه های خفیف می شنید. تصور می کرد کسانی هستند که حرف می زنند، سرگوشی میکنند. از وی بد میگویند و یا بر ضد او توطئه می چینند. آواز پایی به گوشش می رسید که در دهلیزهای طولانی قصر از دور نزدیک میشد، ناگهان توقف میکرد و همه چیز در خاموشی مطلق فرو میرفت. دروازه ها بدون صدا خود به خود باز میشد. روشنی چراغ ها به صورت اسرارآمیزی خیره میگردید. گاهی شر مرموزی، بر میخاست و او گمان میکرد پرندهء نامریی بزرگی زیر سقف بال می زند.

۲۲- عصیان جهنمیان:

و گاهی ناگهان از زیرزمینی های تاریک و عمیق کاخ مجلل، هنگامهء عظیمی بر میخواست و قهرمان سیه پوش در آن صدای بهم خوردن حلقه های زنجیر را می شنید. غرش مهیب رعد، از دور به گوشش میرسید که از نزدیک شدن طوفان ترسناک و خشمگین خبر می داد و از فرارسیدن یک بهار نا آشنا با

خود مژده می آورد. قهرمان می دانست که نه این پیام برای اوست و نه آن بهار نارسیده نا آشنای پر آشوب بهار او خواهد بود. چه بین آن همه غرش و غلغله و هیاهوی هوای طوفانی آواز خشن و تهدید آمیزی بلند میشد و او را مخاطب قرار می داد. قهرمان، بار اول چنین صدایی را می شنید، چون در زنده گی جز آواز خود لحن خشن و تهدید آمیز دیگری هرگز نشنیده بود. و آن آواز خشم آلود ولی در ظاهر نرم و آرام چنین میگفت:

- "از سرچشمه زنده گی دورم ساختی و عمری در بیراهه ها سرگردانم کردی!

"به خاطر داری؟ وقتی به خانه دل آمدی، با آغوش باز و پیشانی گشاده استقبال شدی، تمام کلیدهای منزل به دست سپرده شد، وجود و هستی به اختیارت گذاشته شد.

"تو خود را "من" نامیدی. "ما" و "شما" را از بین بردیم. هویت خود را فراموش کردیم و همه باشنده گان خانه، خود را "من" گفتیم و در "منیت" تو خود را محو و مجذوب کردیم. گفتی: "من مرکز جهانم!" و ما پذیرفتیم. گفتی: "من قابل پرستشم!" و ما سرسجده به زمین نهادیم.

"تواز آغاز سکونت، به تزئینات خانه بیشتر علاقه نشان دادی و از تهداب و زیرزمینی ها چیزی نپرسیدی. طبقه فوقانی را برای بودوباش، پسندیدی و دیگر اطاق ها را هم از خود شمردی؛ مگر به کنج و کنار تاریک توجهی نکردی (مدتها گذشت تا پی بردیم که تو از تاریکی ها و زیرزمینی ها ترس داشتی). بر دیوارها آئینه های بزرگ نصب کردی و بیشتر به تماشای خود پرداختی.

"تو از روزهای اول اقامت، خودرای و مطلق العنان بودی. و با گذشت سالها، استبداد طبیعی تو به شدت گرائید. کوچک ترین انتقادی را به خود روا نمی داشتی و جزیی ترین تعلق را در برآورده شدن امیال خود تحمل نمی کردی. "غرایز، عواطف و هیجانات، آن باشنده گان قدیم و همیشه جوان قلمرو خود

را، آن آزاده گان سرمست و کج رفتار، لابلالی و عربده جوی سرزمین خود را، از خود دور راندی و تحت دسپلین شدید قرار دادی و خواستی که خدمتگاران مطیع و آرام، خادمان بی دردسرو بی سروصدای تو باشند. اما آزادگان شورش طلب را، نتوانستی در قید بندگی درآوری و فقط در زیرزمینی های تاریک به زندان افگندی. و عقل و فکر، آن مشاورین خونسرد و سختگیر خود را که غلام تو شده بودند، به کار پاسبانی زندان گماشتی. ولی عقل و فکر مشاورین متملق و ریاکاری بودند که فقط به مدح تو می پرداختند و برای وهم پرستی های تفوق طلبانه تو دلایل ظاهراً منطقی و علمی می تراشیدند.

"من" دوست دیرین عزیز!

"تو زنده گی را به سر نوشت مبدل کردی.

"تو از آغاز فرمانروایی خود در قملرو زنده گی، طرحی ریختی و راه به سوی افتخارات و فتوحات را پیش از پیش تعیین و تثبیت کردی و در نتیجه، راهی که ما را امروز تا این منزلگه رسانیده یگانه راه لایتغیر و اجتناب ناپذیری بود که می توانستیم در پیش گیریم. این آوارگی در دشت و بیابان، نه اتفاقی بود و نه تصادفی، نه سهوی بود و نه اشتباهی، بلکه نتیجه جبری و غیرقابل اجتناب طرحریزی تو بود در کارزار زنده گی.

"درها را به روی همه کس بستی و می گفتی: "کسیکه بامن نیست از من نیست، کسی که غلام من نیست از آن من نیست." و ما درین بی اعتنایی تو و قطع علایق تو با دیگران، بزرگی و تفوق ترا می دیدیم.

"از هر مجادله زنده گی که بر می گشتی، می گفتی: "پل ها را ویران کردم، قایق ها را آتش زدیم و راه ها را بر مهاجمین بستیم!" و این تدابیر تو به نظر ما دلالت به نبوغ فکری تو میکرد.

ما نمی دانستیم که تو اگر دشمنی کردی با خود کردی.

و اگر در گیرودار زنده گی، کسی را منهزم ساختی در حقیقت خود را شکست دادی و اگر مواعی در برابر هجوم اجنبیان ایجاد کردی، با این مواع اول از همه خود را محاصره و زندانی نمودی.

"با افگندن آن آزادگان شورش طلب به زندان، اشتباه بزرگی را مرتکب شدی. چه ایشان از اسرار باخبر و به سرچشمهء زنده گی نزدیکتر بودند.

ولی افسوس که قدرتهای اعمارگر دیروز، به اراده های مخرب امروز مبدل شده اند. چون مدت طولانی بسته در زنجیر و در تاریکی ها به سر برده اند، چهر های خود را تغییر داده اند و اشکال ارواح جهنمی را اختیار کرده اند. عاطفهء دوستی دیروز، شبخی است که امروز اسم خود را تنفر گذاشته. هیجان عشق، ملکه ای است که خود را اضطراب روحی می نامد و فرشتهء سبزپوش غریزهء حیات، لباس سیاه ترس از مرگ به تن کرده است.

"عقل و فکر از بس غلامی در رکاب تو و، خدمت طولانی در پیشگاه تو، ناتوان شده اند و دیگر قدرت محافظه و نگهبانی زندانیان را ندارند."

و از زیرزمینی های تاریک و عمیق کاخ با شکوه هنگامهء عظیمی بر میخاست، غرش مهیب طوفانی از نزدیک به گوش میرسید. قهرمان سیه پوش، احساس کرد که آن غلغله و هیاهو، مقدماتی بود قبل از رسیدن کسی، آمادگی بود در انتظار آمدن کسی. جهنمیان، جشنی بر پا کرده بودند و چشم به راه فرشتهء تاریکی ها بودند.

فرمانروای روی زمین، بالاخره متوجه شد که مغاره نشینان شورش طلب، آن ارواح جهنمی، آن زندانیان زیرزمینی در حالت عصیانند. زنجیرهای خود را درهم شکسته اند و منتظر فرارسیدن شب اند تا قلعه و حصار را آتش زنند، دشت و کھسار را زیر آب کنند، کاخ و معبد را با خاک یکسان نمایند و برج و بارو را به باد فنا دهند.

۲۳- ملاقات با فرشته در تاریکی ها:

روزی از روزها، قهرمان به آئینه نگاه کرد، ولی خود را نشناخت؛ زیرا تصویرش در آئینه بسیار مغشوش شده و در حال محو تدریجی بود. و درین فرصت بود که آن پیرزن بدریخت شبح نما که گویند فرشته مرگ بود، بدون دق الباب داخل قصرشد؛ اما قهرمان سیه پوش هنوزهم آماده ملاقات با وی نبود. فرشته تاریکی ها دست های خود را به طرف وی دراز کرد و به سمت نا معلومی اشاره نموده و گفت:

– بر خیز برویم!

قهرمان، از پرواز به سوی آن افق نا آشنا ترسید و گفت:

نه، من میخواهم در روشنی چراغ دیگران زنده گی کنم!

پیره زن به نرمی پرسید:

آیا نمیدانی که حالا نه از چراغان اثری است و نه از دیگران خبری؟

قهرمان گفت:

– آخر من هنوز زنده گی نکرده ام! روی خوشی را ندیده ام! حتی خود را نیافتم!

بگذار یک بار عقب روم، گمشده خود را بیابم، آنگاه با تو خواهم آمد.

پیرزن تبسمی کرد و گفت:

– حالا بسیار دیر است. و بازگشت هم، برایت سودی نخواهد داشت. چه یقین

دارم دو باره عین اشتباه را تکرار خواهی کرد. باز تنها خود را خواهی جست و

در پی آن سراب، بالاخره باز به این صحرا خواهی رسید.

قهرمان گفت:

- گوش کن! آن صدای دور را می شنوی؟ یقین دارم کسی مرا میطلبد.

کسی منتظر من است. اجازه ده بروم و بپرسم چه میگوید؟ حتما پیغام مهمی

برای من دارد.

پیر زن جواب داد:

– مهم ترین پیغام را من برای تو آورده ام. و تو خود میدانی که حال در تمام عالم کسی دیگری جز من نیست تا ترا بخواند، کسی نیست منتظر تو باشد، کسی نیست پیغامی برای تو داشته باشد. آنچه را که می شنوی آواز باد خزان است که بر بته های خار می وزد....

او باردیگر خواهش کرد:

– حد اقل فرصت ده تا کنار آن دریاچه روم. افق آبی رنگ را یکبار دیگر تماشا کنم. به آن سواحل دورتر برسم. خود را فراموش کنم و چند لحظه کوتاهی زنده گی کنم!

پیر زن خیلی نرم و آرام حرف می زد. تو گوئی کودک لجوجی را به خوابیدن وامیدارد. با مهربانی بی پایان چنین جواب داد:

– حالا خیلی خیلی دیر است. آیا به خاطر داری؟ از راه هایی که گذشتی، پل ها را ویران کردی، از دریاهایی که عبور کردی، کشتی ها را در عقب آتش زدی و گمان کردی که با اینگونه، دشمن هرگز بر تو غلبه نخواهد یافت. بدانکه تو آن قهرمان پیروزمندی که مغلوب و شکست خورده فتوحات خود شده است. اکنون نه پلی است که در بازگشت از آن عبور کنی و نه قایقی باقی مانده تا ترا ازینسو بدانسوی ساحل برساند. همه راه ها بسته است. یگانه راه فراموشی خود، راهی است که من به تونشان میدهم و یگانه منزلگهی که در آن از جهنم خود نجات یابی، منزلگهی است که من ترا بدان رهنمایی میکنم. قهرمان سیه پوش، برای بار اول در زنده گی خود به وضوح درک کرد که انجام سرنوشت، انجامی است اجتناب ناپذیر و تغییر ناپذیر، و بالاخره در عمق هستی خود احساس کرد که به کلی تنها است و جز آن یگانه راه خاموشی و فراموشی، راه دیگری ندارد.

از جا برخاست و در پی آن فرشته تاریکیها از خرابه قصر بیرون رفت و هردو به طرف نامعلومی روانه شدند.

دفتر دوم

بازگشت اژدها

یا

داستان مجنون شوریده حال و لیلی ژولیده پوش

دشمن عقل که دیده ست کز آمیزش او
همه عقل و همه علم و همه فرهنگ شویم

از خودی نا رفته نتوان آمدن
از خودی رفتیم و آنکه آمدیم

سیر گشتیم از غربی و فراق
سوی اصل و سوی آغاز آمدیم
وارهیدیم از گدایی و نیاز
پای کوبان جانب ناز آمدیم
در کنار محرمان جان پروریم
چونکه اندر پردهء راز آمدیم

(از دیوان شمس تبریز)

بخش سوم

آزادگان آشوب طلب

بیا رنگی بگردانیم مفت فرصت است اینجا
بهار بیخودی هم یکدودم گل بازی ای دارد
به دشت و در ندیدم از سُراغ عافیت گردی
خیال بیدماغ اکنون گریبان بازی ای دارد

میرزا عبدالقادر "بیدل"

و اکنون پاهایم از نیش خار های بیابان وتیغ
سنگ های کوهساران طوری درد دیده اند که
مجال حرکت بیشتر نیست و چارهء جز
جدایی باقی نمانده است.

فصل هفتم

جدایی از "من"

۲۴- مغاره نشینان افلاطون:

شخصی را به خاطر دارم که در شهر زیبایی می زیست و در باغستان معبد رب
النوع عقل و ذكاء (۱) عمری به تفکر و تحقیق پرداخت و سرانجام روزی به
شاگردان خود چنین گفت:

- بدانید که انسان اسیر در عمق یک مغاره ایست. دست و پایش بسته، رویش
به سوی دیوار قرار دارد و نمی تواند پشت سر نگاه کند.

بیرون مغاره آتشی افروخته شده، موجوداتی دارای اشکال گوناگون در برابر آن می گذرند و سایه های ایشان به دیوار مقابل مغاره می افتد. زندانیان مغاره فقط آن سایه های متحرک رامی بینند و حقیقت می پندارند. لاجرم انسان باید زنجیرها را درهم شکسته و از مغاره بیرون آید. تا حقیقت را دریابد و منبع نور را بنگرد (۲).

این بود داستان پیر مرد خردمند...

اما من فکر نمی کنم حقیقت چنین باشد. سفر در بیابان ها و عبور از ریگستان ها به من چیزها آموخت و پرده ها از روی حقایق برداشت. یکی اینکه: گویند زندانیان روزی از مغاره بیرون آمدند. در یافتند دشت بیکران و سوزانی تا دامنه دور دست افق خموش افتاده بود و در آن نزدیکی بستر رود خانه ای از آغاز جهان بین سنگلاخها خشکیده بود. و دیگر هیچ

دیگر اینکه: گویند مغاره نشینان در بیرون، خود را در یک نوع نیمه تاریکی رقت بارشامگاهان خزانی یافتند. به اطراف دور و نزدیک خود نگاه کردند. آتشی افروخته نشده بود. کرانه های افق را جستجو کردند، ولی منبع نوری ندیدند و دریافتند که سرچشمه روشنی هم در آن مغاره پنهان بود. و این است باقی داستان سیاحت تا اعماق جهنم:

۲۵- مسافر منزل های دور:

و رهگذر نیمه شب مدت ها در دهن آن مغاره هولناک منتظر ماند. سایه ها و روشنی هایی که از کوه ها سرازیر میشد و پی هم از روی دشت ها می گذشت، به صورت مغشوش و مبهم، به وی از گذشت شب ها و روزها خبر می داد.

احساس نزدیکی به آستانه امید در دلش میشگفت. با خود میگفت:

"ممکن است رهنورد ناشناسی از جای دوری برسد و از نزدیکی من بگذرد و از آن سرزمین های دور افتاده (۳) برایم حکایت کند. شاید از سواحل گمشده (۴) خبری داشته باشد.

"از وی می پرسم:

- آیا در طول این منزل های دراز در جایی بیرون از یک دهکده کسی را ندیدی که لباس سبزرنگ در بر داشته باشد و در کنار جادهء خاک آلود در تاریکی شام منتظر رسیدن مسافری از سرزمین دور باشد؟ آیا آن کس از تو راجع به مسافر خود چیزی نپرسید؟ در باره منزلگاه های دوردست و ناشناس سوالی نکرد؟ از سواحل گمشده نامی نبرد؟

"می ترسم تا من برسم، تاریکی شام همه جا را فرا گیرد و او از انتظار طولانی خسته شده و رفته باشد. و من در آن شب تار، او را هیچ نیابم."

رهرو منزلگاه های بعید چنین گفت:

_ آری به خاطر دارم. خیلی دور از اینجا، روزی از روزها بام تا شام راه رفته بودم. بعد از غروب آفتاب؛ خسته، خاک آلود و خشک لب از تشنگی نزدیکی دهکده یی رسیدم، دیدم در آنجا در کنار جاده کسی به روی خاک نشسته بود و پیراهن سبز به تن داشت. نگاه ژرف و طولانی به چهره و سیمایم کرد، مگر هیچ نگفت. چشمان خود را به چشمانم دوخته بود، ولی مرا نمی دید. تو گویی در نگاه من و ماورای آن، گم شده ای را جستجو میکرد. بعد، کوزه گلی را که در پهلوی خود گذاشته بود، برداشته و از آن برایم آب ریخت. و من با دو دست از آن آب شفاف و سرد فراوان نوشیدم و به سروروی خود پاشیدم. ولی از من هیچ چیزی نپرسید. و من هم خاموشانه به راه خود ادامه دادم. هنگامیکه برای آخرین بار به عقب نگاه کردم، او هنوز همانجا در تاریکی، با کوزه گلی خود کنار جادهء خاک آلود نشسته بود."

رهگذر نیمه شب به اطراف دور و نزدیک، نگاه کرد و باخود چنین گفت:

"-می دانم! می دانم! جهانگردی از این دیار نخواهد گذشت، زیرا ازینجاری راهی گذرنکرده. و اگر وی از قضا راه خود را گم کرده و درین دشت و بیابان سرگردان شود، با وجود خستگی بی پایان، بی گمان تشنگی اش اجازه نخواهد داد که در کنار بستر خشک این رود خانه توقف کند."

۲۶- رهنمای نابلد (۵)

"این همه سفر را از بی راهه رفته ام و اقلیم های پهناور را بیهوده پیموده ام. نمی دانم کجا و چه زمانی از راه اصلی منحرف و آواره بیابان (۶) گشتم. "ولی چه می کردم، راه بلد خوبی نداشتم! رهنمای زنده گی ام بدون خودی به هیچ چیز جهان توجه نکرده بود. و اگر از کسی در طول راه جوئی احوال میشد، همیشه از خودی سوال میکرد. و به هر طرف که "من" میلان داشت آنرا سر منزل مقصود میشناخت. هر خطای خودی را عین صواب می دانست و پایه های چوبین استدلال برای ثبات و استحکام آن می تراشید (۷).

"همسفر زنده گی ام اکنون خموشی گزیده است. گمان میکنم بالاخره متوجه شده است که از راه اصلی مدت ها است انحراف کرده ایم. اما نمی داند که ما را نه کدام اشتباهی گم گشته بیابان کرده و نه کدام اتفاق به بی راهه کشانیده است. سر نوشت چنین بود؛ زیرا به روی این یگانه راهنماییکه با خود داشتم، هیچ راه دیگری باز نبود جز این راه که راهی نیست و هیچ منزلی در پیش نبود جز این منزل که منزلی نیست. اعتماد مطلق به این رهنمایی زنده گی، دیدگانم را پوشانیده بود و گرنه باید از تمام مقدمات، قبل از حرکت درک میکردم که راه روشن نیست و سفر طولانی در صحرا و منزلگهء تاریک و نامعلومی پیش روی ماست."

۲۷- وداع با همسفر زنده گی (۸):

و رهگذر نیمه شب در دهن آن مغاره تاریک، در کنار بستر خشک آن رود خانه منتظر نشسته بود و با خود می اندیشید:

"حالا تاریکی شامگاهان نزدیک است و وقت آن فرا خواهد رسید که با "من" وداع کنم و از همسفر زنده گی خویش جدا شوم.

"حق دوستی و رفاقت را به حدی کافی ادا کرده ام وفاداری و فداکاری خود را به اثبات رسانیده ام. هر جائیکه "من" خواست چشم بسته پی او دویدم. بهر امریکه صادر فرمود، بدون چون و چرا گردن نهادم. هر رهنمایی که لازم دید بدون تامل پذیرفتم. گفت: "من مرکز جهانم!" و ما باور کردیم. گفت: "من فرمانروای زمین و آسمانم!" و ما پذیرفتیم. گفت: "من قابل پرستشم!" و ما سرسجده به زمین نهادیم.

"از سرچشمه زنده گی دورم کرد و عمری در بیراهه ها سرگردانم ساخت. "و اکنون پاهایم از نیش خارهای بیابان و تیغ سنگ های کهساران طوری درد دیده اند که مجال حرکت بیشتر نیست و چاره ای جز جدائی باقی نمانده است.

"من" رهنمایی زنده گی، عزیزتر از جانم!
"اگر درین لحظات وداع گله گذاری موردی داشته باشد، من باید گله ها داشته باشم نه تو! اگر شکایتی در میان باشد، من باید شکوه سر دهم نه تو!

"ولی می دانم که حالا نه فرصت گله باقی مانده است و نه مجال شکوه. چه می بینم که بال های سیاه مرغ نامریی کرانه های رنگین شفق را از نظر می پوشاند. غلغله و هیاهویی از دور به گوش میرسد. گویا طوفانی بی لگام زنجیر گسیخته و خشمگین به زودی مسلط می شود.

"مغاره نشینان شورش طلب (۹)، آن باشنده گان زندانی (۱۰) اعماق تاریکی در حالت عصیان اند، زنجیرهای خود را درهم شکسته اند و فقط منتظر

فرارسیدن شب میباشند تا ترا به آغوش ظلمات خاموشی و فراموشی بسپارند.
"و خودم درینجا نشسته انتظار می کشم تا طوفان بگذرد، بهار فرارسد و سپیده
پگاهی از افق بدمد."

(1) باغ اکادمی.

(2) اشاره به مثل افلاطونی. رک افلاطون: کتاب الجمهوریت.

(3) سرزمین های دورافتاده، سواحل گمشده. مدینه فاضله، عصر طلایی، ایام طفولیت، عشق های
دوره جوانی.

(5) رهنمای نابلد: عقل و فکر.

(6) ساحه خشک و بی حاصل ذهن تحت تسلط شعور خود پرست.

(7) Rationalisation

"پای استدلالیان چوبین بود پای چوبین سخت بی تمکین بود"

(8) "من": شعور خود پرست.

(9 و 10) قدرت های تحت الشعوری واپس زده شده، آمال و عواطف مختنق شده و "سانسور" شده
که در شعور نا خود آگاه نهفته در کمین اند.

چون سپیدهء صبح که بر ظلمات شب چیره
می شود ، من پردهء تیره و تار اوهام را
دریدم...

فصل هشتم

سفری در روشنی ها

۲۸ - اشکی به یاد دوست:

سرانجام رهگذر نیمه شب با "من" وداع کرد. از دوست و همسفر یک عمر جدا شد.

دوست گرچه جفاکار و ستمگر باشد، بازهم هنگام فراق اشک بی اختیار از چشم سرازیر می شود. دوست گرچه سنگدل، خودخواه و خودپرست باشد، بازهم دمی که او را به دست خود به آغوش ظلمات می سپاریم، دل میخواد ناله کند، فغان و فریاد کشد.

رهگذر نیمه شب با خود چنین گفت:

"هنوز شب دراز است و تا دمیدن صبح فرصت دارم به یاد آن دوست و همسفر

راه زنده گی گریه کنم. خوب است که درین بیابان تنهایی، نه چشم بیگانه ایست که اشک مرا ببیند و نه گوش اجنبی ای که ناله و فغان مرا بشنود. خوب است که نمک دلسوزی برین زخم پاشیده نخواهد شد و نیش همدردی، آنرا زهر آگین نخواهد ساخت."

۲۹- هنگامه انقلاب:

گریه آتشب ظلمانی، گریه ای بود طولانی و پر از هیاهو. هیجان آن لحظات نومیدی، هیجانی بود طوفانی و خشمگین. وی احساس میکرد که قدرت های زندانی اعماق هستی در حالت عصیان اند. زنجیرها را درهم می شکنند، به هرسو می تازند، قلعه و حصار را آتش می زنند.

این خشم و غضب ها بر صحرای هستی، این لعنت فرستادن ها بر سر نوشت زنده گی، همه از وقوع یک انقلاب و شورش عظیمی خبر می داد. دلش میگفت: یگانه جواب سرنوشت و خدایان، خنده بلند است که طینش زمین و آسمان را تکان دهد.

فرصتیکه غبار اشک اندکی برخاست مثل این بود که پرده ها از اسرار برداشته شد. دمی که طوفان هیجان رو به آرامی نهاد، توگویی سد بزرگ و شکست ناپذیری از بنیاد بر کنده شد و آبهای تاریک از توقف طولانی رهیده، سیل آسا به حرکت در آمده و دشت و بیابان را فرا گرفت.

۳۰- کلید اسرار:

بالاخره چشمه حیات طوفانی شده بود. از اعماق تاریکی های تنهایی فوران کرده و اشک بر سیل نشانه آن، از چشمان سرازیر شده بود.

رهگذر نیمه شب فهمید که آزادگان شورش طلب، باز خواهند گشت و ارباب انواع هیجان و عواطف عودت خواهند کرد. غلغله و هیاهوی ایشان را در اعماق هستی با آواز ناله و فریاد خود می شنید. کلید همه اسرار در سوزدل پنهان بود.

مانند سپیدهء بامدادان که ظلمات شب را می درد، او پردهء اوهام را درید. چون شعله های آتشی که از چوب های بیجان زبانه زند، او از بستر خاکستر خود برخاست. چون ماری که پوست کهنهء خود را بر نزدیک لانهء موران بجا گذارد، او در دهنهء آن مغاره چیز پوسیده ای از هستی خود به پاریخت.

۳۱- در آستانه روشنی

در آن حالتیکه رهگذر نیمه شب آن گم گشته و آوارهء اعماق تنهایی از سرچشمهء زنده گی به هزاران هزار فرسنگ دور افتاده بود، ناگهان خود را در کرانهء آن یافت. در آن لحظاتیکه در دل خاموشی و فراموشی سرش به دیوار سخت بیدردی می خورد، دفعتاً جرقهء نوری چشمانش راخیره کرد و غرش انفجاری اعماق هستی اش را به لرزه درآورد.

چون قطرات اشک از چشم سرازیر شد. البته آبهای خروشان و غلطان در بستر خشک آن رودخانه جاری خواهد شد. چون صدای ناله و فغانی از سینه برخاست، و تپش درد و سوزی دل را بلرزانید، یقین است که پرنندگان در مرغزارها غلغله و هیاهویی بر پا خواهند کرد و آهوان در چمنزارها به جست و خیز آغاز خواهند نمود.

و حالا احساس می کرد که صبح نزدیک است و از گریه تا خنده فاصلهء زیادی نمانده است. دیری نخواهد گذشت که نسیم سحرگاهی خواهد وزید، سپیده دم از کناره های دور شفق سر بیرون خواهد کرد. رب النوع سبزپوش

بهار، در دشت و دمن خواهد خرامید. و او به سقوط خود در اعماق تاریخ
تنهایی خاتمه داده و سفری در روشنی آغاز خواهد کرد.

جمعه ۲۶ قوس ۱۳۵۰

دهلی جدید

شرما نرسنگ هوم

بخش چهارم

رهگذر نیمه شب در شهر خموشان

شاد باش ای عشق خوش سودای ما
ای دوای جمله علت‌های ما
ای دوای نخوت و ناموس ما
ای توافلاطون و جالینوس ما

مثنوی معنوی مولوی

نیستم آگه کجا میتازم و مقصود چیست؟
در سواد بیخودی مطلق عنانم کرده اند

نگهی "نکرده زخود سفر" زکمال خود چه برد اثر؟
برویم در پیت آنقدر، که به ما ز ما خبری رسد!

میرزا عبدالقادر بیدل

دفتر زمانه را از آغاز تا انجام پیش روی خود
گسترده یافت. صفحهء گیتی از لایتناهی
بزرگ تابی انتهای کوچک از نظرش یکدم
گذشت.

فصل نهم

سر زمین اژدها خیز

۳۲- تلاش لایعنی:

رهگذر نیمه شب در دهن آن مغارهء ترسناک هنوز منتظر نشسته بود. چشم به راه بامدادان بود، تا سپیده از شفق بدمد، بهار فرارسد و او سفری در روشنی آغاز نماید.

ولی صبحگاه او دوری میکرد و شبانگاه او به درازی می افزود. نمی دانم چه مدتی گذشت تا بالاخره فهمید که نه مسافری از راه خواهد رسید تا از سواحل گمشده خبری داشته باشد و از سرزمین های دور افتاده به وی داستان گوید؛ و نه سپیده ای از افق تاریک سر بیرون خواهد کرد تا راه خود را در آن دریابد و به منزلگه روشنی ها رسد. همه راه هایی را که به شهر میرسید، خارزار و گیاه نیم سوختهء خزان زده، پوشانیده و محو کرده بود.

و حالا هیچ راهی در پیش نبود جز راه به سوی دهن مغاره و هیچ سفری ممکن نبود جز سفری در قعر آن تاریکی ها. چه معلوم بود که منبع روشنی نیز در عمق آن ظلمات پنهان بود.

۳۳- سراب زنده گی:

ندانست چطور راه دهن مغاره را در پیش گرفت؟ چطور از پیش روی هزاران هزار چشم خفاشان (۱) عظیم الجثهء شبزنده دار گذشت؟ چطور از تارهای بی سر و بی پای عنکبوت (۲) های غول پیکر عبور نمود؟ احساس میکرد که ترس و واهمه اش به کلی زایل شده و از بین رفته بود.

دید از پلهء زینه های وسیع و همواری قدم به قدم به سهولت و نرمی پایین می رود. نه رنگ پله ها را تشخیص می داد و نه مقاومت آنرا زیرپای خود احساس می نمود. تو گویی آزماده سیال و بی رنگی چون موم ساخته شده بود. گمان کرد وزن و سنگینی ندارد و مانند پری لرزان، آهسته آهسته به سوی پایین سقوط میکند. جایی بود نه گرم و نه سرد، نه تاریک و نه روشن. جدار و دیواری، آنرا احاطه نکرده بود و همه چیز در دورنمای مغشوشی از نظر نا پدید بود. فقط روشنی ضعیف و لرزانی، آنهم در ژرفای دوردست می درخشید.

قدم به قدم فرو می رفت ولی از آن غلغله و هیاهویی که از بیرون شنیده میشد (۳) اثری نیافت. از آن غریو و نعرهء دیوان، از آن بهم خوردن حلقه های زنجیر، از آن تاخت و تاز اسپان و حشی چیزی نشنید. از اقیانوس بیکرانی که گاه آرام بود و گاه طوفانی و خشمگین میشد چیزی ندید. سکون، آرامش و خموشی غیرقابل وصفی به هرسو حکمفرما بود.

هر قدمی که به سوی عمق مغاره پایین می رفت، دمه و غبار، بیش از پیش غلیظ و متراکم او را از هرسو احاطه میکرد که در آن اشباح مرموزی به صورت

غیرمربی در حرکت بودند و مانند دود، گاهی پاشان و متلاشی میگردید و گاهی در جای دورتر، متراکم می شد و اشکال مختلف و متغیری به خود میگرفت.

بالاخره بعد از سفر طولانی در آن دمه و غبار، رهگذر نیمه شب به کنار دریاچه ایستاده ای رسید، که آبهای آن کدر و گندیده و چون دل شب سیه بود (۴). نزدیکتر رفت، دریافت هزاران هزار کرم در همدیگر آویخته، در آب تیره شناورند. اندکی نزدیک تر شد، دید کرمها یکدیگر را می بلعند. این حالت دوام داشت تا بالاخره یکی از کرم ها قوی تر شده، تمام کرم های دیگر را در خود فرو می برد، تغییر شکل می دهد، چنگال در می آورد، دارای دم و بال می گردد، دو چشمش بسان دو کاسه خون سرخ می شود و از دهن و بینی او، شعله های آتش به جهیدن می پردازد. به زودی آنقدر بزرگ و کوه پیکر می گردد که دیگر در دریاچه نمی گنجد. از آب بیرون می آید، و آهسته آهسته به سوی بالا به طرف دهن مغاره در حرکت می شود.

این تماشا رهگذر نیمه شب را در حیرت، تعجب و تأثر عمیق فرو برد و از خود پرسید: چرا باید چنین باشد؟ و این آخرین سوالی بود که او در یک حالت نیمه شعور شبیه به بقایای شعور تابع عقل و فکر از خود کرد. بعد از این هر گز چنین پرسشی در ذهنش طرح نشد. چه دمه و غبار به حدی تراکم کرد که وی دیگر جلو و عقب خود را نتوانست ببیند، ابر غلیظ و ضخیم فراموشی همه چیز را از نظرش پوشانید و فقط آن روشنی ناتوان و لرزان در اعماق تاریکی ها هنوز میدرخشید و رهگذر نیمه شب هر قدر به آن نزدیک میشد، منبع نور، دور تر جلوه میکرد.

۳۴- سرالاسرار:

مسافر راه تنهایی، دیگر نفهمید چه واقع شد؟ زمین و آسمان به هم پیوستند. زمان و مکان در همدیگر آویختند. ماضی و مستقبل در لحظه حال قرار گرفت. پایین و بالا از بین رفت. دوری و نزدیکی مفهوم خود را از دست داد. رهگذر نیمه شب، دفتر زمانه را از آغاز تا انجام پیش روی خود گسترده یافت. صفحه عالم از لایتناهی بزرگ تا بی انتهای کوچک از نظرش یکدم گذشت. ستاره ها و کهکشان ها را می دید که در غبار کیهانی تشکیل می یابند، به درخشندگی می پردازند و منهدم میشوند. نظرش دل ذره را می شکافت. کواکب و سیارات درونی آنرا می دید که دورهم می چرخند. و مانند جرقه های نور زود گذر در دل شب میدرخشند و خاموش می شوند. رود خانه ها را می دید از کجا سرچشمه میگیرند و کجا میریزند. امواج ابحار را می نگرست که با چه ساحل ها بر خورد می کنند. آدمیان را می دید کجا در دنیا می آیند، چسان زنده گی میکنند، چه سرنوشتی ایشان را با خود می کشاند، چه سان و کجا می میرند.

ولی زمان و مکان را بی مفهوم و بی معنی یافت. ماورای زمان همه چیز تهی و مافوق مکان همه جا خالی بود. چه هر سفری که در ماضی کرد، هر پروازی که به سوی مستقبل نمود، هر سیری که در پهنای کاینات انجام داد، هر غوطه ای که در دل بی انتهای ذره زد، همه جاو همه سو سرش به دیوار لایعنی خورد. "رهگذر نیمه شب" چیزی را که نباید کشف میکرد، سرانجام دریافته بود. به سر تمام اسرار راه یافته بود. به رمز همه رموز پی برده بود. و حقیقت هستی را دریافته بود. وی دانست که جهان لایعنی است و لایعنی تر از آن تجسس معنی.

(۱) واهمه از لاشعور.

(۲) ترس از جنون

(۳) رک: "صلای خموشی".

(۴) اعماق تاریک تحت الشعور که تنها جنون به آن راه دارد و بس. در حالت عادی نفوذ در آن ممکن نیست.

رهگذر نیمه شب، وقتی به شهر برگشت آن را
ویرانه ای یافت و اژدهایی در آن ساکن دید.

فصل دهم

عودت به شهرستان

۳۵- سبز پوش ناشناس:

رهگذر نیمه شب، هیچ ندانست چه واقع شد؟ چه منزل های طولانی و بی شماری را در عقب گذاشت؟ از چه بیابان ها و ریگستان ها عبور کرد؟ فقط می دید که راه می رود و احساس میکرد که عجله باید کرد و به سرعت راه باید پیمود. با خود میگفت:

- میترسم به منزل نرسم، و اگر برسم دیر شده باشد و فرصت آن باقی نماند، باشد تا باشند گان شهرستان را از بازگشت اژدها آگاه سازم. من همیشه با خود میگفتم که اینهمه توقف طولانی در شهر، بالاخره باید خطری داشته باشد. نمی دانم شهرنشینان چرا افسانه ها را جدی نمیگیرند و به پیام مغاره نشینان گوش نمیدهند؟

رهگذر نیمه شب با خود چنین حرف می زد و می اندیشید. مشوش و پریشان به سرعت راه می پیمود. از گزند خارزار دیگر آزار نمی دید، از راه ها و بی

راهه ها به کلی بی نیاز شده بود. تا بالاخره روزی هنگام غروب، خسته، پریشان خاطر و تشنه لبان به نزدیکی شهر خود رسید. و در آنجا بیرون از شهر، کنار جادهء خاک آلود دید دوشیزهء جوان ژولیده پوش نشسته بود، پیراهن سبز رنگی در برداشت، موهایش در اشعهء غروب آفتاب مانند طلا میدرخشید و کوزه گلی در پهلوئی خود گذاشته بود. لحظات طولانی به چهرهء رهگذر نیمه شب نگریست. در پایان، نیمه لب خندی بر لبش پدیدار شد. توگویی از آغاز جهان چشم به راه مسافری بود که اینک رسیده و از عمق هستی، دو چشمش به راه رهروی بود که او را اکنون می بیند.

رهگذر نیمه شب، دفعتاً سواحل گمشده زنده گی خود را در پهنای ابحار آبی رنگ آن چشمان، جلوه گرفت و شفق رنگین صبحگاه حیات خود را در نیمه تبسم آن لبان در خشنده دید.

سبزپوش ناشناس، کوزهء خود را برداشت. و از آن در دوکف او آب ریخت. رهگذر نیمه شب، از آن آب سرد و شفاف فراوان نوشید و به سروروی خود پاشید و با خود زمزمه میکرد:

یار در خانه و من گرد جهان میگردم

آب در کوزه و من تشنه لبان میگردم

بعد ها وقتی رهگذر نیمه شب، جویای احوال سبزپوش ناشناس شد، مردم شهر به وی گفتند:

- نام آن دختر، آن گدای ژنده پوش لیلی است.

۳۶- کوژپشت نابینا (۱):

رهگذر نیمه شب وقتی به نزدیکی شهر خود رسید، دید خندق عمیقی دور آن کنده شده و دیوارهای بلند خاکستری رنگی، آنرا احاطه کرده است. وقتی

درون شهر رفت، خموشی مرگباری را به هرسو حکمفرما یافت. یک رهرو کوژپشت و نابینا از پهلوی او میگذشت. رهگذر ما از او پرسید:

- کودکان این شهر کجارتنه اند؟ آواز خنده و سرو صدای بازی ایشان به گوشم نمیرسد.

کوژپشت نابینا با تبسم تلخی جواب داد:

- از سوال معلوم است که مسافری بیگانه هستی و نابلد در شهرما. اینجا اطفال، بیمورد از منازل بیرون نمیروند و به لهو و لعب نمی پردازند. فرمانروای ما سیهپوش چهاردهم، قهرمان جنگ، فاتح روی زمین، خواسته آنها تحت نظم و دسپلین قرار داشته باشند و از آوان طفولیت، دلیر و سرباز تریه شوند و هنر جنگ و مبارزه را بیاموزند.

از شنیدن این پاسخ، رهگذر نیمه شب در اندایشهء طولانی فرورفت.

چند قدم فراتر گذاشت و بازنانی رو برو شد که از خانه های خویش، ترسان و لرزان با حزم و احتیاط بیرون می آمدند. سراپای آنها را پرده پوشانیده بود و از پس کوچه های خلوت شهر عبور و مرور میکردند.

وقتی رهگذر به مرکز شهر رسید، دید کاخ باشکوه و معبد مجللی در آنجا بنیافته، مردان پیر و جوان، تحت رهنمایی یک راهب زرد پوش خدمت میکردند و سرگرم تزئینات معبد بودند. رهگذر نیمه شب، از تماشای این صحنه بی اختیار به آواز بلند خندید؛ چه چنین داستانی را قبلاً شنیده بود ولی ناگهان متوجه شد که عابرین و کارگران، دور او جمع شده با چشمان شگفت زده به وی نگاه میکردند. زنان پرده پوش، راه خود را کج نموده از دیدن او رو میگردانیدند. وی هیچ آگاه نبود که در مدت طولانی اقامت در مغاره، موهای انبوه و درازی سرو روی او را پوشانیده بود و طی سفرهای دور و دراز، جامهء خود را پارچه پارچه بین خارهای بیابان عقب گذاشته و برهنه (۲) به شهر آمده بود. وی حتی معنی برهنگی را از دیاد برده بود. نمی دانست پوشیدن برای چه؟

آن کیست کزو باید پوشانید؟ آن چیست کزو باید پوشانید؟
ازین جهت مردم شهر نام او را مجنون گذاشتند.

۳۷- بیگانه از خود:

رهگذر نیمه شب وقتی به شهر باز گشت، از خندهء دیگران میگریست و از گریهء دیگران میخندید. هنگامیکه فرمانروای شهر، جانشین آن اسپ سوار سیهپوش باسپر و نیزهء خود فاتحانه از جنگی بر میگشت و یا با تیر و کمان خود موفقانه از شکار و قتل آهوان دشتی به شهر عودت می کرد، مردم در طول راه صف می بستند، با هیاهو، کف زدنها و خنده ها از او پذیرایی میکردند و میگفتند: "زنده با دقهرمان بزرگ! سیهپوش چهاردهم! رحمت باد بر روان سیهپوش اعظم!" و رهگذر نیمه شب می گریست. وقتیکه آزاده گان آشوب طلب زنجیر بسته به زندان های زیر زمینی فرستاده میشدند، مردان متأثر و غمگین به نظر میرسیدند، زنان و اطفال می گریستند و رهگذر نیمه شب می خندید.

به چیزی که دیگران مشغول بودند، او اصلاً توجه نداشت و چیزی را که دیگران بی اهمیت می دانستند او ارزش فراوان می داد. شهریان به صید مرغان علاقمند بودند. وی ساعت ها به آواز پرندگان گوش می داد و خسته نمیشد. شهریان، از درختان میوه میچیدند. وی مدتها لرزش برگی را در روشنی آفتاب تماشا میکرد و هیچ چیز دیگری را نمی دید. شهریان بخوبی و بدی همدیگر مشغول میشدند. وی روزها سر به گریبان فرومی برد و در کنجی، خموش می نشست. بدین جهت مردم نام او را مجنون گذاشته بودند.
بعضی هامیگفتند:

- چرا این دیوانه را به زنجیر نمی بندند؟ چرا او را به زندان نمی افکنند؟

دیگران جواب می دادند:

- او دیوانهء خطرناکی نیست و نظم شهر را برهم نمی زند. وی فقط باعث سرگرمی ابلهان و کودکان است.

۳۸ معنی هستی:

رهگذر نیمه شب، به شهرنشینان از ماجرای خود داستان ها میگفت، ساده لوحان از آن چیزی نمی فهمیدند و نمی شنیدند. دیگران در لمحء فراغت، آنهم اگر میسر میشد، به وی گوش می دادند ولی می خندیدند و داستان را جدی تلقی نمیکردند.

فقط کودکان وقتی فرصت فرار از خانه ها و قید مریبان می یافتند، دوراو حلقه می زدند و به داستان های وی سراپا دقیق میشدند؛ زیرا معنی آنرا درک مینمودند. مگر همین کودکان زمانی که بزرگ میشدند، همه آنرا فراموش میکردند. و مانند مردمان دیگر شهر، از آن می خندیدند و میگفتند: "اومجنون است!"

وی به شهرنشینان چنین میگفت:

- در دشت ها و بیابان ها سفر کردم. از صحراها و ریگستانها عبور نمودم. در قعر مغاره های جهنمی فرو رفتم. عمری چشم به راه سپیده صبح منتظر نشستم و حقایقی دریافتم.

"ای مردم! بدانید که جهان لایعنی است و لایعنی تر از آن، تپش و تلاش در راه یافتن هدف و معنی. لهدا ارزش آفرین کائنات منم! معنی دهندهء عالم منم! جهان، بوی همان ارزشی را دارد که من ایجاد میکنم. دنیا، رنگ همان معنی را میگیرد که من می آفرینم.

"و من می گویم: معنی هستی لیلی است. بروید و ببینید تاخود بدانید که رنگ

معنی من، در تبسم آن لبان چطور جلوه گر است، روشنی ارزش من در افق
آبی رنگ آن چشمان چطور می درخشد و عطر آفرینش من، از موج آن زلفان
چطور به مشام می رسد؟" و مردم می خندیدند و می گفتند: او مجنون است.

۳۹- خنده ابلهان:

گروهی از ساده لوحان، پی آزار رهگذر نیمه شب می رفتند. دورش حلقه می
زدند و از او پرسش هایی می نمودند. ولی وی بالاتر از هر اذیت و آزاری قرار
داشت و به سوالات ایشان به نرمی و مهربانی پاسخ می داد.

ابلهان می پرسیدند:

- می دانی لیلی کجا است؟ چرا نزد او نمی روی؟" خیرداری که او را در
محملی به جای دوری خواهند برد؟ بشتاب تادیر نرسی!
او میگفت:

- نه حالا هرگز دیر نمی شود. من به منزل رسیده ام. شما می پرسید لیلی
کجاست؟ میگویم: لیلی در من است و قلب من قدمگاه دایمی اوست (۳).
من لحظه یی از اودور نیستم و او نمی تواند قدمی از هستی من فراتر گذارد.
او از آغاز جهان، بامن یک جابود؛ لیک من نمی دانستم.

ابلهان باز سوال میکردند:

- تو چرا ساعت ها به آواز مرغکان گوش می دهی و خستگی نداری؟ چرا
روزها به تماشای برگ درختان، سر گرمی و دلتنگ نمی شوی؟ چرا مدت ها
سر به گریبان فرو میبری و از خود بیزار نمیگردی؟
و او جواب می داد:

- آن مرغکانی که بین درختان انبوه می سرایند، آن ترنم هستی است و در
پرسش لیلی. آن برگ های سبزیکه بهم میخورند و در نسیم صبحگاهی
میلرزند، آن شرشر دامن لیلی است. آیا تپش دل مرا می شنوید؟ این صدای

پای لیلی است.
وساده لوحان به مطلب وی پی نمی بردند و می خندیدند. مگر رهگذر نیمه شب،
از آن اذیتی نمی دید؛ چه به نظر وی معنی دهنده زنده گی همین خنده بود.

۴۰- خرابات هستی:

شبی از شبها رهگذر نیمه شب از کنج تاریک و دور افتاده شهر میگذشت.
ناگه از منزل متروک و ویرانی صدای خفیف خنده و سازو آواز به گوشش
رسید. خیلی تعجب کرد و بدون اندیشه، جستان و خیزان بدانسو روان شد. از
پیچ و خم دهلیزهای تنگ عبور کرد. دروازه، به مشکل به رویش باز شد.
داخل اطاق عریضی شد که ستونهای بلند چوبی داشت، سقف و کنج و کنار
در تاریکی از نظر نا پدید بود. آنجا در نیمه روشنی شمع های کم نور، مردان
و زنان جوان نیمه برهنه دید که پیاله به دست دارند و هر طرف افتاده و غلتیده
اند. جامهای تهی به هرسو شکسته و ریخته است. و در عمق تاریکی خمهای
بزرگ، خموش و بی حرکت غرق تماشای محفل اند.

همهمه از محفل مستان برخاست. همه به یک صدامی گفتند:

- ها ها مجنون آمد! مجنون بیا اینجا جای توست! ما همه چون تو دیوانگان
و بی خبر از جهانیم

رهگذر گفت:

- ای خفاشان! ای بوم صفتان! این چه مستی است که در پرده تاریک
شب از انظار می پوشانید؟" این چه بزم سروراست که در کنج و کنار متروک،
از همگان مخفی نگه می دارید؟ چرا درین شهر آنچه آشکار باید بود، پنهان
می شود و آنچه مخفی بایدخزد، بی پرده می رود؟ چرا فریبکاران در روز
روشن آشکارا به معبد می روند و راستکاران در شب تاریک به ویرانه های
پنهان پناه می برند؟ ای دوستان! شما سرودماغی دارید ولی از آن استفاده نمی

کنید! بهتر است لا اقل در راه رفتن از آن کار گیرید....

همه به یک صدا گفتند:

- مجنون راست میگوید! باید به سر راه رفت! چون این سر بدون درد سر به

درد دیگری نمی خورد!

جام شرابی به وی تقدیم کردند. از آن جرعه یی نوشید؛ دید شراب تازه و ترش

است. به ساز و آواز گوش داد؛ دید آهنگ ناموزون و آلات موسیقی زشت و

بدریخت اند. علت پرسید و جواب شنید:

- خم های پیر و کهنسال ما را به امر فرمانروای روی زمین، شکم دریدند و خون

آتشین آنرا به خاک ریختند. آلات طرب باستانی ما باعث خشم راهب بزرگ شد.

او به دست خود یکه یکه درهم شکست و پارچه پارچه در خندق بیرون شهر

مدفون کرد. رقاصان بی همتا، ساقیان زیبا و آوازخوانان دلربای ما از دیری است

در زندانهای زیرزمینی، به سر میبرند و ما به یاد آنها مخفی جشن ها می گیریم.

مستی به سینه خزیده خزیده نزدیک شد و کنده کنده پرسید:

- ای مجنون بگو! فرمانروایان چرا از مستان هراس دارند و از شراب نوشی

احتراز کنند؟

رهگذر در جواب گفت:

- هراس در این است که در مستی خطر راستی بود. و احتراز این است که

هر که قطره خونی چشد، از نوشیدن می هر گز لذتی نبرد و تلخی حقیقت آنرا

بر ذایقه، زهر آگین یابد.

مست نیم خفته باز پرسید:

- ای مجنون بگو! رهبانان معبد چرا از مستی متنفرند و از ساز و سرود

منزجر؟

رهگذر جوابداد:

- کسی که بخواهد مزهء مرگ را به زندگان چشاند، لذت زنده گی را در

نفس خود نپروراند. کسبیکه به صدای اموات گوش دهد، صدای حیات را تحمل نکند.

مست نیم خفته بار دیگر سوال کرد:

- ای مجنون بگو! تو چرا در جشن های پنهانی ما شرکت نمی کنی، ولی همیشه شاد و مسروری؟ چرا پیاله می نمی نوشی ولی همیشه مست و سرشاری؟

رهگذر نیمه شب در پاسخ چنین گفت:

- ای دوستان! شما قربانیان بی گناه اژدهایی هستید که در ویرانه دل شما ساکن است. اسیران زنجیر بسته زندانید که به دست خود آباد کرده اید. مستان شهر، بزم شادی بر پا کرده اند که به ماتمی شباهت دارد. هوشیاران شهر، ماتمی گرفته اند که جشن اموات را ماند. و این است نتیجه دورنگی و ریا. فریبکاران بالاخره خود را خود فریب دهند. ریاکاران، سر انجام در دام تزویر خود گرفتار آیند. آفت خودی را عاقبت چنین باشد.

"مستی، شماراهداف فراموشی واقعیت است، نه برگشت به حقیقت. می نوشی، شما را مرام تسکین آلام خودی است، نه رهایی دربیخودی.

"ای دوستان! زنده گی من سراپاتشنگی است، تشنگی بی انتها. هستی من سراپا اشتیاق است اشتیاق نا محدود. مرا شرابی باید به پیمانۀ پیالهء مدور آسمان، به رنگ آتشین شفق صبح و شام. نوشیدن من نه در تلاش فراموشی است نه در تپش سرور آنی. از خوشی های زودگذر دیری است گذر کرده ام. شراب من شرابی است که به چشم بینایی بخشد. مستی من مستی است که به گوش شنوایی دهد. نشئه شما را دردسر واقعیت در پیش است. بیهوشی من رنج خودی را در عقب گذاشته.

"ای دوستان! مستی مستدام من ازخمار چشم لیلی است. بروید و به چشمان لیلی دقیق شوید، خمارستان هستی را آنجا خواهید یافت. ولی لیلی را از

دریچهء چشم من نبینید؛ چون این دریچه خیلی حقیر و ناچیز است. عشق لیلی را به پیمانۀ دل من نجوید؛ چون این پیمانۀ، خیلی کوچک و زود لبریز است. دیدار لیلی را چشمی باید به روشنی و بزرگی چشمۀ آفتاب. عشق لیلی را دلی باید به پهنایی و عمق اقیانوس آرام... (۴)

سکوت ژرفی در بزم مستان حکمفرما بود. رهگذر به حرف خویش چنین ادامه داد: - ای دوستان! درختان خشک و بی ثمر (۵) این بیابان را از ریشه بر کنید و آتش زنید! دیوانگان دست و پابسته را (۶) زنجیرها درهم شکنید و از سایهء سرد اموات بیرون آرید! ویرانه های دل را ویران کنید و ازدها را از آن دور رانید! آنگاه نونهایی از خاک نمناک، سر بیرون خواهد کرد و لباس سبزرنگی در بر خواهد داشت. آنگاه هنگامهء عظیمی بر پا خواهد شد و شور و غوغا از حیات نوینی مژده خواهد داد. آنگاه مشعلی در کاشانهء نو آباد دل، افروخته خواهد شد و خمارستان هستی را در آن چشمان خواهید دید. و رمز مستی مستدام را در خواهید یافت...

آن شب، بار اول مردم سرا پاگوش بودند و کسی با تمسخر نمی گفت که او مجنون است. تو گفתי مستان در سخنان رهگذر نیمه شب، رنگ کدام معنی ای را جلوه گرمی دیدند.

آنشب بار اول چشمان مهرویان، در خشننگی و صفایی چشمه سارهای کوهساران را داشت. از زلفان دلربایان، بوی خوش گلهای صحرائی به مشام می رسید. بوسه ها از لبان سرخرنگ، مزهء میوه های وحشی جنگلهای نامسکون را می داد. آنشب هر جرعه می، آتش گدازندهء از منبع پنهانی حیات در سینه ها می افروخت، مشعل فروزنده بی از سرچشمهء نورانی آفتاب در دل ها روشن میکرد و مستان درمستی خویش لذت مرموزی از شور و شوق آزادی، می یافتند.

۴۱ - صیادان سایه اموات:

روزی از روزها، هنگامیکه سایه ها آهسته آهسته در از می شدند و رفته رفته به دامن دشت های وسیع مشرق زمین پناه میبردند، رهگذر نیمه شب، گروهی از مردم را دید که تا بوتی بر دوش، سایه های طولانی خویش را تعقیب میکردند، و به سوی بیابان بیرون شهر در حرکت بودند. راهب زردپوش، پیشاپیش همه راه میرفت.

رهگذر؛ در مقابل آنها، میان جادهء خاک آلود ایستاد و پرسید:

- ای مردم بگوئید! این چه بار گرانی است که بر دوش می کشید و دنبال سایه های خویش می دوید؟ آیانی دانید که سایه هاسبکبار ترند و سریعتر می روند؟ و شما باری می کشید بسیار وزین و قدمهایی برمی دارید خیلی سنگین؟ تصور نمی کنم به این رفتار هرگز به منزل رسید.

راهب زردپوش به تلخی جوابداد:

- ای مجنون! نخل وجود تو از غم و خوشی، ثمری ندارد و دل دود آلود ترا از مرگ و زنده گی خبری نیست. آیا نمی دانی که بر مردگان باید گریست، در اندوه و غم تا پای گور همراهی باید کرد، با عزت و احترامش به خاک باید سپرد، با یأس و ناامیدی سالیان درازش به خاطر باید داشت؟

رهگذر نیمه شب از شنیدن این پاسخ تعجبی نکرد. ولی در اندیشه فرورفت و در پی مردم به سوی دیوارهای بیرون شهر روانه شد.

آنجا در پای دیواربزرگ، گودال عمیقی کنده بودند. تنی چند کنار تودهء خاک نمبو ساکت منتظر ایستاده بودند، مراسم طولانی و پیچیده انجام داده شد. تابوت در گودال گذاشته شد و تودهء خاک نمبو به روی آن ریخته شد. راهب زردپوش، به پای مقبره رو به مغرب با عظمت و شکوه ایستاد. خطوط چهرهء پرچین او بی حرکت بود. چشمان بازش به کسی نظری نداشت. دامن درازش در نسیم شامگاهی می لرزید و خاک و خس روی زمین رامی روفت.

به آواز بلند و یکنواخت به مردمی که دورش حلقه زده بودند، در باره مدفون سخن گفت. از زنده گی بی مثال او حکایت کرد و از اعمال نیک وی به نیکی یاد کرد. بالاخره از یک جهان مرموز و پنهانی سخن راند. و از یک زنده گی دیگر و بهتری داستان گفت. مشقات و آلام این جهان را ناچیز و گذری خواند، رنج و عذاب آنجهان را پایدار و ابدی. و به مردم چنین میگفت:

"... به زنده گی، دارایی و توانایی این جهان دل نباید بست؛ چون عاقبت این چنین با خاک یکسان شود. نیکی باید کرد، چه تنها اعمال نیک در آنجهان پاداش نیک بیند. و نیکی در اطاعت و قناعت است. جسم خاکی و مادی فانی است ولی روح، حیات جاویدان خواهد داشت. روح، جرقه یی است که به سینه آتش بقایر میگردد، قطرهء بارانی است که به دامن دریای سعادت بی انتها می پیوندد."

وقتی راهب زردپوش، به کلام خویش خاتمه داد؛ رهگذر نیمه شب به پا خاست و مردم را چنین مخاطب قرار داد:

- ای مردم! من به شما گفتم که از صید سایهء اموات چیزی به دست نخواهید آورد! سپس مشت خاکی از محل سینهء مدفون برداشت و در نسیم شامگاهی به سوی مشرق درهوا پرتاب کرد و به حرف خویش چنین ادامه داد:

- مشت خاک را بادها به هرسو می برند. و ذره های آن، زنده گی دوباره خواهند داشت. ولی نه آن مشت خاک.

"ای مردم! بدانید که قطره ای نیست به دریا پیوندد؛ چه دریایی وجود ندارد. جرقه ای نیست که به شعلهء آتش بر گردد؛ چه آتشی هنوز افروخته نشده است. از خود پرسید آن مشت خاک کجاشد؟

"ای مردم! شما مشغول نیستی می شوید؛ برای اینکه هستی را فراموش کنید. خاطره های شما مملو از مردگان شده تا به زندگان دل نبندید. شما همه در سایهء سرد اموات، به زنجیر بسته شده اید تا از روشنی حیات، حرارت اشتیاقی

در دل های تان راه نیابد.

"ای مردم! از خود بپرسید: اگر آن مرد نیکو بود چرا بمرد؟ و اگر بد بود چرا زنده گی کرد؟ خود پاسخ خواهید داد که مرگ ماورای خیر و شر است. مرگ عدم خوبی و بدی است. اندیشه مرگ مرگ اندیشه است. آرزوی مرگ مرگ آرزو است. خیر و شر را درینجا و درین زنده گی باید جست. درینجا و درین زنده گی، مجازات و مکافات باید داد. چه دیگر فرصتی نخواهید یافت. فرمانبرداران و قناعت پیشگان را مجازات دهید. شورش طلبان و هنگامه جویان را مکافات؛ چون زنجیر اسارت در اطاعت و قناعت است. پروبال آزادی در نفرت از نظام بردگی است، در شور اشتیاق زنده گی است.

"ای مردم! بدانید که جان شما فانی تر از تن شماست. شما قبل از اینکه جسم جان خود را به خاک سپارید، روح و روان خود را به دست خود می کشید و کالبد سرد و جامد آنرا تالب گور به دوش می کشید. آیا شما سنگینی آن بار گران را بر شانه های خویش احساس نمیکنید؟ من سنگین آن بار گران را در قدهای خمیده شما، در شانه های درمانده شما، در چهره و سیمای افسرده و چشمان فرورفته شما می بینم. شما خود مردگان بی روحید، اشباح بی جانید، خواب و خیالید، آرزوی موهوم یک زنده گی دیگر و بهترید. شما خود سایه مردگانید.

"ای مردم! اگر هنوز اشتیاق زنده گی در شما باقی است، مردگان را در تاق نسیان گذارید. اگر هنوز هوس آزادی در دل می پرورانید، به خود بگویید که واقعی ترین و پایدار ترین آلام و مشقات درد و رنجی است که گرفتار آئید، سنگین ترین و گران ترین بارها باری است که بر دوش می کشید..."

مردم با تاثر سر می جنبانیدند و با خود می گفتند که او معجون است و یکی بعد از دیگری، در نیمه تاریکی شام به شهر بر می گشتند. رهگذر هنوز حرف می زد و هیچ متوجه نشد که دیگر کسی در آنجا نبود سخنان او را بشنود. تنها

سگ آواره ای در آن نزدیکی، بر خاک ها نشسته خموشانه به سویش نگاه میکرد. وی هنوز حرف می زد و کلمات او را نسیم شامگاهی با خود به سمتی می برد که از آنجا روشنی صبح می دمدم.

۴۲- شهری در خطر:

بالاخره رهگذر نیمه شب را هر کس در شهر می شناخت. و او زبانزد خاص و عام شده بود. گروهی می گفتند که چون وی اساساً توازن عقلی نداشت، آواره دشت و بیابان شد و تنهایی او را به کلی دیوانه کرد، و حالا در شهر، دیوانگی ها میکند؛ باید شر او را دفع کرد. گروه دیگری را عقیده برین بود که او تارک دنیایی است که در اثر انزوا و ریاضت و تفکر به مقامی رسیده و قدرت روحانی کسب کرده، مجذوب الحال است، زبانش از عالم غیب به گفتار در می آید. آشکار نشد کدام عقیده قرین به حقیقت بود. و یا اینکه هردو گروه به راه خطا رفته بودند؟

خلاصه روزی از روزهای بازار، گروه انبوهی از مردم در مرکز شهر گرد آمده بودند. رهگذر نیمه شب ایشان را مخاطب قرار داده چنین گفت:

- ای مردم! اینجا شهری بود سرسبز و شاداب، چمن زارها و مرغزارها آن را از هرسو احاطه کرده بود. راه ها به هر طرف کشیده شده بود. کودکان کنار جویبار، مستانه بازی می کردند. دختران و پسران جوان، بدون پرده ریا باهم راز و نیاز می نمودند.

"ای مردم! به من بگوئید: جنگل ها (۷) را چه کسی به خاکستر مبدل کرد؟ آهوان صحرا (۸) از کدام کس رمیدند؟

"ای مردم! چرا از خود نمی پرسید: آن شهری که بردگی و سروری را نمی شناخت چه شد؟ آن شهری که فرمانبردار و فرمانروا نداشت کجاست؟ آن شهری که توسط قلعه و حصاری، خندق و دیواری محاصره نشده بود، کدام

بلای مهیبی آنرا در خود فرو برد؟"

مردم می خندیدند و می گفتند که او معجون است. چه خود حالت قدیم شهر را به خاطر داشتند و از نیاکان خویش شنیده بودند و آنها از گذشتگان خویش روایت می کردند که شهر را همیشه خندق و دیواری احاطه کرده، بیرون شهر دشت و بیابان وسیعی تا دامنه های افق گسترده بود و درون شهر، فرمانروای خودمختاری در کاخ مجلل اقامت داشت.

رهگذر نیمه شب باز به شهریان چنین گفت:

- ای مردم! به من بگوئید: پل ها (۹) را کدام کس ویران و راه ها را (۱۰) چه کسی محو نموده است؟ آیا شما نمی بینید که شما خویشرا به دست خود محاصره کرده اید؟ به دست خود برای خود زندان آباد کرده اید؟ آیا نمی دانید که این کار شما بیهوده است؟ زیرا هیچ دشمنی نیست که از قلمرو اجنبی بر شما هجوم آورد. هیچ خطری نیست که از بیرون متوجه شما باشد. آن خطری که شهر را تهدید می کند، در درون همین شهر است. آن دشمنی که شما را از پادر می آورد، بین خود شما است؛ پس این قلعه و حصار برای چه؟ این خندق و دیوار در مقابل کی؟

"ای مردم به گفتار من گوش دهید: من روزی از شهرآبادی بیرون رفتم.

اکنون که برگشته ام، آنرا ویرانه ای می بایم و اژدهایی را در آن ساکن می بینم."

این بار مردم نخندیدند. ولی باز هم بین خود گفتند: "او معجون است!"

۴۳ - دعوت به پرستش لیلی:

رهگذر نیمه شب به شهرنشینان چنین می گفت:

زمانی سرزمین شما قلمرو آلههء بهار بود. همه او را از جان و دل می پرستیدند، آزاد و خوشبخت می زیستند. و شما را می بینم که از آن رب النوع باستانی و

همیشه جوان خویش، روگردانیده اید و به مصایب و آلام گرفتار شده اید. "ای مردم! آیا شما از آن زهر قاتلی که در شرابین شما جریان یافته و در قلوب شما فرومی رود، آگاه نشده اید؟ آیا شما آن سه بیماری ساری و مهلک را در خود و دور و پیش خود، درک نمی کنید که از یکی به دیگری انتقال یافته، پیرو جوان را از پادر می آورد؟ آیا شما نمی بینید کودکان زنان و پیرمردان را، بیماری غم و اندوه به دیار عدم میفرستد. جوانان را مرض خشم و غضب، بجان همدیگر می اندازد و به خونریزی می کشاند، و مرض ترس و واهمه بر همه شما یکسان مستولی است. دلهای شما را می فشرود و خوابهای شبانه شما را پریشان میسازد.

"ای مردم! گوش شنوایی باید تا بتوان صدای راستی را شنید. چشم بینایی باید تا بتوان روشنی هستی را نگریست. شما همه نام لیلی را شنیده اید، مگر به صدای او گوش نداده اید. شما همه او را در تاریکی شام، کنار جاده خاک آلود دیده اید، ولی به او نگاه نکرده اید. بروید از او بپرسید: کیستی؟ او به شما خواهد گفت کیست. ترنم صدایش را هرگز فراموش نخواهید کرد، بلکه آنرا در گنبد کاینات منعکس خواهید یافت. بروید به تبسم آن لبان و نگاه آن چشمان دقیق شوید. آنگاه در خواهید یافت که سرزمین آزادگان کجاست و آسمان صاف بعد از گذر باران بهاری چه رنگ دارد؟ بروید بر آن خاک زانو زنید و سر سجده بر زمین نهید.

"ای مردم! من به شما میگویم: درمان همه دردها و آلام در پرستش لیلی است."
شهرنشینان می خندیدند و می گفتند: "مجنون است!"

۴۴- دفتری روبه اختتام:

رهگذر نیمه شب، آخر الامر روزی به شهرنشینان چنین گفت:

- ای مردم! بدانید که فرمانروای شما اژدهاست و شما بندگان اژدهاییید. بدانید که او خوانخوارتر از گرگان صحر است و سنگدلتر از دزدان دریا. او تشنه تر از تشنه ترین تشنه گان است و گرسنه تر از گرسنه ترین گرسنگان. او تشنه جان و گرسنه جهان است. اوقیانوس های بیکران را می نوشد و هنوز تشنه تر است. همه موجودات روی زمین را می بلعد و هنوز گرسنه تر.

"ای مردم! بروید و به خداوندگار خویش، از نزدیک نگاه کنید و خواهید دید که آن دو چشم سرخ مانند دوکاسهء خون، چشمان اژدهاست. آن خشم و غضبی که از آن چهره و سیما شعله وراست، آتشی است که از دهن و بینی اژدها زبانه می زند. آن چنگالی که همهء شما را میفشرد و در خود فرو میبرد، چنگال اژدهاست.

"ای مردم! بدانید که آن اژدها از سرزمین بیگانه بدینجا نیامده است بلکه از اینجا برخاسته و از شما بیرون شده است. چه هر یک از شما اژدهایی در خود نهفته دارید و اژدهایی بزرگ از آن غذا می یابد و نمو میکند. اگر می خواهید اژدها را از پادرا آورید، او را نخست در خود بکشید، تا خود طعمهء او نشوید." راهب زردپوش، از معبد اژدها پرستان بیرون شده بود و در آن نزدیکی ایستاده و به گفتار رهگذر نیمه شب گوش می داد و با خود میگفت:

"- این شخص و اقعاً مجنون است. و گرنه سر اعظم را چنین بی پرده اظهار کردن و اسم محضه را چنین بی تأمل بر زبان راندن، کار آسانی نیست. ولی او این رموز را از کجا می داند؟ معلوم می شود اگر مجنون است مجنون صاحب حالی است."

راهب زردپوش چنین می اندیشید و می شنید که رهگذر به مردم می گفت:

- ای مردم! برخیزید و زندانیان اعماق زیرزمینی ها را از بند آزاد کنید و زنجیر بستگان مغاره نشین را زنجیرها در هم شکنید. معماران خانهء دل را از پناهگاه های مخفی، بیرون آرید تا خود طعمهء اژدها نشوید... راهب

زردپوش، دریافت که آواز آن مجنون، آواز این جهان نیست و احساس کرد که دنیایی رو به پایان است و دفتر عالمی رو به اختتام. این گفتارها به گوش فرمانروا می رسید. وی می دانست رهگذر چه میگوید. ولی خنده زهر آگینی میکرد و با خود میگفت: "او مجنون است و نظام شهر را نمیتواند برهم زند." لیکن مردم، گاهگاهی در تاریکی شب بعد از انجام کارهای شاقه و پیش از رفتن به بستر خواب، را جمع به سخنان رهگذر نیمه شب، سرگوشی ها می کردند. زندانیان و پناهندگان تاریکی ها، آنرا به دل میگرفتند و منتظر فرارسیدن فرصت می نشستند.

۴۵- مجنون در در بار ازدها:

آن دختر سبزپوش ناشناس که از کسی رو نمی گرفت و در کنار جاده خاک آلود می نشست و به مسافران تشنه لب منزلهای دور آب می داد، به نظر مردم زیباترین دختر شهر نبود. مهربان آنانی را می دانستند که پرده نشین بودند و یا در کاخ با شکوه آماده خدمت. بدین جهت سبزپوش ناشناس از انظار دور افتاده بود و فرمانروا حتی از موجودیت او اطلاعی نداشت. ولی گفتار و کردار رهگذر نیمه شب، سبزپوش ناشناس را شهرهء شهر ساخت و ماجرا بالاخره به گوش فرمانروا رسید و او روزی، هر دو را به دربار احضار کردند. فرمانروا به رهگذر نیمه شب خطاب نمود و بالحن خشن چنین گفت:

- ای مسافر اجنبی که در شهر ماسکونت اختیار کرده ای و ما به تو پناه داده ایم! شنیده ام تو مردم را دعوت میکنی که معبد باستانی خود را ترک گویند، رسوم و رواج نیاکان خود را زیر پاکنند، از عقاید دیرین خویش دست کشند و به پرستش این گدا دختر پردازند.

او به جواب گفت:

- ای فرمانروای روی زمین! معبد تو معبد نوبنایی است. و بنیاد آن زیاد مستحکم و عمیق نیست. این سرزمین قلمرو الههء بهار بود و باشنده گان آن به پرستش آن رب النوع زیبا میپرداختند. چمن زارها و مرغزارها معبد او بود و دلهای مردم پرستشگاه او. هنگامیکه برای آخرین بار، من این دیار را ترک می گفتم الههء سبزپوش، هنوز در دشت و کوهسار می خرامید و آهوان صحرا دامنش را می بوییدند و می بوسیدند. چون از سفر دورودراز خویش برگشتم، از دشت سوزان و بیابان خشکی عبور کردم، از چمن زارها و مرغزارها اثری نبود. خانهء دل را ویران دیدم و اژدهایی در آن ساکن یافتم؛ چون گرایش مردم را به اژدها پرستی می بینم، این حقیقت را به ایشان تبلیغ میکنم.

چین، بر جبین فرمانروا ظاهر شد و نزدیک بود آتش خشم از چهره و سیمایش شعله ور شود. ولی بعد از اندکی تأمل، خندهء زهر آگینی کرد، باخود گفت که او مجنون است و پرسید:

- ای مسافر بیگانه! از میان اینهمه دوشیزگان زیبایی شهر، تو چرا این دختر گدای ژولیده را برگزیدی و رعایای زحمت کش و وفادار مرا به پرستش او دعوت میکنی؟

- ای فرمانروای روی زمین! بدانکه قدرت اژدها در ترس مردم است. انحطاط اژدها در کم شدن ترس مردم. مرگ اژدها در زایل شدن ترس مردم. و قدرت رب النوع بهار در شور دلهاست. انحطاط او در تحدید آزادی، سقوط او در تبعید آزادی. لیلی، آن سبزپوش ناشناس، هنگامی الههء بهار بود که آزادگان آشوب طلب، فرمانروای این دیار بودند. وقتی ترس و واهمه در دلها جا گرفت، بصیرت از دست رفت. مردم از رب النوع باستانی و همیشه جوان خویش رو گردانیدند و به اژدها پرستی گراییدند. و او بعد از آن، در کنار جادهء خاک آلود چشم به راه مسافر خود نشست. مسافری که از آغاز جهان با او آشنا بود.

در طول قرن‌ها پرستش او را بجا کرده بود. و حالا گوش شنوایی باید تا بتوان صدای راستی را شنید و چشم بینایی باید تا بتوان نورهستی را نگرست. سواحل گمشده در کرانه‌های ابجار آبی رنگ آن چشمان پیداست. سپیده شفق زنده گی، در نیمه لبخند آن لبان می درخشد. ولی صاحب بصیرتی کو؟ تایید او کیست؟ ترس و واهمه بر گوش و چشم باشنده گان این سرزمین مهر زده است. تو از ترس و واهمه آن غلغله و هیاهویی که شبها از زیرزمینی‌های این کاخ مجلل می شنوی، کر شده ای و صدای راستی را نمی شنوی. مردم از ترس و واهمه خشمی که در چهره و سیمایی تو شعله ور می بینند، کور شده اند و نورهستی را نمی بینند.

"ای فرمانروا! انحطاط ترا در ترس تو می بینم. و بدانکه آن غلغله و هیاهو، بزرگتر خواهد شد. آزادگان آشوب طلب، قلعه و حصار را آتش خواهند زد. زندانیان از اعماق تاریکی‌ها بیرون خواهند آمد و نابینایان بینا خواهند گشت." فرمانروا از این سخنان خیلی خشمگین و برافروخته شد و از رهگذر نیمه شب ترسید. از او رو گردانید و بالحن پر از تهدید و خشونت، دختر سبزپوش ناشناس را مخاطب قرار داد و پرسید.

- بگوتو کیستی؟

آن ژنده پوش، نیمه لبخندی بر لبان داشت. چشمانش جای دوری را می دید و صدایش در گنبد قصر و در زیرزمینی‌های تاریک آن، انعکاسات مرموز و اسرار آمیزی میکرد، چنین گفت:

- من منم! مرالیلی می نامند! من الهه عشقم! من رب النوع بهارم! قلمرو من، سرزمین آشوب طلبان است و قدمگاه من قلب آزادگان. من بیرون از شهر، شامگاهان در کنار جاده خاک آلود در انتظار مسافر منزلهای دور نشستم. مسافری که مرا می شناخت و در جستجوی من بود. ولی بعد از این رهگذری از این دیار عبور نخواهد کرد؛ چه راهی باینجا نرسیده و اگر بوده همه راخس و

خاشاک پوشانیده و محو کرده است. رودخانه ها مسیر خود را تغییر داده اند و کاروانها دور از اینجا در کاروانسراهای دیگری توقف میکنند. و دیری نخواهد گذشت که تو درین شهر، در کاخ مجلل خویش مانند جدت یگانه موجود زنده نمای خواهی بود، در یک شهر خموشان و مردگان و من آنجا کنار جاده خاک آلود می نشینم تا بهار فرارسد و آزادگان شورش طلب باز گردند.

از شنیدن این گفتار، موبرتن فرمانروا راست شد. تصور کرد عین سخنان را قبلاً در جائی شنیده است. مگر ترس و واهمه اش چنان مهر بر قلب او، بر شنوایی او و بر بینایی او زده بود که دختر سبزپوش را هیچ نشناخت. با خود گفت: "اینها هر دو دیوانه اند. بیم آن می رود که دیوانگی خطرناکی باشد. به دیگران سرایت کند و سرپای شهر را جنون فراگیرد." و هردو را از قصر بیرون راند.

دوشیزه ژولیده پوش، به نظر مردم آنقدر مهم جلوه نمیکرد ولی رهگذر نیمه شب را عده زیادی از شهریان، دارای قدرت غیبی می پنداشتند و مقام مملو از احترام و تقدس در اذهان کسب کرده بود. فرمانروا از ترس شورش و هنگامه، نتوانست او را از شهر بیرون راند و یا به زندان افکند. و از طرف دیگر زندانها و زیرزمینی ها آنقدر از دیوانگان زنجیر بسته پر شده بود که جایی برای دختر ژولیده پوش و رهگذر نیمه شب باقی نمانده بود.

از این جهت، سبزپوش ناشناس دوباره با کوزه خود کنار جاده خاک آلود نشست و رهگذر نیمه شب به کنج ویرانه پناه برد و مشغول تماشای جهان شد.

۴۶- باز گشت ابدی:

مجنون شوریده حال مدت های طولانی در ویرانه شهر خود نشست و مشغول تماشای جهان بود. و فرمانروای روی زمین از مدتی دروازه های بزرگ کاخ با شکوه را به روی شهریان بسته بود. و درون قصر در آئینه های بلوری دیوارها

مشغول تماشای خود بود.

رهگذر نیمه شب، می دید که بسیاری از کودکان به سن بلوغ نمی رسیدند و قبل از آن، جان می سپردند. عده دیگری وقتی جوان میشدند، به میدان جنگ می رفتند و از آنجا بر نمی گشتند و یا بین خود به جنگ و ستیزه پرداخته و خون همدیگر را می ریختند. پخته سالان، عمر درازی پیش رو نداشتند. معماران خانه دل، یا در خندق های دورادور شهر می مردند و یا فرار میکردند و در پناهگاه های نامعلومی پنهان می شدند. تنها راهب زردپوش، عمر درازی کرد. مگر او نیز بالاخره جان به خداوندگار خویش تسلیم نمود. معبد به تدریج متروک گشت؛ چون هیچ اژدها پرستی نمانده بود که آنجا به عبادت رود. شاگردان خاص راهب زردپوش، چون بازار خود را کساد دیدند، معبد را ترک گفتند و فهمیده نشد کجا رفتند.

منازل شهر، آهسته آهسته متروک شده و به ویرانه ها مبدل میگشت. دیوارهای قصر، درزهای عمیق پیدا میکرد. سنگ های مرمر، درین طرف و آنطرف می ریخت. گیاه و خار، به روی آن می روید. سرانجام آن قصر زیبا به خرابهء باشکوهی مبدل شد و در بیابانی خشک و لامزروع بی مفهوم و بی معنی ایستاده بود و شباهت به قلب انسانی داشت که در عمق کاینات لایعنی از حرکت باز ماند.

رهگذر نیمه شب، درویرانهء شهر خود؛ و فرمانروای روی زمین، در خرابهء کاخ خود یگانه موجودات زنده بودند دریک شهر خموشان و مردگان. دیگر کسی به شهر نیامد؛ چه دیگر راهی به شهر نمی رسید. خارزار هر طرف را پوشانیده بود. رودخانه ها مسیر خود را تغییر داده بودند. کاروانها دور از آنجا از راه های دیگری عبور و مرور میکردند.

تا آنکه بعد از مدتی یکروز نزدیک شام، آن پیرزن مرموز بدریخت شبخ نما به شهر آمد.

دروازه بزرگ خود به خود به رویش باز شد. بدون قدم گذاشتن از پله های مرمی بالا رفت و بدون دق الباب داخل قصر گردید و با فرمانروای روی زمین ملاقات کرد. رهگذر نیمه شب، نشسته در کنج خلوت خویش می دانست آن دو کس باهم چه میگویند. و دیری نگذشت که قهرمان جنگ و فرشته تاریکی ها از ویرانه قصر بیرون آمدند و هر دو به سوی نامعلومی روان شدند.

و مجنون شوریده حال، مدت های طولانی در ویرانه شهر خود آرام نشست و سرگرم تماشای جهان شد.

دفتر زمانه از آغاز تا انجام پیش رویش گسترده بود. صفحه کاینات از لایتناهی بزرگ تا بی انتهای کوچک از نظرش میگذشت. ماضی و مستقبل در حال مدغم گردیده بود.

شبها و روزها، یکی بعد دیگری می آمدند، ماهها و سالها سپری میشدند. فصل ها و موسمهایی می گذشتند، تاشبی از شبها مجنون شوریده حال، به دامنه دور دست و تاریک افق نگاه کرد و دید در آنجا روشنی های بیشماری در فاصله دور و نامعلومی می درخشند. و به سوی آن روان شد.

همه شب راه رفت، بامدادان خود را در کنار رودخانه ای یافت. دید در آنجا بر بستر زمردفام چمن ها، منازل زیبایی آباد شده، گلها به هر سو روییده، مرغکان بین درختان انبوه نغمه سرایی میکنند. دختران و پسران جوان، یابه تزیین شهر خویش می پردازند و یا مشغول راز و نیازند. پیرمردان، زیر سایه چناران از هردری سخن میگویند. کودکان، کنار جویبار بازی می کنند و صدای غلغله و هیاهوی ایشان بلند است.

و آن دختر گدای ژولیده پوش را دید که پیراهن سبزرنگ شفافی در بر دارد؛ تاج رنگینی از گل های صحرا به سر، مانند نسیم صبحگاهی در دشت و دمن

می خرامد و آهوان صحرا دامنش را می بویند و بر آن بوسه می زنند.
رهگذر نیمه شب از تماشای این صحنه بی اختیار به آواز بلند خندید. و
صدای خنده اش زمین و آسمان را لرزاند. او دریافت که داستان قهرمان سیه
پوش و رب النوع سبزپوش، دوباره آغاز یافت.

کابل - پل سوخته
۱۵ جوزا - ۱۳۵۱

پانوشتها

- (۱) رمز زشتی و عدم بصیرت شهر.
- (۲) برهنگی: بی ریایی. عدم اختلاف ظاهر و باطن.
- (۳) ترسم ای فساد اگر فسادم کنی
چونکه از لیلی وجود من پراست
داند آن عقلی که او دل روشنیست
من کیم لیلی و لیلی کیست من
- (۴) نیش را ناگاه بر رگ لیلی زنی
این صدف پراز صفات آن در است
در میان لیلی و من فرق نیست
مایکی روحیم اندر دوبدن
(دفتر پنجم مشوی)
- (۵) "یک دهان خواهم بپهنای فلک
افکار و احساسات متحجر
- (۶) احساسات و عواطف وا پس زده شده.
- (۷) ساحت خلاق و مثمر شعور
- (۸) احساس آزادی در معصومیت و بیگناهی
- (۹ و ۱۰) رابطه با دیگران تعلق به انسانیت.

پسگفتار

یادداشت های ضمیمه

۱

دانشمندان را عقیده برین است که انسان در زنده گی، از نگاه نشو و تکامل حوادث نفسی به سه مرحله بحرانی مهم مواجه می شود؛ بحران اولی در روزهای کودکی، دومی در آوان بلوغ و سومی در سن پختگی بروز میکند. و هر یک از بحرانها نتایج مهمی در زنده گی فرد دارد و تاثیرات عمیقی در حیات روحی و ذهنی انسان از خود بجا میگذارد.

کودکی یعنی حوالی سنین سه تا پنج، مرحله تثبیت خطوط عمومی شخصیت و بنیانگذاری اساسی کرکتر فردی است؛ درین دوره بعضی صدمه های روحی که تحت الشعور را متأثر میکند، باعث تشکل عقده های روانی می شود و فرد در طول زنده گی آینده از آن رنج میبرد و این حادثه تمایلات کرکتری او را به سمت معینی سوق میدهد. تقریباً تخم سبک حیات، طرزید، طرز فهم، طرز احساس و ادراک آینده او درین فرصت کاشته می شود.

پرورش و آموزش و نیز تجارب و مکتسبات شخصی تا هنگام بلوغ، مواد و

محتویات مشخصی را در چهار چوب کرکتر انسان جامیدهد و هر فرد در این مرحله، خصایص کرکتری خاص خود را به ظهور میرساند. و در عرصهء مبارزهء زنده گی داخل میگردد. اندوخته های فکری و عاطفی او و تمام کرکتر و شخصیت او مورد آزمایش قرار می گیرد. آنچه بحران سن بلوغ را اهمیت خاص میدهد، پختگی غریزه جنسی و وجوب تسکین آن است. روبروشدن با جنس مقابل، اساسی ترین و مهم ترین برخورد فرداست با پرابلم اجتماعی و انسانی. نزدیکی فرد باجنس مقابل، راه دادنش در حیات شخصی و خصوصی خود قدم اساسی زنده گی اجتماعی و بنیاد حیات مشترک است. در این برخوردها صدماتی نیز متصور است. اینکه ازین بحران، چه نتایج مثبت یا منفی برمی آید؟ مربوط به ساختمان چهارچوب قبلی کرکتر فرد است.

یک شکل کرکتری، انسان راخوبتر آماده به حل پرابلم های حیات میسازد. شکل دیگر، حل مسائل را مشکل تر می گرداند و باعث شکست روحی می شود و سرنوشت آیندهء زنده گی انسان را تعیین میکند. اگر در اثر بعضی صدمه های روحی (مثلاً در مورد طفل تحقیر شده یا طفل نازپرورده) حس خودخواهی و احتیاج به تائید و تثبیت شخصیت بیش از حد تقویه شده باشد، فرد پرابلم های حیاتی به ویژه مسئله رابطه عشقی را از نظرگاه فرمانبرداری و فرمانروایی، خواهد دید و از این بنا به حل آن اقدام خواهدکرد. هدف تحت الشعوری وی در حل هر مسألهء حیاتی اثبات شخصیت، اقامه حاکمیت و کسب قدرت خواهد بود.

اهداف زنده گی آینده به صورت نهایی درین مرحله تثبیت می شود. تفوق طلبی، کسب افتخارات و قدرت، هدف غایی حیات فرد می شود و باقی تمام عمر با اشکال و حوادث مختلف آن فقط تلاشی خواهد بود برای رسیدن به این هدف و در طول دورهء باقیماندهء زنده گی، هدف تحت الشعوری ثابت میماند و تغییر و تحولی نمیکند. فرد تنها با روش های خود و وسایل رسیدن

به هدف راتغییر خواهد داد و بس. و چون درین مرحله، انسان تمام زنده گی را پیش روی خود دارد و انگیزه قدرت جویی و امید رسیدن به آمال با تمام قوت در اوج خود مییابد، هیچ قدرتی در دنیا نمیتواند فرد را مجبور به تغییر هدف و تجدید نظر در سبک حیات نماید. و انسان یگانه راهی را که برای رسیدن به هدف زنده گی خود تعیین کرده با تمام امید و قوت اراده در پیش می گیرد.

مرحله بحرانی ای که "سفرنامه رهگذر نیمه شب" از آن حکایت میکند، مرحله سومی است که در سنین چهل و پنجاه واقع می شود (۱)، مرحله دراماتیکی است و تراژدیدی یک عمر را منعکس میکند. درین مرحله انسان مجبور می شود آنچه را در آغاز زنده گی کاشته، بدرود و ببیند چه ثمری بدست آورده است؟ درام رقت بار زنده گی درین مرحله بازی می شود.

این بحران سوم زنده گی را عوامل مختلفی میتواند به راه اندازد. مثلاً شخصی بین سنین چهل و پنجاه یکی از کسان بسیار نزدیک و عزیز خود را از دست می دهد. اندوه عمیق جدایی، ناگهان او را متوجه خود و زنده گی گذشته می نماید. شخصی دیگر به مشکلات اقتصادی شدید سردچار می شود و یک حس یاس، پرابلم اساسی حیات را در پیش رویش طرح می نماید.

آن دیگری در تلاش اشغال یک مقام بلند و کسب افتخاراتی که آرزو داشته به شکست مواجه می شود و دفعتاً از خود می پرسد: چرا؟ و بالاخره آن دیگری را بیماری جدی از خواب بیدار و مجبور به محاسبه زنده گی می نماید و امیدارد تا از خود بپرسد: چه خواستم که نشد و چه نخواستم که شد؟ هر فرد این دوره بحرانی را به شکل خاص سپری میکند. نزد بعضی بحران شدید و کوتاه مییابد. نزد برخی تدریجی و طولانی بوده و چندسالی را در بر می گیرد. مگر در هر دو صورت، نتیجه بحرانی عبارت خواهد بود از تغییرات مهم و همیشه منفی در کرکتر فرد. مثلاً بعد از چنین بحران، یک شخص علاقه

مند به اشتراک در محافل و مجالس دوستان، به گوشه گیری متمایل می شود. شخصیکه خندان و بردبار بوده، عصبی مزاج می شود؛ حوصله خود را زود از دست میدهد و زنده گی را بر اطرافیان تلخ میسازد. شخص دوستدار علم و تفکر آزاد، به دینداری و تصوف می گراید. یک شخص فعال و خوشبین به زنده گی، به کار و فعالیت بی علاقگی نشان می دهد و نسبت به زنده گی و بنی نوع بدبین می شود و مانند این. مگر در عمق تمام این اشکال مختلف تغییرات کرکتری، یک درام واحد مشترک نهفته است.

بحرانیکه بین سنین چهل و پنجاه بروز میکند، بحران سوم و آخرین دور حیات روانی فرد میباشد. به طور عموم و تقریباً بدون استثنا افراد از این بحران شکست خورده و نا امید و با تغییرات کرکتری منفی بیرون می آیند. درام درینجاست که انسان درین مرحله حیات، بخش اساسی و با ارزش را در عقب خود می یابد و آینده را به شکل قوس نزولی اجتناب ناپذیر درک می کند.

انسان بیشتر به سوی گذشته خود نظر می اندازد و می بیند که آرزوهای زندگانی او برآورده نشده و خوشبختی را که حق مسلم خود می دانسته به دست نیآورده است، ارزش و اهمیتی را که برای خود قایل بوده دیگران برایش قایل نشده اند و حق احسان و نیکی های او که گمان میکرد نسبت به مردم رواداشته، کسی ادا نکرده و می پندارد که در عوض بدی جفادیده است. از نرسیدن بجاه و مقامی که آرزو داشته رنج می برد و اگر فرضاً جاه و مقام مهمی را اشغال کرده باشد، عین پرابلم به شکل دیگری مطرح می شود و فکر می کند که با تمام زحمات شب و روز، با تمام فداکاری ها و قربانی ها هیچکس از او راضی نیست و هیچکس طوریکه لازم است، از و قدردانی نمی کند. در نتیجه به انسانیت بدبین می شود، اجتماع را فاسد می یابد. نسبت به دوست و آشنا، اولاد و خانواده شک پیدا می کند و بالاخره زنده گی در نظرش فاقد

معنی می شود .

این بود نمونه عمومی و خطوط اساسی بحران دوره پختگی انسان. علت این حادثه چیست؟ آن است که شکل گیری شخصیت و سپس تحول ذهنی فکری و عاطفی انسان ها، تقریباً بدون استثنا درحوزه شعور خودخواه صورت می گیرد.

شرایط اجتماعی، خانواده گی و فرهنگی افراد بالعموم قسمی است که شعور خودپرست یا آن چیزی را که "من" میخوانیم، از آغاز دگر گونی نفس، به حیث منشأجمعیت تحولات روانی و مرکز ثقل نشو و نمای روحی انسان تثبیت میگردد.

در آغاز تحول ذهنی و در شرایط نورمال، انسان دارای استعدادها و امکانات روحی متعددی است که نظراً همه میتوانند مساویانه نشو و تکامل کنند و توسعه یابند. مگر در عمل چنین واقع نمی شود. در دوران تکامل جسمی و روحی فرد، بعضی استعدادهای محدود (در بعضی موارد یک یا دو استعداد) بیشتر تقویه می شود و حالات نفسی دیگر را تحت الشعاع قرار میدهد. استعدادهای تحول نیافته در تحت الشعور، واپس زده می شود و در حالت جمود و اختناق گذاشته می شود. این استعدادهای نامتحول که یکی از روانشناسان (*) آنرا "سایه های" امکانات شعوری می نامد به مرور زمان تاثیرات منفی بر استعدادهای رو به توسعه وارد می نماید. بیشتر از همه غریزه جنسی مختنق شده مانند سایه ای در تحت الشعور، جا خواهد گرفت و دائماً استعدادهای عقلی و فکری تحول یافته را به اشکال مختلف مختل خواهد ساخت. مثلاً در جریان یک تحقیق علمی، تشویش بدون علت انسان را از تعقیب استدلالی باز میدارد. یا بی علاقه گی آنی، انجام آنرا به تعویق می اندازد و سردردی ناگهانی، انسان را مجبور می کند تجسس را متوقف سازد و مانند این ...

یکی از عواملی که به طور خاص و بیشتر از هر عامل دیگر میتواند مانع تحول و باعث اختناق استعدادها و امکانات روانی شود، عبارت است از نشو و نما و شعور خودپرست یا شعور خودی یا "من".

پیدایش شعور خود خواه در آغاز از مجادله و مبارزه منشأ می گیرد؛ بدین ترتیب که طفلی در مقابل تفوق و برتری ما حول، خود را حقیر، کوچک و ناتوان می یابد و به طور مغشوش احساس خطر میکند. برای اینکه از بین نرود و زیر پان شود، به تلافی حالت ناتوانی و کهتری خویش می پردازد و هر نوع وسایل را به کار میبرد تا قدرت، تفوق و برتری خود را به دیگران ثابت کند و این امر هدف غایی و غیر شعوری فرد می شود. بعدها با پیشرفت سن، خاطره این شرایط اولی و ابتدایی فراموش می شود. انسان بدون اینکه بفهمد، در تلاش کسب قدرت و برتری بر می آید.

مثلا اگر فردی در طفولیت میخواست به همبازیان، برادر و خواهر، قوت خود را نشان دهد، بعد از سن بلوغ خواهد کوشید برتری خود را به اجتماع و انسانیت ثابت کند. تلاشی که به منظور احراز قدرت نموده، بدون ریا خدمت به خلق خواهد نامید. چه خود نیز فریفته اهداف ظاهری خویش گردیده است.

چون "من" یا شعور خودخواه در یک هدف دفاعی به وجود می آید، شرایط جنگ و مبارزه این تشکل بر نشو و نما و تمام حوادث نفسی، تاثیر عمیق می کند و مثال شهری را پیدا می کند که باشندگان آن، جز آمادگی برای دفاع یا حمله هدف دیگری نداشته باشند و تمام عمر، دیگر هیچ سبک حیاتی جز زنده گی به مقصد حمله و یا دفاع؛ و دیگر قانونی جز قانون نظامی را نشناسند. به طوریکه در چنین شهر تمام شوون حیات به سوی اهداف جنگ و مبارزه سوق داده می شود و انضباط نظامی و یک نظام استبدادی، خواهی نخواهی در حیات اجتماعی به وجود می آید. همینطور شعور خودخواه به مقصد دفاع از خود و حاکمیت بردیگران، نظام استبدادی و دیکتاتوری در ساحت حیات

نفسی بر قرار میکند. "من" مانند جباری بر حوادث نفسی به حکومت می پردازد. قاضی فاقد عاطفه ای به نام وجدان اخلاقی را بر مسند می نشاند. پولیسی به نام اراده را صلاحیت و قدرت تمام می دهد. بیرون از زنده گی نفسی یعنی در حوزه اجتماع اگر فرد رابطه با کسی ایجاد کند، آن رابطه متکی بر مساوات و احترام متقابل نبوده بلکه هدف اصلی از آن حاکمیت و سیادت بر دیگران خواهد بود. اگر کمکی با دیگران کند و خیری به کس برساند، به مقصد پاداش و قدردانی خواهد بود. چون در اجتماع تعقیب هدف تفوق طلبی به صورت علنی و بدون پرده ممکن نیست؛ از آن جهت که خواهی نخواهی با مخالفت و مقاومت دیگران مواجه می شود، انسان از روی اجباری راه های غیرمستقیم را در پیش گرفته مقاصد خود را جامه اخلاقی و نوع پرستی خواهد پوشانید و به رنگهای ایدئالیستی، جلوه گر خواهد ساخت. این کار را فرد به اساس ریاکاری سنجیده شده و توطئه چینی قبلی شعوری انجام نمی دهد، بلکه در اکثر موارد، خود نیز فریب اهداف ظاهری خویش را می خورد. ریاکاری در انسان ریشه های عمیقتر دارد و نظام استبدادی در اجتماع، فی الواقع انعکاس دیکتاتوری نفسی افراد آن است؛ چه هر انسان در نفس خود دیکتاتوری نهفته دارد.

ایدآل شعور خودخواه یعنی رسیدن به تفوق؛ و قدرت مطلق، هدف اساسی و غیرشعوری فرد برای تمام زنده گی می شود. و هر امکان فکری و ذهنی برای نیل به این هدف به کار می رود.

هر گز یک ملکه و استعداد در چنین فرد از جنبه ارزش ذاتی آن منکشف نمی گردد، بلکه برای این هدف توسعه می یابد تا تفوق او را بر دیگران به اثبات رساند و برای کسب قدرت بیشتر به او معاونت کند.

مثلاً فرد، حس جمال پرستی را در خود توسعه خواهد داد؛ اما نه به این منظور که زیبایی شناسی، فی نفسه خوب است و ارزش دارد بلکه می داند صاحب

ذوق عالی، مورد تحسین و تمجید دیگران واقع خواهد شد. یا فی المثل یک مرد در امور جنسی درک نخواهد کرد که نزدیکی با جنس مقابل، رابطه اساسی انسانی و عامل شادابی و کمال زنده گی است که باید آمیخته با محبت، از خودگذری و احترام باشد، بلکه وی خواهد کوشید توسط عمل جنسی قدرت و مردانگی خود را به خود و به طرف مقابل ثابت نماید و منشأ عقده های جنسی همین اصل است؛ چون عمل جنسی از زاویه نگاه قدرت و تفوق طلبی انجام میگردد، جزئی ترین نارسایی در اجرای آن، به ضعف و ناتوانی تعبیر می شود و به شکست روحی منجر میگردد و عقده ای از آن به وجود می آید که فرد را واقعاً به ضعف و ناتوانی جنسی مبتلا میسازد. اگر رابطه جنسی از زاویه نگاه محبت و دوستی بر قرار شود، سوال مهتری و کهتری هر گز طرح نمی شود. هیچ جای برای غالب و مغلوب باقی نمی ماند و عقده روحی قطعاً موردی پیدا نمی کند.

چون هر ملکه و استعداد نفسی به غرض قدرت طلبی انکشاف داده می شود نه به حیث غایه ذاتی و ارزش نفسی آن، ازینرو استعدادهای و امکانات علی الاکثر به راه منحرفی سوق می یابند و درین راه هر گز به کمال و توسعه ممکن نمی رسند و معمولاً لباس های ظاهری استعدادهای توسعه یافته را به تن می کنند. جو فروشان گندم نما، فضل فروشان خرافاتی، عالم نمایان متقلب و امثالهم از این زمره به شمار می روند.

استعدادهای و ملکه هایی که در چارچوب مرام تفوق پسندی نمی گنجند و یا بر ضد آن واقع می شوند، از توسعه باز می مانند و در حالت اختناق و جمود در شعور ناخود آگاه قرار میگیرند، به سایه ها تبدیل شده و در نیمه دوم زنده گی باعث تشوشات و اضطرابات بی علت انسان می گردند. فردی اگر تصور کند که اظهار طبیعی عواطف و هیجانات دلالت بر ضعف و خردی او میکند، همیشه آن عواطف و هیجانات را واپس خواهد زد، توسط فشار ارادی مانع

ارتقاء آن خواهد شد و این امکانات در حالت ابتدایی و طفلی به شکل غیرمنکشف باقی خواهد ماند. مثلاً شخصی که در ساحت علم و تحقیق، نامی کسب کرده یا شهرت خونسردی و سنجیده گی در قضاوت دارد، در بعضی حالات بحرانی بر اثر هیجان، حرکاتی کاملاً طفلانه از خود نشان میدهد. علت این است که اگر او تفکر و تعقل را به سر منزل پختگی رسانیده، لیک عواطف و هیجانانش هنوز در مرحله طفولیت مانده اند.

بدینسان شعور قدرت طلب، به کمک و اتکای چند استعداد محدود، عمری را در راه رسیدن به تفوق و برتری سپری میکند. تحت الشعور استعدادهای و امکانات رانده شده و تحول نیافته را در ژرفای خود می بلعد. آنها در ظلمات آن به خواب می روند و یک روز بحرانی از خواب گران بیدار شده، بیرون می آیند و قلمرو شعور خود آگاه را تحت سایه خود قرار می دهند.

در یک ماحول اجتماعی که هر فرد در تلاش تائید و تثبیت شخصیت خود است و در یک زنده گی که هر چیز نسبی است و هر شخص بر شخص دیگر در چیزی برتری دارد، رسیدن به برتری و قدرت مطلق، هدفی است محال و غیرممکن و در تعقیب چنین هدف، انسان جبراً با ناکامی و شکست روبرو شدنی است.

(1) دانشمندان و روانشناسان بیشتر مراحل بحرانی اول و دوم را به تفصیل مطالعه کرده اند. و این مرحله سوم بحرانی حیات که موضوع بحث ماست، آنقدر تحت مطالعات و تحقیقات دقیق قرار نگرفته است.

(*) رک پراگراف (یاد داشت های ضمیمه) مربوط به یونگ (C.G. Jung)

۲

حالا باید دید که ازدها کیست و داستان قهرمان سیه پوش از چه حکایت میکند؟

مسافر ما از یک سیرانفسی در مرحله بحران شعور خودپرست، حرف میزند و ماجرا را به زبان خود بیان میکند. گفتارش به حد کافی روشن است و ایجاب شرح و تفسیری را نمی کند. حتی در جریان داستان، مستقیماً به حوادث نفس اشاره می شود. مثلاً از انگیزه هیجانات و عواطف نام برده می شود، از "من" و "منیت" صحبت به میان می آید. با وجود این تفصیل، عقل بسیط و سطحی میتواند خلاصهء مطلب را چنین در یابد:

شعور خودپرست؛ همان ازدهای افسانه هاست که بر سرزمینی مسلط می شود، انسانها را یکی بعد دیگری می بلعد و سرانجام شهرستانی را به ویرانهء متروک مبدل میکند. مگر این ازدهایا شعور خودپرست موجود، غریب و اجنبی نیست. از کدام سرزمین ناشناسی نمی آید بلکه از ژرفای تحت الشعور برمی خیزد و در ذهن فردی، آهسته آهسته نشو و نما می کند. به عبارت دیگر شعور خودپرست در ساحهء ذهنی معصومانهء ایام طفولیت می روید. ازین سبب در معبد ازدهاپرستان، وقتی راهب زردپوش شاگردان خاص خود را با رموز و اسرار آشنا میسازد میگوید: "..... کرمی از تخمی بیرون آمد و در خاک نمناک این دیار پرورش یافت. کرمی بود مانند کرم های دیگر، بی دست و پا، ناتوان

و نایبنا. و مردم نمی دانستند که او درنده ترین درندگان است و ترسناکترین جانوارن....." بالاخره شعور خودی طفل، به شکل اژدهای خودی انسان بالغ در می آید و هر قدر بزرگتر و قویتر می شود، تمام انگیزه ها و قوت های حیاتی نفس را در خود فرو می برد و یابه اعماق لاشعور می افگند تا ساحهء نفس فرد، به شهر خاموشان و مردگان مبدل می شود و شعور خود پرست یا اژدها در حالت تراژیک تنهایی و بیچارگی، با فرشته مرگ روبرو می شود. ازینجاست که در آغاز داستان وقتی که "رهگذر نیمه شب" از صحرای ذهن عبور می کند و در دهن تاریک "مغاره هولناک" یعنی شعور ناخودآگاه، منتظر باقی میماند و راجع به شهر و شهرنشینان فکر میکند، متوجه می شود که انسان را بلای بزرگی تهدید مینماید که همین اژدهای خودی است که از دهن مغاره لاشعور بر می خیزد، بر آبادی های نفس مسلط می شود و بناهای ذهن را ویران میسازد. وی تعجب می کند که انسانها چرا متوجه این آفت نیستند: و از خود می پرسد که آیا مردم نشنیده اند چطور اژدهایی به شهری حکم راند و آنرا به خرابه مبدل نمود؟ برای جلب توجه انسانها به این خطر بزرگ داستان شهر خاموشان را بیان میکند.

در داستان، اژدهای خودی به شکل قهرمان سیه پوش ظاهر می شود و چون قهرمانی است فاتح جنگ و فرمانروای روی زمین، لذا نموداری است از مرام و آرزوی هر شعور خود پرست: یعنی رسیدن به قدرت و حصول تفوق مطلق و مانند هر شعور خود پرست با وجود داشتن قدرت فراوان، بازهم گرسنهء قدرت و برتری بیشتر بودن. و همین گرسنگی نامحدود، قهرمان ما را در جریان داستان به سوی سقوط و انحطاط سوق میدهد.

شعور خود پرست یا "من" با تمایل شدید به تفوق پسندی و قدرت طلبی، شباهت به یک قهرمان جنگ دارد که حیات نفسی را به مقاصد حمله و دفاع تنظیم مینماید و آنرا به شکل یک قلعهء مستحکم جنگی در می آورد. بیرون

از قلعهء نفس خود یعنی در روابط اجتماعی، فرد خود را همیشه در میدان کارزار می یابد و کوشش دائمی اش مغلوب ساختن دیگران و حاکمیت بر آنهاست. مثلاً اگر بحث می کند برای ملامت کردن جانب مقابل است، اگر خنده و مزاحی می کند برای خُرد ساختن و تحقیر دیگران است، اگر کاری را انجام میدهد، برای ثابت کردن تفوق خود بر رقیبان است. هرکس را به نوعی رقیب خود می داند.

اگر با یک شعور خود پرست دیگری تصادم کند و مغلوب شود، حس انتقام جویی را در سر می پروراند و نقشه ها برای آینده طرح میکند. چیزهایی را که به زعم خود باعث تفوق و برتری دیگران می داند و به ایشان روا نمی دارد، همه را برای خود میخواهد.

از این جا است که خصلت انتقام، حسادت و حرص جزء خصایص کرکتری دائمی فرد می شود. درون قلعهء نفس، "من" به حیث حاکمی مستبد و خودرای به سر میرسد. و با تشویش دائمی به روزی می اندیشد که ناتوان خواهد شد و قدرت را از دست خواهد داد. جزیی ترین احساسیکه او را به ضعف و ناتوانیش متوجه سازد از خود دور می راند. انگیزه ها و تمایلاتی که قدرت شعور خودپرست را تهدید میکنند، در تحت الشعور واپس زده می شود. مثلاً انگیزهء عشق که ذاتاً با فداکاری و گذشت از لحاظ جسمی و روحی ملازمه دارد، با تمایل خودپرستی و تفوق طلبی قطعاً سازگار نیست. به این سبب "من" در اقلیم عشق به معنی کامل آن هرگز راه نمی یابد و ازینجاست که طی داستان قهرمان سیه پوش یا "من" و رب النوع سبزپوش یا "عشق" با هم هیچ روبرو

نمی شوند.

خلاصه فردی که سالهای متمادی در تشویش و اضطراب؛ باحس حرص، حسادت و انتقام جویی زیست کند، تیشه به ریشهء خود می زند و زنده گی

روحي خود را به خرابه يی مبدل میسازد. سپس سالهای طولانی در جهنمی که خود ساخته زنده گی می کند تا بالاخره به مرگ روحی مواجه می شود و جهان نفسی اش به شهر خاموشان و مردگان شباهت پیدا میکند.

مبلغین اخلاق، حق دارند که حرص، حسادت، کینه و انتقام جویی و مانند آن را تقبیح کنند؛ چه این خصایل پیش از هرچیز، کاخ سعادت فرد را واژگون ساخته به سلامت او زیان میرساند.

در اوج بحران زنده گی، "من" یا شعور خودپرست علت و عامل خشکی و بی طراوتی حیات را از خود میپرسد. چه در می یابد که عنصر مهمی از ساحه زنده گی او رخت بر بسته. و ناگهان متوجه می شود که "غایب بزرگ" یا گم شده نا معلوم عبارت از عشق است: یعنی عاملی که فقدان آن خلایی در حیات روحی او تولید کرده و ازین جاست که فکرش به سوی خاطرات طفولیت و جوانی کشانیده می شود و به اصطلاح داستان به تجسس "سواحل گمشده" و "سرچشمه زنده گی" بر می آید.

شعور ناخرد آگاه شباهت به مغاره ای دارد که اعماق تاریک و نامعلوم آن، برای شعور خودپرست غیرقابل رویت است. ولی درین مرحله بحرانی که فرد در ذهن و ماحول خود خلا، خرابه و خشکی می بیند، سرانجام حس می کند که انگیزه های حیاتی شاید در درون تحت الشعور پنهان شده باشد، یا به اصطلاح داستان "سرچشمه حیات" در اعماق "مغاره" آرمیده و از فوران به سوی بیرون بازمانده است. انسان ناچار از ساحه فاقد حیات ذهن می گذرد یا به عبارت سفر نامه، "آواره دشت و بیابان خشک می شود" و خواهی نخواهی در آستانه تحت الشعور قرار می گیرد. مگر طوریکه قبلاً ذکر شد، شعور خودپرست در محتویات تحت الشعوری نابود میگردد، "منیت" و "خودی" را از دست میدهد؛ و این حالت را در اصطلاح عام "جنون" می نامند. از اینجاست که طبق داستان وقتی "رهگذرنیمه شب" صحرای خشک را طی

میکند، در ذهن "مغاره" می نشیند و منتظر می ماند.

چرا "سفری در اعماق تنهایی؟" سبب آن است که خصوصیت بر جسته و کلی بحران نیمه دوم زنده گی، احساس عمیق و بادوام تنهایی است. فرد متوجه می شود که دوست حقیقی دارد و علاقه پیوند عشق در زنده گی او موجود نیست و ارزشی را که زمانی برای خود قائل بوده فاقد معنی شده است. مدت کوتاه این تنهایی را دلیل تفوق خود می داند و خاطر را متسلی میگرداند که در سطحی بر تر از دیگران قرار دارد. با خود میگوید:

"اشخاص برجسته و بلند تر از سطح عمومی، غالباً در تنهایی و گمنامی زنده گی میکنند".

اما این نوع تسلی ناشی از شعور خودپرست را بقایی نیست و سد مقاومی در برابر بحرانی که آمدنی است، بر پانمی کند و فرد در حیطه احساس تنهایی که خصوصیت عمومی و بادوام این بحران روحی است، مبتلا به بیعلاقگی شدید می شود. کار، محیط و اجتماع دیگر برایش دلچسپ نیست، احساس دل بستگی به کس ندارد، از طبیعت لذت نمیرد و به سیاق داستان در "جهان بیدردی" قدم می گذارد.

اساس حوادث نفسی بر بعد زمان متکی است و هر فرد به شکل خاصی مزه بعد زمانی را میچشد. یکی مرور زمان را چون جریان مسلسل و بدون انتقاعی در خود حس می کند و انکشاف و توسعه زنده گی خود را در آن می یابد. دیگری گذشت اوقات را مصیبتی می داند که او را به انحطاط و مرگ، نزدیک میسازد. از نظرگاه دوم؛ زمان بدون تسلسل و به صورت اجزاء غیر مرتبط جلوه میکند. زمان گذشت را نیست و معدوم می داند، مستقبل به نظرش نامعلوم و قابل تشویش می آید. فقط در زمان حال زنده گی میکند. مگر می بیند که حال هم عبارت از لحظات زودگذر و ناپایداری است که پی هم معدوم میشوند و چون رابطه حیاتی بین گذشته و آینده در نظرش مغشوش می شود

، هر لحظه را ابدیتی می پندارد.

تجربه مثبت زمانه، مخصوص کسانی است که زنده گی را در پیش روی خود دارند و هنوز در راه رسیدن به اهداف با شکست مواجه نشده اند. مگر شخصیکه مورد نظر ماست، در نیمه دوم زنده گی خود واقع شده، زنده گی را پشت سر می یابد و بیشتر تاثیر مخرب زمانه را حس میکند. چون آینده را تاریک می بیند و لحظات حال را تهی از محتویات می داند، ازین رو بیشتر متمایل به گذشته می شود. نظری به عقب می اندازد و آرزوی رجعت قهقراپی دامنگیرش می شود. زیرا گمان می کند که اگر باردیگر زنده گی را از سر گیرد، اشتباهاتی را که مرتکب شده تکرار نخواهد کرد و در نتیجه به خوشبختی نایل خواهد شد.

مگر متوجه باید بود که فرد درین مرحله، هنوز هم شک و تردیدی در صحت اهداف اساسی زنده گی خود ندارد. و مقصدش از عقب رفتن این است که فکر می کند برای رسیدن به عین اهداف، و سائل بهتری را استخدام خواهد کرد؛ زیرا در جریان بحران روحی، باز هم "من" یا شعور خودپرست حکومت میکند. ازین سبب است که فرد هیچ متوجه نمی شود که عیب اساسی در اهداف و علت اصلی حالت پریشانی او در تشکل و تسلط "من" بوده و از این جاست که وقتی طی داستان، قهرمان سیه پوش یا "من" از فرشته مرگ خواهش می کند که به وی فرصت داده شود تا باردیگر زنده گی کند؛ فرشته به جوابش می گوید که دوباره زنده گی کردن او کار بیهوده خواهد بود. چه او عین اشتباهات را به شکل دیگری تکرار خواهد کرد و سرانجام باز به همین حالت پریشان و بحرانی خواهد رسید.

در این لحظات بحرانی که هر لحظه آن مانند ابدیتی جلوه میکند، فرد با واقعیت های عجیب رو برو می شود: گمان می کند از یک صحرا عبور می نماید؛ زیرا ساحت ذهنی که در تسلط "من" و "منیت" است از مدتی به کلی

خشک و بیجان مانده؛ عواطف، غرایز و هیجاناتی که قوت و طروات زنده گی است، در تحت الشعور خوابیده اند. ازین سبب همه چیز بی رنگ می شود و معنی خود را از دست میدهد. و هر چیز بی ربط به نظر میخورد. علتش این است که درین حالت بحرانی خود زنده گی رابطه واقعی خود را با گذشته و آینده از دست داده است.

چون فرد بازهم زنده است و یگانه احساس با معنی که درین حالت برایش باقی مانده و می تواند بعد ها نتایجی مثبت به بار آورد، عبارت است از احساس علاقه به زنده گی که در سفرنامه "تشنگی" نامیده شده است. به راستی هم اگر حداقل علاقه به زنده گی باقی نماند، فرد چاره ای جز خودکشی نخواهد داشت. ازینکه در طول بحران کمتر کس به صورت استثنایی انتحار میکند، علتش همین وابستگی غیرشعوری به حیات یا "تشنگی" است که او را باز هم به تلاش و امیدارد. به ندرت کسانی پیدا میشوند که علت العلیل "بدبختی حیات روحی" را در یابند و بدان متوجه شوند. از حکایات و اشعار متصوفین، چنین آشکار می شود که بعضی از ایشان شعور خودپرست را زیر پا کرده و ماورای "من" قرار گرفته اند. و ازین سبب است که وقتی به اصطلاح صوفیانه به این "مقام" میرسند، یعنی از تسلط "من" و "منیت" رهایی می یابند، دفعتاً ملکه ها و استعدادهای تحت الشعوری به خواب رفته و نا آشنا بدون مانع، ساحه شعور را اشغال می کند و سالک با مشاهده این امکانات که در خود هرگز سراغ نداشت، فکر می کند با قدرتی فوق طبیعت تماس یافته، نور آسمانی می بیند و صدای غیبی میشوند. چون تجارب متصوفین داخل تعلیمات دینی صورت می گیرد، به اهمیت نفسی و تحت الشعوری تجارب خود توجه نمی کنند. و از طرفی گاه اقوال و اعمال ایشان ظاهراً (؟) خلاف قواعد مسلمه دین واقع می شود؛ چه صوفی در می یابد که دین پذیرفته شده عوام بیشتر "من" یا شعور خودپرست را مخاطب قرار می دهد، بیشتر به تسکین تشاویش "من" و

برآورده شدن آرزوهای خودپرستانه "من" می پردازد. راه دوام ابدی و طریق خوشی و لذت جاویدان را به وی نشان می دهد. ازینجاست که سالک چون ماورای "منیت" خود قرار می گیرد، در عین حال خود را ماورای عقاید اهل ظاهر، ماورای مجازات جهنم و مکافات بهشت می یابد، چنانچه گفته اند: "آترا که طریقت است به شریعت حاجت نیست." درینجا به حساسترین مرحله بحران می رسیم و فرد را در یک دوراهی سرگردان می یابیم. یک راه ظاهراً آسان و ساده که اکثراً افراد انسانی آن را در پیش می گیرند و یک راه مشکلی که ظاهراً غیرقابل عبور جلوه میکنند.

راه ظاهراً آسانی که اکثر مردم در پیش میگیرند، این است که "من" یا شعور خودپرست به حال خود باقی می ماند، شک و تردیدی راجع به ارزش و موجودیت "من" در ذهن خطور نمی کند. "من" تحت هیچگونه محاکمه و بازپرس قرار نمی گیرد. و در نتیجه فرد با شکست های زنده گی خود میسازد، بابدینی، اندوه و تأثرات خود خو میگیرد و با یک حالت مرگ تدریجی و بادوام روحی عادت کرده و زیست می کند تا مرگ جسمی فرارسد. میتوان گفت که روح چنین اشخاص، قبل از مرگ جسم می میرد و بسیاری از افراد انسانی از پنجاه سالگی بعد، به یک زنده گی نباتی قناعت کرده بالاشه بیجان روح خود اینطرف و آنطرف می گردند.

راه دومی که مشکل به نظر میرسد و "رهگذر نیمه شب" این داستان در پیش میگیرد، این است که در اثر شدت بحران روحی، فرد متوجه اصل علت بدبختی یعنی "من" خود می شود و درک می کند چگونه ایدآل ها و اهدافی که در زنده گی تعقیب کرده، او را جبراً به شکست و آوارگی مواجه ساخته است؟ چطور "من" با طرحریزی های خود زنده گی را به سرنوشتی شوم و درامی مبدل کرده که پایان رقت بارآن، اجتناب نا پذیر است.

با ادراک چنین واقعیتی انسان قادر می شود هستی خود را به طور کلی از "من"

یا "شعور خودپرست" تمیز نماید و راه فرار از جهنم را بیابد. در این مرحله، از فریبی بزرگ آگاه شده و از اشتباهی عظیم بیرون می آید و در می یابد که "من" تمام هستی و مظهر حقیقت انسان نیست. در نتیجه این شهود شخصیت انسان در روشنی شعور بروز می کند و فرد آماده جدایی از "من" می گردد.

۳

وقتی که در نفس میان شعور خودپرست یا "من" از یکطرف و هستی کلی فرد از طرف دیگر جدایی به وجود آید، انسان امکانات نوی در خود کشف میکند. یک انقلاب عمیق، تمام ارزش های قبول شده اش را واژگون میسازد. طرز احساس، نوع ادراک و روش قضاوتش به کلی تغییر میکند. معانی نو در زنده گی می یابد و آفاق تازه در مقابل نظرش گشوده می شود.

"من" و "منیت"؛ سدی است که نفوذ بی قید و شرط محتویات غیرشعوری را در شعور مانع می شود. وقتی این مانع برداشته شود، شعور در محتویات تحت الشعوری منحل میگردد. ازین سبب "رهگذر نیمه شب" خواهی نخواهی در مغاره لاشعور فرومی رود. و وقتی از آنجا بیرون می آید، مجنون و اربه شهر بر می گردد. لیک او مجنون عادی نیست. طوریکه در داستان دیده می شود، وی پیغام مهمی برای شهرنشینان دارد که به ایشان ابلاغ می نماید. وی حقایقی بزرگ در مغاره و حقایق بزرگتری را در شهر کشف میکند. مهمتر از همه مجنون شوریده حال، سواحل گمشده خود را در نگاه و تبسم دختر گدای ژولیده به نام لیلی، باز می یابد.

فلسفهء حیات "رهگذر نیمه شب" برضد فلسفه های خودی مانند فلسفه ارادهء قدرت و فلسفه وجودی، قرار می گیرد. وی بر ضد فلاسفه ای چون نیچر (۱) یا سارتر (۲)، به این نتیجه میرسد که "من" و شعور خودی، اصل وجود یا مرکز هستی انسان نیست بلکه شعور خودی، عامل اساسی انحراف و تباهی حیات

ذهنی و فکری است.

عمق طبیعت انسانی با امکانات نفسی و روحی حقیقی آن، وقتی تبارز و گسترش می یابد که خودی زیر پا و شعور خودپرست منهدم گردد. وی به فلسفه ای معکوس فلسفه افلاطون (۳) راه می یابد. افلاطون فکر میکرد که جهان حقایق چون منبعی نورانی، بیرون از جهان مادی و فوق هستی انسان قرار دارد و روح انسان، زندانی ماده است به جز تعلقش که با جهان معنی و ایده های ماورای انسانی پیوند دارد. لیکن رهگذر نیمه شب، به این نتیجه میرسد که هر جرقه روشنی، زاده اصطکاکی است در تاریکی شب ماده؛ و مفهوم حقیقت و معنی، در عمق انسان شکل می گیرد. ازین سبب وقتی میگوید:

"جهان لایعنی است و لایعنی تر از آن، تپش و تلاش در راه یافتن هدف و معنی." مقصدش این است که جهان فکری افلاطونی که به صورت شعوری یا غیرشعوری جهان فکری همه ماست، عالمی است بی معنی؛ بالنتیجه در چنین جهان لایعنی، جستجوی معنی و هدف نیز مفهومی نخواهد داشت. و بدین ترتیب، سلوک رهگذر نیمه شب به موقف فلسفه اصالت نفی (Nihilisme) می انجامد. مگر ازین نفی، فوراً تأییدی ظهور میکند؛ چه وقتی منبع حقیقت و معنی بیرون از ذهن انسان نفی شود، درین صورت خود انسان به حیث یگانه اراده معنی بخش و ارزش دهنده عالی قرار می گیرد.

و بالاخره مسافرما، طی سیرو سیاحت خود در اعماق مغاره لاشعور، این حقیقت نفس را کشف می کند که ازدهای خودی یا شعور خودپرست از ساحه نیمه شعور بر نمی خیزد بلکه در عمق تحت الشعور و پرورش می یابد، بزرگ می شود و از آنجا بر ساحه ذهن و فکر مسلط می شود. وی با عجله به شهر مراجعت می کند تا مردم را از حقایق آگاه سازد و از بازگشت ازدها اطلاع دهد؛ لیکن دیر می رسد. در داستان دیده شد که رهگذر نیمه شب،

چسان در شهری که قبلاً اژدها ساکن آن شده بود، گمشدهء نا معلوم خود را باز می یابد و مجنون وار به تبلیغ حقایق می پردازد. گاه از اژدها حرف میزند و گاه مردم را به پرستش لیلی میخواند و آخر الامر چگونه پایان دو بارهء سر نوشت راتماشا میکند.

(۱) Nietzsche

(۲) J.P. Sartre (رک به یاد داشت شماره ۴ راجع به سارتر)

(۳) رک، یادداشت شماره ۵ راجع به افلاطون.

۴

راجع به ژان پول سارتر:

آن شخصی که در آغاز دفتر اول ذکر شده، عبارت است از سارتر فیلسوف وجودی معاصر فرانسه.

وی در درامی به نام hui-clos در یک اتاق در بسته، چند نفری را برای ابد باهم یکجا نشان میدهد؛ به طوری که هیچ بیرون نمی توانند رفت و از همدیگر دوری نمیتوانند گزید و فقط مصروف و مشغول همدیگر می باشند. درام نویس ازین تماس اجتناب نا پذیر و دایمی، چند انسان میخواهد نشان دهد که چسان جهنم حقیقی در این نوع ارتباط بادیگران وجود دارد.

در آغاز داستان به تیوری سارتر از آن سبب اشاره شده که تمام محتویات و مفاهیم "ازدهای خودی" در قطب مخالف فلسفه وجودی سارتر، قرار می گیرد. فلسفه سارتر، یک فلسفه خودی است و تمام نظریات او حول محور شعور خودی می چرخد؛ در صورتیکه درین مجموعه، یک نوع فلسفه

حیاتی طرح شده که ماورای خودی قرار می گیرد و خودی یا شعور خودپرست در آن، نقش منفی و مخربی دارد و انگیزه های حقیقی روحی را زیرپا می کند و واپس می زند. منابع زندهء حیات را به مجاری منحرفی سوق میدهد و به خستگی میکشانند (*)

(*) J.P Startre:

Le Theatre

L'etre et le neant.

Ed. Gallimard. Paris

۵

راجع به افلاطون:

فلسفه و نحوه تفکر افلاطون، نفوذ و تأثیر عمیق و بادوامی بر افکار و طرز فهم تمدن های غرب عیسوی و شرق اسلامی داشته است. در مغرب، به فلسفه افلاطونی انقلاب های فکر مانند فلسفه نیتچه (Nietzsche) پایان دادند. لیک در شرق اسلامی این تاثیر و نفوذ هنوز دوام دارد و طرز فهم افلاطونی، هنوز به جای خود باقی است و ما همه به صورت شعوری یا غیرشعوری به همان سازمان فکر و فهمی ارزش قایلیم که افلاطون طراح آن بوده است.

شعرا و نویسندگان مشهور دری و فارسی، علماء و متصوفین بزرگ تمدن اسلامی، افلاطونی فکر کرده اند و هیچ چیزی نگفته اند که از چهارچوب فهم فلسفه افلاطونی بیرون بوده باشد. مفهوم "حقیقت" همان اختراع افلاطونی است و هنوز به همان معنی فهمیده می شود. یعنی به مفهوم یک جهان معنی و آیده که مستقل از انسان و طبیعت قرار دارد. "روح" همان واقعیت افلاطونی است که با جهان معنی و ماورای طبیعی، رابطه دارد و در زندان ماده اسیر است. "جسم خاکی" انسان همان مغاره افلاطونی است که روح باشندهء عالم نور در آن زندانی میباشد. وقتی از "شی به ذات خود" سخن می گوئیم یا از "حقیقت مطلق و تغییر ناپذیر" حرف میزنیم باز هم طرز فهم تابع همان روش افلاطونی است که جهان را به ظاهر و باطن تقسیم و هر دو را از هم تفکیک نموده و ظواهر اشیاء را به سایه ها و انعکاسات متغیر و فنا پذیر جهان حقایق

دانسته که بیرون از اشیا قرار داد. متصوفین و شعرای ما با اساس این نظریهء افلاطونی، اول منبع حقایق را بیرون از خود و ماورای خود قرار میدهند و بعد میکوشند روح ایشان به آن منبع اتصال یابد. درین جا باز هم مفاهیم "حقیقت"، "جهان"، "معنی"، "روح" و غیره همه مفاهیم افلاطونی هستند. رهگذر نیمه شب راه معکوس را در پیش می گیرد. وی منبع نور را در عمق نفس انسان قرار می دهد و حقیقت را از آسمان به زمین فرو می آرد و جهان را که به طور عموم، جهان ذهنی و فکری افلاطونی است، خالی و تهی مبیند و منبع نوری بیرون از انسان نمی یابد و مواجد ارزش و معنی خود انسان را می داند. ظاهر و باطن، مادیت و معنویت، همان ارزش ها و معانی است که انسان در عالم قرار می دهد.

۶

راجع به امکانات رهایی از تسلط "منیت" و شعور خود

پرست:

به هر اندازه که بحران روحی شدید و عمیق باشد، به همان تناسب امکانات رهایی از تسلط شعور خود پرست بیشتر به وجود می آید یعنی هر قدر فرد احساس ناامیدی شدید کند و در نفس خویش از طرز حیات، کرکتر و شخصیت و خود احساس نارضامندی و تنفر نماید، به همان میزان کرکتری آماده می شود تا در کرکتر و شخصیت خود تغییر و تحول کلی وارد سازد و معایب را به صورت بنیادی اصلاح کند.

درینجا باز مثال دیکتاتور و سیستم نظامی صدق میکند. زمانی که فرمانروای دیکتاتور در جنگ مغلوب شود، در صورت شکست فاحش و کلی دیکتاتوری و اصول نظامی ساقط می شود و قهراً طریقهء ضد استبداد جای آنرا میگیرد و اگر شکست کلی نباشد دیکتاتور مغلوب، مواضع دفاعی دیگری ایجاد و با استقرار در آن، دیکتاتوری را به حال اولیه اش حفظ می کند و جامعه را به انقیاد مطلق از این نظام بیشتر وادار میسازد.

همینطور بحران روحی اگر شدید، عمیق و بنیادی نباشد "من" یا شعور خود پرست به حال خود میماند و بعد از چنین بحران ناقص، زنده گی فرد بیشتر تلخ و تاریک می شود.

بحران موضوع بحث، به طور عموم تأثیرات عمیق منفی بر کرکتر وارد میکند؛

مگر در بعضی موارد که میتوان از آن نتایج مثبتی به دست آورد. مثلاً بایک آمادگی ذهنی و فکری کافی و ارادهء رهنمایی شدهء فرد میتواند از بحران روحی در تربیت خود استفاده مثبت کند. یعنی وقتیکه انسان در اثر بحران روحی، متوجه معایب اهداف زنده گی، نقایص کرکتر و نارسایی های شخصیت خود شود، میتواند با استفاده از معلومات مربوط به حوادث نفسی و مشروط به داشتن ارادهء قوی، کرکتر خود را تغییر دهد و زنده گی نفسی نوی را آغاز کند.

(اهمیت و امکانات "تربیت خود" (Selbsterziehung. Auto- Education) به کمک بحران روحی، معلومات نظری و اقدامات عملی را یکی از پیروان مکتب ادلر و یونگ به نام F. Kuenkel (فرتیس کیونکل) دقیقاً مطالعه کرده است. آثار وی میتواند نظراً و عملاً رهنمای مفیدی در جریان چنین بحران باشد(*)

(*) – Fritz Kunkel

Die Arbeit am Character

Ringen um Reife

F. Bahn Verlag

Charakterkunde.

S. Hurzel Ver. Stuttgart.

موسس علم النفس امروز:

موسس حقیقی علم النفس در عصر حاضر، زیگموند فروید S. Freud شناخته شده است. وی با دوکشف مهم در حوادث نفسی، بنیاد تحقیقات بعدی روانشناسی را گذاشت و این دو کشف مهم قرار ذیل اند:

۱- وجود ساحت غیرشعوری یا شعور ناخود آگاه در نفس انسان:

(Unbewusst- Inconscience)

۲- اهمیت غریزه جنسی در تشکل کرکتر و بروز امراض روحی (Libido)

۱- کشف تحت الشعور در اهمیت خود شبیه به کشف کریستوف کولومب است. وی به سواحل قاره امریکا پا گذاشت و گمان کرد به هندوستان رسیده و متوجه نشد که قاره وسیع جدیدی را کشف کرده است. همینطور فروید قلمرو شعور ناخود آگاه را در یافت؛ مگر به اندازه ای که امروز به اهمیت و وسعت این امر پی برده اند، فروید در عصر خود متوجه آن نشده بود. یکی از پیروان مشهور او به نام یونگ C.G. Jung اذهان را به وسع و عمق تحت الشعور متوجه ساخت.

۲- با وجود عکس العمل نامساعد و استقبال منفی محیط اجتماعی عصر (و این عکس العمل هنوز هم از بین نرفته است) فروید با تمام جرأت علمی و اخلاقی، مردم را متوجه اهمیت غریزه جنسی در تشکل کرکتر و انحرافات روحی نمود. وی اصلاً طیب بود و در جریان تجارب و مطالعات امراض روحی بدین نتیجه رسید: که علت امراض روحی و انحرافات حوادث نفسی،

عقده های غیرشعوری است که منشأ و منبع آن غریزه جنسی میباشد. به نظر وی غریزه جنسی از دو مرحله عبور میکند: مرحله تناسلی و مرحله قبل تناسلی.

هنگام بلوغ، غریزه جنسی به شکل تناسلی آن به پختگی میرسد؛ مگر قبل از شکل تناسلی آن، غریزه جنسی از سالهای اول طفولیت به اشکال مختلف ظاهر می شود و عقده هاییکه منجر به امراض می شود، در مرحله نشو و تکامل غریزه جنسی به میان می آید. فروید، بیشتر از هر جنبه دیگر در اشکال مختلف غریزه جنسی قبل تناسلی مطالعه کرده است.

بعد از فروید پیروان و شاگردان وی خطوط اساسی نظریات استاد را تصدیق میکنند. لیک به انکشافات بیشتری در ساحت علم النفس دست می یابند و بعضی از ایشان به این نظریه می رسند که غریزه جنسی، بدون شک در تشکیل کرکتر و عقده های روحی اهمیت فراوان دارد مگر یگانه علت آن نیست و عوامل دیگری نیز هست که انسان را به انحراف روحی سوق میدهد. (*)

(*) S. FREUD Psychologie de la vie quotidienne

Cinq iecons sur la psychanalyse.

Paris-Payot

Abrege de psychanalyse. P.U.F

The interpretation of dreams

On Narcissism

Regression

The unconscious

W. Benton Publication

Chicago- London

الفرد ادلر (A. Adler) یکی از پیروان فروید است که خلاف نظریه استاد سعی می کند ثابت نماید که غریزه جنسی یگانه عامل اساسی تشکل کرکتر و بروز امراض روحی نیست.

به عقیده وی؛ عامل اساسی نقایص کرکتری و مشکلات روحی عبارت از تمایل به قدرت و برتری است که در اثر احساس کهتری به وجود می آید. نظر به بعضی شرایط اجتماعی و خانوادگی احساس طبیعی کهتری که هر انسان میتواند دارا باشد، نزد طفل به اندازه ای شدت می یابد که احساس، مبدل به عقده کهتری میگردد و فرد برای جبران آن به همان شدت در کسب قدرت و برتری تلاش میکند. و این تلاش شدید و مبالغه آمیز برای کسب قدرت و برتری، از آغاز طفولیت تمام تشکل و کرکتر فرد را متأثر می کند و زنده گی اش را به شکل بی رحمانه سوی اهداف قدرت طلبی و تفوق پسندی مطلق سوق میدهد.

ادلر می گوید: عقده برتری در افراد، غالباً بدان علت نمو می کند که محیط خانواده و ماحول طفل، چیزی را که وی "حس اجتماعی" می نامد در نفس طفل به اندازه کافی پرورش و توسعه نمیدهد. طفل معنی واقعی روابط متقابل دوستی محبت و عشق را هیچ نمی آموزد. اصل حیات اجتماعی و مسایل انسانی را از نظرگاه طلب قدرت می نگرد و در نتیجه در طول زنده گی خود را با شکست ها مواجه می سازد (*).

(* Alfred Adler
Le sens de la vie
La connaissance de l'homme
Le temperament nerveux
Paris-Payot

۹

یونگ C.G. Jung و نظریهء تحت الشعور:

به نظریونگ شعور، بخش بسیار محدود نفس را اشغال کرده و مانند جزیرهء کوچکی است که در بحر تحت الشعور قرار گرفته باشد. شعور مربوط به آن حصهء دماغ است که در دوران تاریخ تکامل طبیعی انسان بعدها تشکیل شده است. طبق این تیوری، هر فرد دارای دو تحت الشعور است:

(۱) تحت الشعور شخصی (۲) تحت الشعور مشترک. تحت الشعور مشترک (I. Collective) محتویاتی در بر دارد که نتیجهء اکتساب فرد نیست و از اختیار شعور فردی نیز بیرون میباشد.

این تحت الشعور مشترک مجموعهء امکانات ارثی است که با سیستم دماغ (مغز) قدیم به وراثت در نوع انسان انتقال می یابد. درین تحت الشعور هر فرد انسان با انسان دیگر، احتمالاً حتی با حیوان اشتراک دارد و منشأ تمام حوادث نفسی فرد است. تحت الشعور، واقعیت اولی است که در دوران تکامل قبل از شعور قرار می گیرد و ساحت شعوری (همواره) از آن بروز میکند.

لهذا شعور در مرحلهء بعدی تشکیل می شود و کسانی که فکر میکنند حالت اصلی انسان، حالت شعوری است دچار اشتباه هستند؛ زیرا به نظر یونگ بخش اعظم زنده گی ما، در تحت الشعور جریان دارد.

در حالیکه تحت الشعور شخصی، متشکل است از محتویات نفس واپس زده شده و فراموش شده که منبع آن در زنده گی فرد وقوع دارد. تحت الشعور

مشترک، خزینه ای است که امکانات روحی بنی نوع انسان را از آغاز پیدایش حفظ کرده است و به طور مثال این عکس العمل ها را در بر دارد:

ترس از خطر مبارزه با قدرت های مافوق، رابطه بین زن و مرد، رابطه اطفال و والدین، موقف پدر و مادر، پیش آمد در حالت تنفرو عشق، موقف در مقابل تولد و مرگ، تأثیر اصل نور و ظلمت. واکنش مهم تحت الشعور عبارت از جبران اعمال شعوری است، به این معنی که شعور، بیرون گرای است و هدفش تطابق با شرایط جهان بیرونی و برعکس نظر به تجارب مشترک بنی نوع انسان، تحت الشعور، عکس العمل درون گرایی از خود نشان میدهد.

"من" یا شعور میتواند در محتویات تحت الشعور شخصی نفوذ کند. لیک محتویات تحت الشعور مشترک بیرون از دسترس او واقع شده است. محتویات تحت الشعور مشترک مثل واقعیت های اجنبی و بیگانه بروز می کند و الی الابد برای "من" غیرقابل فهم و درک باقی می ماند. (*)

(*) C. G. Jung.

Psychologische Typen

Über die Psychologie des Unbewussten.

Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten

Rascher Verlag

L'homme a la decouverte de son ame.

Paris-Payot

Essai de l'exploration de l'Inconscient.

Ed. Gonthier

۱۰

شرح گراف:

خط افقی (x) خط عمر است که از چهل تا پنجاه سالگی را نشان میدهد. خط عمود (y) شدت و قدرت فعالیت های ذهنی و فکری را نشان میدهد که اوج آن یعنی ۱۰۰٪ فعالیت آن در حدود چهل سالگی قرار می گیرد: (خط A b) خطی که با حرف A آغاز می شود خط بحرانی روحی است و در نقطه (B) که در حدود چهل سالگی قرار دارد قوس نزولی خود را می پیماید.

نقطه های d و c شکست های پیهم زنده گی است که فرد را به دنیا و حیات، بدبین میسازد و مبتلا به بی علاقه گی میکند.

نقطه e یک مرحلهء سقوط عمیق در نومیادی را نشان میدهد که میتوان منجر به خودکشی شود (خط e e) یا علاقه و تشنگی زنده گی غلبه میکند، و فرد را تا حدی از حالت ناامیدی بیرون می کند (نقطه f).

بعد از نقطه f تا نقاط g و B سقوط تدریجی در یک حالت جمود و خمود ذهنی و مرگ روحی است.

از B یک سقوط عمیق دیگری طرف نقطه M است که انسان در مقابل خود و در مقابل "من" خود عصیان می کند MM سیر سقوط "من" را در تحت الشعور نشان میدهد و MN صعود به سوی یک زنده گی روحی و شعوری نواست (نقطه ...). خط dd نشان میدهد که بحران روحی میتواند تا آخرین نتایج خود پیش نرود، متوقف شود و فرد تا باقی عمر با شکست های خود بسازد. و بدبینانه تسلیم سرنوشت خود شود.

همینطور خط BB یک توقف دیگر بحران است. فرد با مرگ روحی خود عادت گرفته و تا مرگ جسمی یک حیات نباتی به سرمیبرد. خطوط منحنی، قدرت های تحت الشعوری واپس زده شده اند، که باعث شدت بحران روحی میشوند.

اسیر خویش بودم من که صید کس نمی گشتم
چو در قید توافتادم، زبند خویشتن رستم
"شاه قاسم انوری"

سخنی پس از خواندن کتاب

به قلم روان فرهادی

خداپرست، آنکه وارسته از خود پرستی یعنی ازدها پرستی است، چون این کتاب را بخواند، به سیر احوال درونی آدمیان بهتر پی میبرد. پس باید متوجه خطر گردیده سخت بر خود بلرزد، و هوشیار باشد تا غفلت دامنگیرش نشود و مهجور و تنهانگردد؛ زیرا آنگاه دل وی خانه ازدها، و نفس وی خود ازدها می شود. سالک می داند دل او خانه خاص دلدار است و داغ "او" بران نگاشته:

قدوسم الحب منه قلبی بسیم شوق ای وسم!!
فغاب عنی شهود ذاتی بالقرب حتی نسیت اسمی

ترجمه:

چو عشق آمد دل‌م را داغ "او" کرد به سیخ آتشین شوق پرجوش
ز من دیدار "خود" گردید غایب به قربش تا که نامم شد فراموش!

پس دل‌داده، با خواندن این کتاب، در تصمیم خود برای زبردست داشتن خود و خودی، پایدار تر گردیده عهد چاکری را به دلدار بازتائید و تشدید میکند. در چنین احوال، زمانی که از رویا و خودپرستی اثری نماند، آنگاه (خواه عقل‌گرایان پی‌برند یا نبرند) معجزه عشق صورت‌پذیر می‌گردد. امروز رضای دلدار و نیت چاکری دل‌داده با هم یکی می‌شود، یعنی که تقدیر ربانی و اختیار مومن با هم منطبق می‌افتد:

ما عاشق تویم و برای تو آمدیم در کوی تو برای لقای تو آمدیم
گفتی که عاشقان همگی چاکر من اند در چاکری به امروز رضای تو آمدیم

درین میدان تسلیم، و وصلت شوق عاشق بارضای معشوق، معنای خودنگری غیر از آن خودپرستی اژدها پروراست. خود نگر در میدان دل‌داده گی، به مقامی واصل می‌شود به دلدار می‌گوید:

باده تویی سبو منم آب تویی و جومنم

درین حال آن نفس لوامه، آن نفس اماره منکوب می‌گردد و نفس مطمئنه که هم راضیه و هم مرضیه است در میدان مهر سر می‌افرازد. خانه دل سر شاعر عشق می‌شود و گوشه‌ای باقی نمی‌ماند تا اژدهای غم و غصه در آن جاگزین شود. و انگهی که دل‌خانه دلدار گردد، چون شیری به غرش می‌افتد و اژدهای ذلیل از آن، چون موشی رانده می‌شود و در گوری می‌خزد. عاشق، خواه بیست ساله باشد خواه چهل ساله یا که شصت یا صد ساله:

هر دل که به چنگ او در افتاد چون چنگ همیشه در خروش است
شیری است که غم زهیبیت او در گور مقیم همچو موش است

اما صاحب‌دل را باید که غره نشود و بداند که شیطان زنده است و بترسد که مبادا آن ازدهای خودی که چون موش (یا به گفته نویسنده کتاب چون کرمی، و یا به گفته مردم چون پشه گردیده) بازپرورده و فربه گردد و سر از کمین بردارد و در هردم (هرنفس) این خطر، با تیره غبار اندوه و غصه آن رسیدنی است. راهرو پاسدار خانه دل است؛ بادیده مراقب و هوشیار، و نیرومند از نشه بیخودی مهر دلدار، به خود می گوید:

آن نفسی که با خودی، خود تو شکارپیشه ای
و آن نفسی که بیخودی، شیر شکار آیدت
آن نفسی که با خودی، بسته ابر غصه ای
و آن نفسی که بیخودی، مه به کنار آیدت

و به این معنی، این کتاب، دل‌داده گان عشق را نیز عبرت انگیز است، تا بیخود بادهء محبت باشند، و با خود یعنی پابستهء خودی و خودگرایی، چا کرنفس اماره و طعمهء ازدها نگردند.

شعر عربی درین فصل ختمیه، از حسین ابن منصور حلاج است. و اشعار دیگر از دیوان کبیر مولانا جلال‌الدین بلخی رومی در یک لمحّه مختصر، کشف شده است.

د شلمې پېړۍ نوموتی افغان روشنفکر، شاعر، لیکوال او مبارز پوهاند سید بهاء‌الدین مجروح په ۱۹۸۸ د فبروري په ۱۱مه په پېښور کې ووژل شو. هغه ټيک نوي کاله وړاندې د کونړ د اسمار ولسوالۍ په يوه روحاني کورنۍ کې وزېږېد او په کونړ، کابل او فرانسې کې تر زده‌کړو وروسته يې د شرقي عرفان او حکمت او غربي فلسفې او معاصرو علومو په زده‌کړې کې د بې ساري ښوونکي له کبله د خپل عصر يو ځانگړی، ممتاز او عالم شخصيت و.

د پروفیسور مجروح صراحت، روشنفکرانه ژمنتيا، او پراخه انرژي يې شخصيتي ځانگړنې وې، هغه د متعددو قشرونو سره په اړيکه کې يو اغېزناک انسان و.

«این اثر فلسفی و ادبی، خودخواهی انسان را در انحرافات فکری او خوب به میدان کشیده است و بسیاری جهاتی که فکر می شود قربانی انسان به خاطر یک مقصد مقدس است، در آنوقت هم قیام وی در حقیقت برای حفظ تقدیس (منمی) وی بوده است.»
هاشم میوندوال، سیاستمدار و صدراعظم پیشین افغانستان

«آنچه نتیجه این حکایت به ما تعلیم میکند، یکی از تلقین های داستان "ارزدهای خودی" است. "ارزدهای خودی" را نباید تنها از لحاظ روانشناسی و فلسفه خواند. از حیث یک اثر ادبی اجتماعی و سیاسی ارزشی دارد که نشاید آنرا فرو گذاشت.»
عبدالرحمن پژواک، سیاستمدار و شاعر